

उषःकाल होता होता
काळरात्र झाली !
अरे, पुन्हा आयुष्यांच्या
पेटवा मशाली !

शिवराज
२००३

याद करो कुर्बानी...

शिवराज २००३

शिपाई - उत्तम देसाई, कौलगे (माजी विद्यार्थी)
मार्च २००३

शिपाई - दिलीप रेडेकर
बटकणंगले - सन २०००

शिपाई - अशोक विरंजे
वैरागवाडी - १९९९

शिपाई - केरबा जाधव
घन्नेकुप्पी - १९९८

शिपाई - बाबुराव कापसे
बसर्गे - १९९८

ना. सुबेदार - आप्पाजी कदम
सेनापदक, हसुरत्तासंगीरी - १९९६

शिपाई - सुखराम शिवगंड
करवंळी - १९९६

लास ना. - आप्पासाहेब जाधव
हरळी बु. - १९९३

हवलदार - शामराव तेलवेकर
गडहिंग्लज - १९९२

नायक - श्रीधर कुरणकर वीरचक्र
गडहिंग्लज - १९८९

कर्मवीर विठ्ठल रामजी शिंदे शिक्षण संस्था, गडहिंग्लज संचलित
**शिवराज कला, वाणिज्य आणि डी. एम. कदम विज्ञान
 महाविद्यालय**

व
**संभाजीराव माने कला, वाणिज्य व विज्ञान कनिष्ठ
 महाविद्यालय, गडहिंग्लज**

कदम शिकोणक

शिवराज २००२-२००३

शिवराज

२००२ - २००३

संपादक मंडळ

- अध्यक्ष
- प्रमुख संपादक
- सहाय्यक संपादक
- विभागीय संपादक
- मुद्रण

- प्राचार्य डॉ. डी. व्ही. तोगले
- प्रा. सुधीर जोशी
- प्रा. व्ही. एम्. सुरंगे
- प्रा. ए. बी. कुंभार (मराठी विभाग)
- प्रा. डॉ. ए. व्ही. कासार (हिंदी विभाग)
- प्रा. स्वाती शिंदे (इंग्रजी विभाग)
- प्रा. डॉ. एस. के. नेर्ले (विज्ञान विभाग)
- प्रा. आर. बी. एकांडे (संगणक शास्त्र)
- प्रा. आर. डी. कमते (व्यवसाय व्यवस्थापन)
- प्रा. सौ. जी. एल्. सटाले (वाणिज्य विभाग)
- श्री सरस्वती ऑफसेट, गडहिंग्लज.

कर्मवीर विठ्ठल रामजी शिंदे शिक्षण संस्था, गडहिंग्लज.

कार्यकारी मंडळ

सन १९९८ ते २००३

मा. प्रा. किसनराव विठ्ठलराव कुराडे	अध्यक्ष
मा. श्री. भैरव गुंडोपंत कुंभार	उपाध्यक्ष
मा. श्री. वसंतराव आबासाहेब देसाई	उपाध्यक्ष
मा. श्री. बाबासाहेब अडकूरकर	उपाध्यक्ष
मा. प्रा. डॉ. मानसिंगराव कृष्णाजी जगताप	सचिव
मा. प्रा. आनंदराव शिवाजी नाळे	सहसचिव
मा. श्री. किसनराव गणपतराव पाटील	सहसचिव
मा. डॉ. बाळासाहेब मलगोंडा चांडके	स्वजिनदार
मा. श्री. तुकाराम आप्पा पाटील	सदस्य
मा. प्रा. मुकुंदराव एच्. कदम	सदस्य
मा. प्रा. रामराव मुगूटराव पवार	सदस्य
मा. अॅड. श्रीपतराव दिनकरराव शिंदे	निमंत्रित
मा. स्वा. श्रीमती निवेदिता संभाजीराव माने	निमंत्रित
मा. बाजीराव गणपतराव देसाई	निमंत्रित
मा. रामचंद्र भीमराव चव्हाण	निमंत्रित
मा. प्रा. जॅकोबा यंत्रू बारदेस्कर	अंतर्गत हिशेब तपासणीस
मा. श्री. बळीराम देसाई	अंतर्गत हिशेब तपासणीस

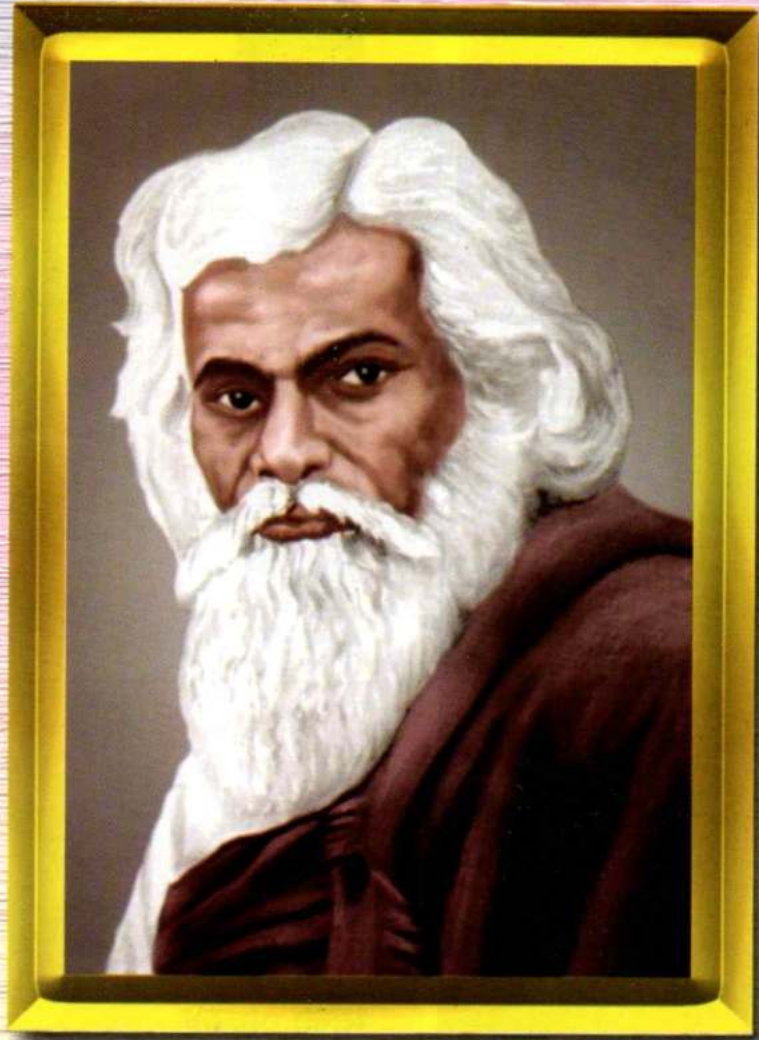
स्थानिक व्यवस्थापन समिती

मा. प्रा. के. व्ही. कुराडे	अध्यक्ष
मा. प्राचार्य डॉ. डी. व्ही. तोगले	सेक्रेटरी
मा. प्रा. डॉ. एम्. के. जगताप	सदस्य
मा. डॉ. पी. जी. कुलकर्णी	सदस्य
मा. डॉ. ए. एस्. नाळे	सदस्य
मा. श्री. टी. ए. पाटील	सदस्य
मा. डॉ. एस्. एम्. कदम	सदस्य
प्राध्यापक प्रतिनिधी	
मा. प्रा. आर. ब. तेली	सदस्य
प्राध्यापक प्रतिनिधी	
मा. बी. एस्. मोहिते	सदस्य
प्रशासकीय कर्मचारी प्रतिनिधी	

शालेय समिती

मा. प्रा. के. व्ही. कुराडे	पदसिध्द	अध्यक्ष
मा. प्राचार्य डॉ. डी. व्ही. तोगले		सचिव
मा. श्री. आनंदराव चव्हाण		सदस्य
मा. श्री. बाबुराव तथा वाय्. आर. मोहिते		सदस्य
मा. श्री. टी. ए. पाटील		सदस्य
मा. प्रा. ए. एस्. नाळे		सदस्य
मा. सौ. एस्. वाय्. कोले		सदस्य

• प्रेरणा •

कर्मवीर विहल रामजी शिंदे

शिवराज
२००३

नेतृत्वाची सशक्त परंपरा

संस्थापक अध्यक्ष →

कै. खा. बाळासाहेब माने

← माजी अध्यक्ष

मा. श्री. डी. एस. कदम

शिवराज
२००३

विद्यमान अध्यक्ष

मा. प्रा. के. व्ही. कुराडे

प्राचार्य डॉ. डी. व्ही. तोगले

विद्यार्थ्यांचे गुणवंत नेतृत्व

शिवराज
२००३

युवकांचे आशास्थान

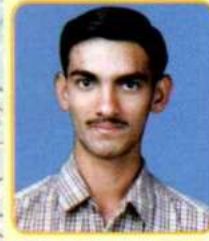
अशोक खोत (विद्यापिठ प्रतिनिधी)

बसवराज पाटील
एम.ए. भाग २

विक्रम शिंगडे
बी.ए. भाग ३

संतोष शिंदे
बी. कॉम. ३

वैशाली कदम
बी.ए. भाग ३

अरुण जगदाळे
बी. एस्सी. भाग ३

कु. सविता केस्तीकर
बी.ए. भाग २

मनोहर मांगले
बी. कॉम. २

संदीप गोरुले
बी. कॉम. भाग १

कु. अनुराधा देसाई

विद्यार्थिनी प्रतिनिधी

कु. प्रीती चौगुले बी. बी. ए. भाग १

मनोगत....

शिवराज महाविद्यालय, मुंबई, १९९९

यावर्षी शिवराज महाविद्यालय मोठ्या संक्रमणातून जात आहे. राष्ट्रीय मूल्यांकन व नामांकन करणाऱ्या नॅक या संस्थेमार्फत होणाऱ्या सर्वस्पर्शी दृष्टीकोनातून ते आपला दर्जा व गुणवत्ता निश्चितपणे दाखवून देईल यात मला निश्चितच संशय नाही.

दक्षिण महाराष्ट्रातील या श्रेष्ठ व ज्येष्ठ शिक्षण संस्थेचे नेतृत्व करण्याची संधी मला नियतीने व कर्मवीर वि. रा. शिंदे शिक्षण संस्थेने दिली याबद्दल मी कृतज्ञ आहे. अनेक अवस्थांमधून जाताना शिवराज परिवार, संस्था व सर्व घटक यांनी मला खूप सहकार्य दिले. आज या अखरेच्या वळणावर मागे वळून बघताना १९ वर्षांचा टप्पा केव्हा पूर्ण झाला हे कळले नाही. माझ्या परीने व माझ्या विवेकबुद्धीनुसार या संस्थेत सर्वस्व झोकून मी काम करित राहिलो. संस्थेचा रौप्य महोत्सव, संगणक शिक्षणाची सोय, दोन स्वतंत्र जिमची उभारणी, संस्थेचा वाढता पसारा सांभाळताना गुणवत्ता व शैक्षणिक मूल्ये यांच्याशी तडजोड न करता मला इथे काम करता आले.

विसावे शतक संपले. एकविसाव्या शतकाची दोन वर्षे मागे पडली. तंत्रज्ञान, विज्ञान यांनी नवे जग निर्माण केले. सुखसोयी वाढल्या पण माणसातला पशू त्यांना आवरता आला नाही. त्यामुळे ज्ञान, शील व करुणा यांचे प्रतीक असलेले महर्षी शिंदे आजही दीपस्तंभ ठरतात. केवळ कागदावरच्या गुणवतेने समाज व व्यक्ती संपन्न होणार नाही. संस्कार व चारित्र्य यांचे ढासळणारे बुरुज सांभाळण्याचे काम 'शिवराज' सारख्या संस्था करतील. आपल्या अवतीभवती असंख्य घटना घडत असताना समाज हजारो डोळ्यांनी आपणाकडे पहात असतो. याची जाणीव व स्वतःचे आत्मभान ठेवून पुढे जावे लागणार आहे.

प्रचंड ऊर्जा असलेला, प्रचंड सामर्थ्य असलेला पण नियोजनाच्या अभावी निद्रिस्त राहिलेला ग्रामीण समाज पुन्हा उभा राहणे गरजेचे आहे. आर्थिक मंदी, दहशतवाद, बेरोजगारी, वास्तवांचे अखंड तांडव या गोंधळात आमचा युवक हरवणार नाही याची काळजी आपण घेतली व भविष्यात ही घेऊ.

यावर्षी अल्पशा कालावधीत शिवराज आपल्या हाती येत आहे. याचे श्रेय संपादन मंडळास आहे या सर्व घटकांबद्दल कृतज्ञता व्यक्त करुन माझे मनोगत पूर्ण करतो. लोभ आहेच तो अखंड टिकवूया.

शिवराज महाविद्यालय, मुंबई

प्राचार्य, डॉ. डी. व्ही. तोगले

संपादकीय....

‘शिवराज २००३’ हा वार्षिकांक आपल्यासमोर सादर करीत असताना आनंद होत आहे. महाविद्यालयाच्या प्रांगणात या शैक्षणिक वर्षात अनेक उपक्रम, कार्यक्रम झाले आहेत. कला, क्रीडा, सांस्कृतिक, वैयक्तिक, सामाजिक आणि शैक्षणिक उपक्रमांत आमचे प्राध्यापक, प्रशासकीय कर्मचारी, आणि असंख्य विद्यार्थी नेहमीच सहभागी होत असतात. त्यांच्या कार्याची शक्य त्या सर्व प्रकारची नोंद घेण्याचा या अंकात प्रयत्न केला आहे.

अवतीभोवतीच्या वातावरणात आणि परिसरात अनेक बऱ्या वाईट घटना घडत असतात विद्यार्थीवर्गाकडून अशा घटनांचे निरीक्षण, विश्लेषण होत असते. शब्दरुपात त्यांच्या प्रतिक्रिया उमटत असतात कधी कथा, कधी कविता तर कधी लेखरुपाने त्या प्रतिक्रिया पुढे येतात. यातूनच कळतनकळत उद्याचा साहित्यिक घडणार असतो. या घडणीला प्रोत्साहन देणे या हेतूनेच या वार्षिकांकाचा प्रपंच केला आहे.

या शैक्षणिक वर्षात अनेक चांगले उपक्रम होत असताना, साहित्य, विज्ञान, कायदाक्षेत्रातील अनेक नामवंत व्यक्तींना आपण कायमचे हरवून बसलो त्याबद्दल दुःख करावे तितके थोडेच आहे. दुर्गाबाई भागवत, शान्ता शेळके, वसंत सबनीस, वसंत बापट, शिवाजीराव सावंत, प्रिया तेंडूलकर, ना. स इनामदार, सुरेश भट या मान्यवर आणि ज्येष्ठ साहित्यिकांच्या जाण्याने मराठी साहित्यविश्वच पोरके आणि उजाड झाले. हरीवंशराय बच्चन यांच्या जाण्याने केवळ हिंदीच नव्हे तर भारतीय कवित्वाचा मानंदड हरपला. ज्येष्ठ घटन तज्ज्ञ आणि अर्थ तज्ज्ञ नानी पालखीवाला यांच्या जाण्याने भारतीय न्याय क्षेत्रातील मार्गदर्शक हरपला. अवकाशयात्री कल्पना चावला अनंतात विलीन झाली ही जागतिक वैज्ञानिक क्षेत्रातील हानी कधीच न भरून येणारी आहे.

याच वेळेला शिवराज परिवारावरही दुःखाचे प्रसंग ओढविले. महाविद्यालयाचे प्रबंधक श्री. बी. एस्. मोहिते यांच्या मातोश्री, प्रा. डी. आर. खटके यांच्या आजी यांचे दुःखद निधन झाले. या सर्वांना शिवराज परिवारातर्फे विनम्र श्रध्दांजली.

हा अंक तयार करताना संपादक मंडळातील सर्वच सहकाऱ्यांचे चांगले सहकार्य लाभले आहे. सहा. संपादक, प्रा. व्ही. एम्. सुरंगे, विभागीय संपादक, प्रा. आनंद कुंभार, प्रा. डॉ. अमोल कासार, प्रा. स्वाती शिंदे आणि प्रशासन विभाग यांच्या परिश्रमातूनच हा अंक सिध्द झाला आहे. सरस्वती ऑफसेटचे मालक श्री. अतुलसिंह मा. कोलते यांनी अत्यंत अल्पवेळेत अंक तयार करून दिला याबद्दल त्यांचे आभार मानावेच लागतील. अखेरीस या अंकाच्या निमित्ताने लिहित्या झालेल्या विद्यार्थ्यांना मनःपूर्वक शुभेच्छा !

प्रा. सुधीर चिंतामण जोशी
प्रमुख संपादक

आमचा प्राध्यापक वर्ग

◆ इंग्रजी विभाग

- ◇ प्राचार्य डॉ. डी. व्ही. तोगले
- ◇ प्रा. के. बी. केसरकर
(निवृत्त ३० जून २००२)
- ◇ प्रा. जी. जी. गुळवणी
- ◇ प्रा. डॉ. एन्. आर. सावंत
- ◇ प्रा. सौ. एस्. ए. मुजुमदार
- ◇ प्रा. कु. एस्. एस्. शिंदे
- ◇ प्रा. आर. बी. कांबळे
- ◇ प्रा. के. ए. सावेकर

◆ मराठी विभाग

- ◇ प्रा. एस्. सी. जोशी
- ◇ प्रा. एम्. व्ही. राजे
- ◇ प्रा. ए. बी. कुंभार
- ◇ प्रा. ए. के. मोरमारे
- ◇ प्रा. व्ही. एम्. सुरंगे
- ◇ प्रा. व्ही. एस्. मुसाई

◆ हिंदी विभाग

- ◇ प्रा. डॉ. के. आर. पाटील
- ◇ प्रा. सौ. एस्. एच्. घरपणकर
(३०-४-२००३ पर्यंत)
- ◇ प्रा. डॉ. ए. व्ही. कासार
(३०-४-२००३ पर्यंत)
- ◇ प्रा. एम्. बी. महाजन

◆ अर्थशास्त्र विभाग

- ◇ प्रा. ए. ए. पवार
- ◇ प्रा. डी. आर. खटके
- ◇ प्रा. डॉ. एन्. बी. जाधव
- ◇ प्रा. सौ. एस्. वाय. कोले

◆ समाजशास्त्र विभाग

- ◇ प्रा. व्ही. एन्. गजेंद्रगड
- ◇ प्रा. एम्. आर. धनगर
- ◇ प्रा. ए. व्ही. कुराडे
- ◇ प्रा. एम्. बी. पाटील

◆ राज्यशास्त्र विभाग

- ◇ प्रा. एस्. बी. भोळे
(N.S.S. कोऑर्डिनेटर, शिवाजी विद्यापिठ कोल्हापूर)
- ◇ प्रा. एन्. आर. कोल्हापुरे
- ◇ प्रा. एस्. डी. जाधव
(३०-४-२००३ पर्यंत)
- ◇ प्रा. सी. ई. धुमाळ

◆ मानसशास्त्र विभाग

- ◇ प्रा. आर. व्ही. गुंडे
- ◇ प्रा. ई. जी. कांबळे
- ◇ प्रा. एम्. एस्. घस्ती

◆ भूगोल विभाग

- ◇ प्रा. डी. एच्. पाटील
(३०-४-२००३ पर्यंत)

◆ शारीरिक शिक्षण

- ◇ प्रा. ए. एस्. नाळे
- ◇ प्रा. एस्. एस्. सावंत

◆ वाणिज्य विभाग

- ◇ प्रा. सी. एस्. गवसणे
(निवृत्त ३१ मे २००३)
- ◇ प्रा. एन्. डी. खिचडी
- ◇ प्रा. आर. बी. तेली
- ◇ प्रा. सौ. एस्. जी. मुळीक (सटाले)
(३०-४-२००३ पर्यंत)
- ◇ प्रा. आर. एन्. हारगुडे
- ◇ प्रा. अॅड. एम्. ए. बामणे
- ◇ प्रा. वाय्. पी. कोले
- ◇ प्रा. एस्. बी. कडूकर

आमचा प्राध्यापक वर्ग

◆ रसायनशास्त्र विभाग

- ◇ प्रा. डॉ. टी. एन्. पाटील
- ◇ प्रा. डॉ. टी. एन्. पोवार
- ◇ प्रा. डॉ. बी. जे. देसाई
- ◇ प्रा. व्ही. बी. कुरळे
- ◇ प्रा. ए. एम्. हसुरे
- ◇ प्रा. बी. डी. अजळकर
- ◇ प्रा. ए. एन्. भिंगारे
- ◇ प्रा. एस्. ए. वाडकर
- ◇ प्रा. पी. एम्. भोईटे
- ◇ प्रा. एस्. एच्. रावण

◆ गणित विभाग

- ◇ प्रा. डी. जी. वाठारे
- ◇ प्रा. एन्. एम्. गरुड

◆ भौतिकशास्त्र विभाग

- ◇ प्रा. डॉ. एस्. ए. जोडगुद्री
- ◇ प्रा. डॉ. बी. डी. मुरगी
- ◇ प्रा. डॉ. एम्. पी. पाटील
- ◇ प्रा. बी. एम्. कुलकर्णी
- ◇ प्रा. डॉ. एस्. एम्. कदम
- ◇ प्रा. पी. एस्. चिगरे
- ◇ प्रा. बी. डी. पाटील
- ◇ प्रा. व्ही. आर. पाटील

◆ जीवशास्त्र विभाग

- ◇ प्रा. पी. टी. कडी

◆ प्राणीशास्त्र विभाग

- ◇ प्रा. डॉ. आर. एन्. कणसे
- ◇ प्रा. के. जे. अदाटे

◆ वनस्पतीशास्त्र विभाग

- ◇ प्रा. डॉ. एस्. वायू. कोतमिरे
- ◇ प्रा. डॉ. एस्. के. नेर्ले
- ◇ प्रा. जे. व्ही. सरतापे

◆ संख्याशास्त्र विभाग

- ◇ प्रा. डी. एम्. म्हेतर
- ◇ प्रा. आर. के. देशपांडे

◆ बी. सी. एस् / संगणकशास्त्र विभाग

- ◇ आर. बी. एकांडे
- ◇ सौ. व्ही. एस्. पाटील
- ◇ कु. एम्. आर. दंडगे
- ◇ कु. एस्. बी. गाताडे
- ◇ कु. ए. एस्. सुळे
- ◇ कु. व्ही. आर. देसाई
- ◇ कु. आर. व्ही. देसाई
- ◇ कु. एस्. के. केसरकर
- ◇ कु. पी. बी. इंचनाळकर
- ◇ कु. सी. एस्. निकम
- ◇ कु. के. एस्. मल्हारी
- ◇ कु. पी. जे. शिंदे
- ◇ कु. ए. ए. जरळी

◆ बी. बी. ए. विभाग

- ◇ श्री. आर. डी. कमते
- ◇ श्री. जी. ए. पाटील
- ◇ श्री. ए. यु. पटेल
- ◇ कु. एम्. एम्. उतुतुरे
- ◇ श्री. एन्. एस्. कोले
- ◇ श्री. बी. जी. चौगुले (शिपाई)

प्रशासकीय कर्मचारी वर्ग

- ◆ प्रबंधक
  - ◇ श्री. बी. एस्. मोहिते
- ◆ वरिष्ठ लिपिक
  - ◇ सौ. पी. बी. सावंत
  - ◇ श्री. बी. डी. रेगडे
- ◆ कनिष्ठ लघुलेखक
  - ◇ श्री. के. टी. कुंभार
- ◆ लिपिक
  - ◇ श्री. वाय्. डी. पाटील
  - ◇ श्री. बी. एस्. सावंत
  - ◇ श्री. डी. एम्. मोरे
  - ◇ श्री. ए. जी. कदम

गुंथालय विभाग

- ◆ ग्रंथपाल
  - ◇ श्री. टी. ए. पाटील
- ◆ सहाय्यक ग्रंथपाल
  - ◇ श्री. आर. ए. जाधव
- ◆ ग्रंथालय लिपिक
  - ◇ श्री. एम्. बी. माने
- ◆ ग्रंथालय परिचर
  - ◇ श्री. एम्. एच्. देसाई
  - ◇ श्री. व्ही. आर. टेंबरे
  - ◇ श्री. पी. बी. नडगेरी
  - ◇ श्री. एन्. एस्. कांबळे
  - ◇ श्री. ए. एम्. पोवार
  - ◇ श्री. एस्. एस्. हजारे

- ◆ प्रयोगशाळा सहाय्यक
  - ◇ श्री. डी. पी. रेंदाळे
  - ◇ श्री. आर. बी. आयरनाईक
  - ◇ श्री. पी. जी. पोवार
  - ◇ श्री. एस्. व्ही. शिंदे
- ◆ प्रयोगशाळा परिचर
  - ◇ श्री. बी. डी. मोरे
  - ◇ श्री. एस्. बी. खोत
  - ◇ श्री. एस्. डी. पाटील
  - ◇ श्री. टी. आर. देवडकर
  - ◇ श्री. व्ही. व्ही. कोंडूसकर
  - ◇ श्री. एम्. जी. खोत
  - ◇ श्री. टी. बी. कांबळे
  - ◇ श्री. आर. के. वडर
  - ◇ श्री. के. आर. कांबळे
  - ◇ श्री. एच्. एल्. नाईक
  - ◇ श्री. आर. आर. नाईक
  - ◇ श्री. एस्. एम्. मोरबाळे
  - ◇ श्री. एस्. एम्. कांबळे
  - ◇ श्री. डी. जी. हुंदळेकर
  - ◇ श्री. व्ही. बी. पाटील
- ◆ शिपाई
  - ◇ श्री. ए. एस्. सावंत
  - ◇ श्री. एस्. एस्. कांबळे
  - ◇ श्री. एन्. बी. आसोदे
  - ◇ श्री. एम्. बी. शिंदे
  - ◇ श्री. आर. पी. जाधव
- ◆ नाईट वॉचमन
  - ◇ श्री. एस्. डी. कुरळे

शिष्यवृत्ती सन २००२-२००३

अ. नं.	शिष्यवृत्तीचे नांव	मुले	मुली	एकूण
१)	अपंग शिष्यवृत्ती सिनिअर कॉलेज ज्युनिअर कॉलेज एकूण	०४ ०२ ०६	०१ ०० ०१	०५ ०२ ०७
२)	राष्ट्रीय गुणवत्ता शिष्यवृत्ती सिनिअर कॉलेज एकूण	०० ००	०१ ०१	०१ ०१
३)	राज्यसरकार गुणवत्ता शिष्यवृत्ती सिनिअर कॉलेज ज्युनिअर कॉलेज एकूण	१४ ०१ १५	०६ ०० ०६	२० ०१ २१
४)	मागासवर्गिय शिष्यवृत्ती (एस. सी.) सिनिअर कॉलेज ज्युनिअर कॉलेज एकूण	७९ ४३ १२२	३२ ०९ ४१	१११ ५२ १६३
५)	मागासवर्गिय शिष्यवृत्ती (व्ही. जे. एन. टी.) सिनिअर कॉलेज ज्युनिअर कॉलेज एकूण	५७ २० ७७	१६ ०१ १७	७३ २१ ९४
६)	गणित, भौतिकशास्त्र विषयातील प्रज्ञा विकासासाठी महाविद्यालय गुणवत्ता शिष्यवृत्ती सिनिअर कॉलेज एकूण	०६ ०६	०४ ०४	१० १०
७)	शिवाजी विद्यापीठ गुणवत्ता शिष्यवृत्ती (शिफारस) बी. ए. भाग १ वाणिज्य भाग १ विज्ञान बी. सी. एस्. बी. बी. ए. एकूण	०६ ०६ ०४ ०३ ०३ २२	०४ ०४ ०६ ०२ ०५ २१	१० १० १० ०५ ०८ ४३

पदवीवर्गाचा सर्वसाधारण रिझल्ट

वर्ग	परीक्षेस बसलेले विद्यार्थी	प्रथम वर्ग	द्वितीय वर्ग	तृतीय वर्ग	एकूण उत्तीर्ण विद्यार्थी	शेकडा प्रमाण
बी. ए.	१२३	१५	५३	१०	७८	६३.४१ %
बी. कॉम.	३७	०२	२३	०२	२७	७३ %
बी. एस्सी.	६४	१७	२४	--	५१	८० %

बी. एस्सी. च्या ६ विद्यार्थ्यांनी विशेष गुणवत्तेसह प्रथम वर्ग प्राप्त केला आहे.

विषयावर पदवी वर्गाचे रिझल्ट्स

वर्ग	विषय	परीक्षेस बसलेले विद्यार्थी	प्रथम वर्ग	द्वितीय वर्ग	तृतीय वर्ग विद्यार्थी	एकूण उत्तीर्ण	शेकडा प्रमाण
बी. ए.	इंग्रजी	१९	०१	०७	०२	१०	५१ %
	मराठी	१७	०३	०८	०१	१२	७०.५८ %
	हिंदी	१६	०३	०८	०१	१२	७५ %
	समाजशास्त्र	१२	०१	०३	०१	०५	४५.४५ %
	अर्थशास्त्र	२१	०२	१२	०२	१६	८४.२१ %
बी. ए.	राज्यशास्त्र	२७	०५	१२	०१	१८	६९.२३ %
	अकाँटन्सी	२८	०२	१९	०१	२२	७८.५७ %
	रूलर इकॉनॉमिक्स						
	अँड कोऑपरेशन	०३	--	०२	--	०२	६६.६६ %
बी. एस्सी.	इंड. मॅनेजमेंट	०६	--	०२	०१	०३	५० %
	भौतिकशास्त्र	२७	१६	११	--	२७	१०० %
	रसायनशास्त्र	३२	०१	०८	१०	१९	६० %
	कॉम्प्युटर	०५	०२	०३	--	०५	१०० %

बी. एस्सी. भौतिकशास्त्र विशेष प्राविण्यधारक - ९

बी. एस्सी. रसायनशास्त्र विशेष प्राविण्यधारक - १

कनिष्ठ महाविद्यालयाचा सर्वसाधारण रिझल्ट

वर्ग	परीक्षेस बसलेले विद्यार्थी	प्रथम वर्ग	द्वितीय वर्ग	तृतीय वर्ग	एकूण उत्तीर्ण विद्यार्थी	शेकडा प्रमाण
११ वी कला	१८४	०४	४४	९८	१४६	७९.३४ %
वाणिज्य	६७	०४	१९	३६	६२	९२.५३ %
विज्ञान	१३९	१७	५३	५६	१२६	९०.६४ %
१२ वी कला	२३२	३२	७८	२६	१३६	५५.७३ %
वाणिज्य	४९	१३	२१	०३	३७	७५.५१ %
विज्ञान	११६	२२	५८	१३	९३	८०.१७ %

शिवराज महविद्यालय, कोल्हापूर

क्र.सं.	नाम	पदाधिकारी	पदावधि	पदावधि	पदावधि	पदावधि
१	प्रा. अध्यापक विश्व	वैयक्तिक शैक्षणिक विकास साधत असतानाच शिवराज महाविद्यालयातील प्राध्यापक समाजाच्या शैक्षणिक, सामाजिक, सांस्कृतिक प्रबोधनकार्यातही सहभागी होत असतात. त्यांच्या कार्याची ही नोंद.....				

शिवराज महविद्यालय, कोल्हापूर

क्र.सं.	नाम	पदाधिकारी	पदावधि	पदावधि	पदावधि	पदावधि
१	प्रा. जी. जी. गुळवणी	इंग्रजी विभाग				
२	प्रा. एन्. डी. खिचडी	वाणिज्य विभाग प्रमुख				

प्रा. जी. जी. गुळवणी

इंग्रजी विभाग

- २६ जुलै २००२, छ. शाहू जयंती निमित्त महाविद्यालयात व्याख्यान
- १५ ऑगस्ट २००२, ऋग्वेद पुरस्कार समारोह, आजरा - प्रमुख वक्ते
- ८ सप्टेंबर २००२, स. ब. खाडे महाविद्यालय, कोवाड वाडमय मंडळाचे उद्घाटन
- फेब्रुवारी २००२, साधना हायस्कूल, गड., क्रिएटिव्ह हायस्कूल, गड. येथे निरोप समारंभ प्रसंगी प्रमुख पाहुणा म्हणून उपस्थिती
- १९ फेब्रुवारी २००२, शिवजयंती निमित्त शिवपूर्वकाळ या विषयावर महाविद्यालयात व्याख्यान
- हलकर्णी भाग शिक्षण संस्थेच्या संयुक्त पारितोषिक कार्यक्रमात सत्कार व प्रमुख पाहुणे म्हणून व्याख्यान

प्रा. एन्. डी. खिचडी

वाणिज्य विभाग प्रमुख

- प्रकाश नागरी सह. पत संस्थेचे चेअरमन
- विशेष कार्यकारी अधिकारी
- संचालक - क्रिएटिव्ह स्कूल, गडहिंग्लज
- संचालक - स्वरसाधना संगीत विद्यालय, गडहिंग्लज
- संचालक - लायन्स वेलफेअर असोसिएशन
- कोल्हापूर, सांगली, सातारा, रत्नागिरी, सिंधुदुर्ग, बेळगांव जिल्ह्यातील अनेक ठिकाणी भाषणे
- उचगाव साहित्य संमेलनात 'सन्माननिय पाहुणे' म्हणून उपस्थिती व सहभाग
- अनेक बँका, विमा महामंडळ, जिल्हा उद्योग केंद्र, शासकीय कार्यालये, साखर कारखाने इ. ठिकाणी विविध विषयांवर मार्गदर्शन

- अनेक चर्चासत्रात सहभाग
- वृत्तपत्रीय लेखन, अनेक लेख व कवितांना प्रसिध्दी
- अनेक शाळा, महाविद्यालयाच्या स्नेहसंमेलनामध्ये प्रमुख पाहुणे म्हणून उपस्थिती
- स्मरणशक्ती कशी वाढवावी ? अभ्यास कसा कारवा ? या विषयावर अनेक शाळातून १० वी व १२ वी साठी मार्गदर्शन
- शिक्षकांच्या गटसंमेलनास व शिक्षक सहविचार मंचास प्रमुख पाहुणे म्हणून उपस्थिती
- अनेक ठिकाणी बाल-मानसशास्त्रावर आधारलेल्या स्लाईड शोचे आयोजन

■ प्रा. डॉ. एन्. बी. जाधव

अर्थशास्त्र विभाग

- दि. ३०/६/२००२ रोजी राजर्षि शाहू कला व वाणिज्य महाविद्यालय, रुकडी, जि. कोल्हापूर येथे 'अध्ययन पध्दती व तंत्र' या विषयावरील एक दिवशीय कार्यशाळेत सहभाग.
- दि. २५/९/२००२ रोजी शिवाजी विद्यापीठ राष्ट्रीय सेवा योजनेच्या सल्लागार समितीच्या सदस्य पदावर नियुक्ती.
- दि. २९/१०/२००२ रोजी शिवाजी विद्यापीठाने "महाराष्ट्र राज्याच्या कोल्हापूर जिल्ह्यातील उपसा जल सिंचन सहकारी संस्थांचे मूल्यमापन" या संशोधन प्रबंधास पी. एचडी. प्रदान.
- दि. १६ व १७/११/२००२ रोजी शिवराज महाविद्यालय साहित्य, वाणिज्य आणि डी. एस. कदम विज्ञान महाविद्यालय, गडहिंग्लज मध्ये संपन्न झालेल्या १२ महाराष्ट्र हिंदी परिषदेच्या अधिवेशनामध्ये सहभाग.
- दि. १६ ते १८/११/२००२ रोजी मराठी अर्थशास्त्र परिषद परळी वैजनाथ येथील वार्षिक अधिवेशनासाठी "महाराष्ट्र जल सिंचन आयोगाचा अहवाल, कोल्हापूर जिल्ह्यातील सहकारी उपसा जल सिंचन संस्थाना उपयुक्त निवडक शिफारशीचे विश्लेशणात्मक मूल्यमापन" या विषयावर शोध निबंध सादर.
- दि. ०१/१२/२००२ रोजी "साखर उद्योगाच्या समस्या आणि उपाय" या विषयावरील श्री. साने गुरुजी सहकारी शिक्षक पतसंस्था, लोकव्यासपीठ यांच्यावतीने आयोजित केलेल्या एक दिवशीय परिसंवादास उपस्थिती व शोध निबंध वाचन.
- शिवराज महाविद्यालय, गडहिंग्लजच्या शेंद्री येथील राष्ट्रीय सेवा योजनेच्या श्रमसंस्कार शिबीरात "जलसारक्षरता व स्वयंसेवी संस्थाची भूमिका" या विषयांवर व्याख्यान दिले. दि. ०५/१२/२००२.
- दि. ०८/१२/२००२ रोजी शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर यांच्या राष्ट्रीयसेवा योजना व राजर्षि शाहू कला व वाणिज्य महाविद्यालय, रुकडी यांच्या संयुक्त वद्यमाने "पाण्याचे संवर्धन" या विषयावर एक दिवशीय कार्यशाळेच्या चर्चेत सहभाग.

- राजा शिवछत्रपती कला, वाणिज्य महाविद्यालय, महागांवच्या मुंगुरवाडी येथे राष्ट्रीय सेवा योजनेच्या श्रमसंस्कार शिबीरात दि. १३/१२/२००२ रोजी 'जलसाक्षरता ही काळाची गरज' या विषयावर व्याख्यान दिले.
  - दि. १४ व १५/१२/२००२ रोजी पदभूषण डॉ. वसंतदादा पाटील कॉलेज, तासगांव येथील "शिवजी युनिव्हर्सिटी इकॉनॉमिक्स असोसिएशन" च्या वार्षिक अधिवेशनास शोध निबंध वाचन व चर्चा सत्रात सहभाग.
  - दि. २१/१२/२००२ रोजी दै. तरुण भारतच्या वर्धापन दिना निमित्त "मूलभूत व पायाभूत उद्योग" या पुरवणीत "जल सिंचनाची कार्यक्षमता" या विषयावर लेख प्रसिध्द झाला.
  - दि. ०१/०१/२००३ रोजी दैनिक पुढारीच्या वर्धापन दिना निमित्त "वित्त आणि उद्योग" या पुरवणी अंकात "सहकारी पाणी वापर संस्थेत लाभधारकांचा सहभाग" या विषयावर लेख प्रसिध्द झाला.
  - दि. १२/०१/२००३ रोजी "शिरोळ येथील मयूर ज्ञान प्रबोधिनीचा "आदर्श शिक्षक" पुरस्कार.
  - दि. २९ व ३०/०१/२००३ रोजी आय.सी.एस.एस.आर.पुरस्कृत केलेल्या "आर्थिक सुधारणांचे सामाजिक पैलू" या विषयावर अर्थशास्त्र विभाग, शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर यांनी आयोजित केलेल्या परिसंवादात शोध निबंध वाचन व चर्चासत्रात सहभाग.
  - दि. ३ व ४/२/२००३ रोजी शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर, अर्थशास्त्र विभाग या विद्यापीठ अनुदान मंडळ, नवी दिल्ली यांच्या संयुक्त विद्यमाने "लोकसंख्या, गरीबी आणि पर्यावरण" या विषयांवरील राष्ट्रीय पातळीवरील परिसंवादात शोध निबंध वाचन व चर्चासत्रात सहभाग.
- प्रा. आर. बी. तेली
वाणिज्य विभाग
- 'बँकिंग तत्वे व व्यवहार' या विषयावर 'विज्ञान वाहिनी' शिवराज कॉलेजमध्ये याख्यान.
  - 'वेळेचे व्यवस्थापन व व्यवस्थापनाचे महत्त्व' या विषयावर वडरगे येथे संभाजीराव माने ज्युनिअर कॉलेज, गडहिंग्लजच्या एन.एस.एस. शिबिरात व्याख्यान.
  - 'आयकर कायदा व व्यवहार' या विषयावर एल.आय.सी. शाखा गडहिंग्लज येथे एजंट्यांच्या प्रशिक्षण कार्यक्रमात व्याख्यान.
  - 'पगारदार व्यक्ती आणि आयकर' या विषयावर १०/१२/२००३ च्या 'अर्थविश्व सकाळ' मध्ये लेख प्रसिध्द, व 'लोकमत, साप्ताहिक प्रगती' मध्ये संत गाडगेबाबा नागरी स्वच्छता अभियानावर लेख प्रसिध्द.
  - शिवाजी विद्यापीठाच्या पुढील विविध समित्यांवर सदस्य म्हणून कार्य.
    - ▶ व्यवसाय व्यवस्थापन अभ्यास मंडळ.
    - ▶ फॅकल्टी ऑफ कॉमर्स.
    - ▶ एम.कॉम., बी.बी.ए., बी.सी.ए. या वर्गासाठी अभ्यासक्रम समित्यावर सदस्य

► विद्यापीठ परीक्षा समिती.

■ महाविद्यालयातील पुढील विविध समित्यांवर सदस्य म्हणून कार्य.

► स्थानिक व्यवस्थापन समिती.

► नॅक स्टेअरिंग समिती.

► कॉमर्स असोसिएशन.

► प्रवेश समिती.

► संशोधन समिती.

► शिक्षण मूल्यमापन समिती.

► परीक्षा समिती.

► स्नेह संमेलन - कवीज्ञ ब.गुणी शिवराजीयनसाठी परीक्षक.

■ कोल्हापूर जिल्ह्यातील निवडक नागरी सहकारी बँकाच्या कार्याचे मूल्यमापन या विषयावर पी.एच.डी. साठी शिवाजी विद्यापीठाला डिसेंबर २००२ मध्ये प्रबंध सादर.

■ प्रा. मनमोहन राजे

मराठी विभाग

■ नांदगाव - खंडेश्वर (जि. अमरावती) येथे ९ आणि १० फेब्रुवारी २००२ रोजी झालेल्या 'भारतीय मिथके आणि मराठी साहित्य' विषयावरील चर्चासत्रात सहभाग.

■ समाजवादी प्रबोधिनीचे शांताराम गरूड यांच्या अमृत महोत्सवानिमित्त गौरवनिधी व सत्कार समारंभाचे नियोजन व सहभाग.

■ अंधश्रद्धा निर्मूलन समिती, गडहिंग्लज संघटक सचिव म्हणून कार्यरत.

■ 'मध्ययुगीन मराठी सहित्याची सांस्कृतिक पार्श्वभूमी' विषयावर १७ आणि १८ नोव्हेंबर २००२ रोजी संगमेश्वर कॉलेज सोलापूर येथे झालेल्या चर्चासत्रात सहभाग.

■ १९ व २० ऑक्टोबर २००२ रोजी कोल्हापूर येथे झालेल्या अंधश्रद्धा निर्मूलन समिती, राज्य कार्यकारिणीच्या बैठकीमध्ये 'प्रतिनिधी' म्हणून उपस्थिती.

■ विवेकवाहिनी मार्फत शिवराज महाविद्यालय, गडहिंग्लज येथे 'संत गाडगेबाबा : कार्य कर्तृत्व' विषयावर डिसेंबर २००२ रोजी व्याख्यान.

■ १५ फेब्रुवारी ते ८ मार्च २००२ ह्या कालवधीमध्ये मराठी विभाग, शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर येथे झालेल्या उद्बोधन वर्गात (Refresher Course) सहभाग.

■ गणेश मूर्ती विसर्जना संदर्भात, सप्टेंबर २००२ मध्ये बॅ. नाथ पै. विद्यालय, गडहिंग्लज येथे बोलाविण्यात आलेल्या बैठकीत मार्गदर्शन.

■ शिवराज कॉलेजच्या राष्ट्रीय सेवा योजना विभागामार्फत शेंद्री, ता. गड. येथे घेण्यात आलेल्या शिबिरामध्ये 'संत गाडगेबाबा : एक समाज सुधारक' ह्या विषयावर व्याख्यान (डिसेंबर २००२)

■ प्रा. मोरमारे अ. के.

मराठी विभाग

- राजर्षि शाहू कला व वाणिज्य महाविद्यालय, रुकडी, जि. कोल्हापूर येथे दि. ३० जून २००३ रोजी आयोजित केलेल्या 'अध्यापन पध्दती व तंत्रे' या विषयावरील एकदिवसीय कार्यशाळेमध्ये सहभाग घेतला.
- राजर्षि शाहू कला व वाणिज्य महाविद्यालय, रुकडी, जि. कोल्हापूर व शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर आयोजित 'साठोत्तरी मराठी कवितेतील नवप्रवाह व आरती प्रभुंची कविता' या विषयावरील एकदिवसीय चर्चासत्रात प्रतिनिधी म्हणून सहभाग घेतला.

■ Dr. T. N. Patil

Department of Chemistry

- Participated and presented a paper on "Synthesis and biological activity fo copper (II) and zinc (II) complexes" at the International conference on "Drug Discovery and Process Research" organised by chemistry Department, Shivaji Unversy, Kolhapur on 23rd, 24th & 25 th December 2003.
- Member of Steering committee for NAAC.

■ Dr. Powar T. N.

- Presented reseach article entitled "synthesis and biological activity of copper (II) & zinc (II) complexes" at International symposium on D D P R - 2003

■ Prof. B. D. Ajalkar

Journal Publication

- Synthesis, Growth mechanism and characterisation of chemically deposited nanocrystalline bismuth sulphotelluride thim films
R. K. Mane, B. D. Ajalkar & P. N. Bhosale, Transactions of the saest, 36 (2001) ill.
- Studies on chemically deposited bismuth sulphotelluride [$Bi_2(S_{1-x}Te_x)_3$] thim films.
R. K. Mane, B. D. Ajalkar & P. N. Bhosale, Indian Journal & pure & applied physics 40 (2002) 660
- Electrical and optical properties of bismuth sulphotelluride [$Bi_2(S_{1-x}Te_x)_3$] thim films prepared by arrested precipitation technique (APT)
R. K. Mane, B. D. Ajalkar & P. N. Bhosale, Materials chemistry and physics (In press)
- Studies on growth mechanis, compositional analysis and characterisation of bismuth slphotelluride thim films
R. K. Mane, B. D. Ajalkar & P. N. Bhosale, solid state thim films
- Arrested precipatiation technique for the preparation molybdenum sulphoselenide thim films
B. D. Ajalkar, R. K. Mane, & P. Deshmukh & P. N. Bhosale

thin solid films (Accepted)

- Optical and electrical studies on molybdenum sulphoselenide $[M_0(S_{1-x}Te_x)_2]$ thin films prepared by arrested precipitation technique.

B. D. Ajalkar, R. K. Mane, & B. D. Sarwade & P. N. Bhosale
solar energy mater (In press)

- Chemical synthesis and compositional analysis of mixed $[M_0(S_{1-x}Te_x)_2]$ semiconductor thin films

B. D. Ajalkar, S. H. Burungale, D. S. Bhange & P. N. Bhosale
Journal of Material science (comm.) papers published in
proceedings.

- ▶ Effect of Cu-doping in bismuth triselenide $[Bi_{2-x}Se_3]$ on XRD Pattern

B. D. Ajalkar, R. K. Mane, & P. N. Bhosale, seventh
International symposium on advances in electrochemical
science and technology (ISAEST-VII) Nov. 27-29, 2002
at Chennai India.

- ▶ Electrochemical studies of monocrystalline bismuth sulphotelluride thin films $Bi_2(S_{1-x}Te_x)_3$ thin films

R. K. Mane, B. D. Ajalkar & P. N. Bhosale, seventh
International symposium on advances in electrochemical
science and technology (ISAEST-VII) Nov. 27-29, 2002
at Chennai India.

■ Prof. Chigare P. S.

Department of Physics

◆ Research work : Year 2002-2003

- "Electrochromic properties of tin-oxide thin films prepared by spray pyrolysis technique" Camera-Ready-Format (CRF)
Submitted to - Allied Publisher

- "Synthesis of in-oxide thin films for smart windows"
Submitted to - Electrochem - acta.

- "Iridium Oxide : A promising material for energy saving devices"
Submitted - Electrochem - acta

- "Electrochromism in spray deposited Iridium Oxide thin films"
Submitted to - J. Electrochem. Soc.

◆ Conferences, Seminars :

- "National symposium on Recent Advances in Renewable Energy Technology (RARE-T-2002)" organised by school's of Energy studies : Department of Physics, Shivaji University, Kolhapur and Department of Physics, University of Pune, during 13-15 Aug. 2002.

- U.G.C.- Sponsored. "National Seminar on Electro & Magneto Ceramics Devices and systems (NSEMCDS-02)" Organised by Department of Physics and Electronics, Shankarrao Mohite Mahavidyalaya, Akulj, Dist. Kolhapur (M.S.) during 21-22 Oct. 2002.

◆ **Refresher Courses :**

■ **WGC - SPONSORED REFRESHER COURSE IN PHYSICS,**
Department of Physics, Shivaji University, Kolhapur from 19th
Nov. 2002 to 11th Dec. 2002 in Grade - 'A'

FORM NO. IV (RULE NO. 3)

Place of Publication : Shivraj College,
Gadhinglaj

Periodicity of Publication : Annual

Printer's Name : Atul Kolate
Shri Saraswati Offset, Gadhinglaj.

Nationality : Indian

Address : Kadagaon Road, Gadhinglaj

Publisher's Name : Prin. Dr. D. V. Togale

Nationality : Indian

Editor's Name : Prof. S. C. Joshi

Nationality : Indian

Address : Shivraj College of Arts, Commerce
& D. S. Kadam Science College,
Gadhinglaj.
& Sambhajirao Mane Jr. College,
Gadhinglaj.

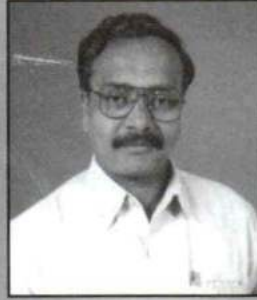
I Prin. Dr. D. V. Togale hereby declare that particulars given above are true to the best of my knowledge and belief.

Date
31-3-2003

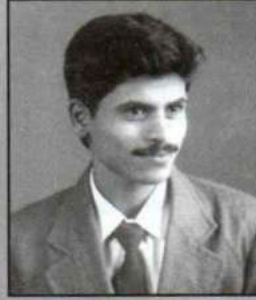
Dr. D. V. Togale
Sign. of Publisher

शिवराज २००३

अभिमानारम्भ काही .....

▶ प्रा. डॉ. एन. वी. जाधव
अर्थशास्त्र विषयातील
पीएच. डी. पदवी प्राप्त

◀ प्रा. डॉ. अमोल कासार
हिंदी विषयातील
पीएच. डी. पदवी प्राप्त

▶ श्री. आर. ए. जाधव
सहा. ग्रंथपाल
M. Lib. प्रथम श्रेणीमध्ये उत्तीर्ण

◀ श्री. अशोक पोवार
ग्रंथपाल परिचर
M. Lib. प्रथम श्रेणीमध्ये उत्तीर्ण

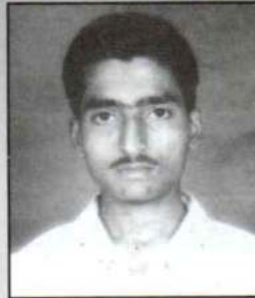
▶ मनीषा पाटील बी.एस्सी. १
संकरॉक ते गेटवे ऑफ इंडीया -
५ कि.मी. सागरी जलतरण राष्ट्रीय
स्पर्धेत ५ वा क्रमांक

◀ सुप्रिया हट्टीमठ बी.एस्सी. १
अखिल भारतीय आंतर विद्यापीठ
मैदानी स्पर्धेसाठी निवड

अलका तुरबेकर
गुणी शिवराजीयन

महेश धुळाज
वक्तृत्व, काव्यवाचन, कथाकथन विशेष प्राविण्य

वत्सत्रय राशीवडे
ऑल महाराष्ट्र शांतीकान कराटे चॅम्पीयन शिप-
२००३ मुंबई स्पर्धेत तीन सुवर्णपदके

क्रीडा सांघिक वश .....

शिवराज
२००३

कोल्हापूर झोनल उपविजेता अथॅलॅटिक्स संघ

खोखो : तालुका विजेता संघ (ज्युनिअर)

अथॅलेटिक्स तालुका विजेता संघ (ज्युनिअर)

कव्बड्डी : तालुका विजेता संघ (ज्युनिअर)

राजू कलागते : 'शिवराज श्री'

जलतरण : महाविद्यालयाचे नाव राष्ट्रीय पातळीवर नेले

शिक्षण संचालक डॉ. पठाण यांच्या हस्ते
मनीषा पाटील चा सत्कार

शिवराज २००३

क्रीडा
नैपुण्य..

रेखा लोहार बी. एस्सी. १
वैयक्तिक जनरल चॅम्पीयनशिप

शशिकांत जगताप बी. ए. १
जनरल चॅम्पीयनशिप

ज्ञानदेव पताडे बी. एस्सी. २
राज्य क्रॉसकंट्री साठी निवड

अभिजीत खोराटे बी. ए. १
महाराष्ट्र अॅथलेटिक्स संघात निवड (मुंबई)

संदीप चोथे बी. कॉम. १
पश्चिम महाराष्ट्र फुटबॉल संघात निवड (नागपूर)

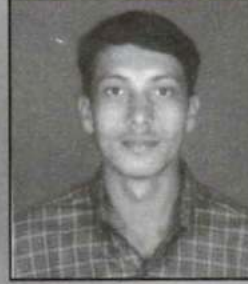
सावीर काझी बी. बी. ए. १
महाराष्ट्र राज्य मैदानी स्पर्धेसाठी निवड (अमरावती)

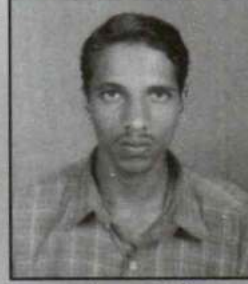
रामगोंडा पाटील बी. कॉम. ३
महा. राज्य. क्रॉसकंट्रीसाठी निवड (औरंगाबाद)

सुनील शिवणे ११ वी आर्ट्स
राष्ट्रीय क्रॉस कंट्री स्पर्धेसाठी निवड

राजकुमार पोवार बी. कॉम. २
राज्यस्तरीय मैदानी स्पर्धेसाठी निवड (मुंबई)

रमेश नाशीपुटे
जनरल चॅम्पीयनशिप ४ X १०० रिले
राज्यस्तरीय निवड (मुंबई)

अर्चना मोरे
ज्युनि. वैयक्तिक जनरल चॅम्पीयनशीप

संजय खोत बी. ए. १ ज्युनि. वैयक्तिक जनरल चॅम्पीयनशीप

विनोद फराकटे महा. राज्य क्रॉसकंट्री स्पर्धेसाठी निवड (ज्युनि.)

शिवराज 2003

विविध उपक्रम

स्नेहसंमेलनाचे प्रमुख पाहुणे मा. शिक्षण संचालक पठाण साहेब

विविध गुणदर्शन कार्यक्रमाचे रंगमंच पूजन :
मा. मुख्याधिकारी गड. न. पा. श्री. राजेन्द्र तेलीसाहेब

शरीर सौष्ठव

रंगावली

हळदी-कुंकू

मेंहदी

मा. चंद्रकान्त पाटगावकर यांचे व्याख्यान

हिंदी दिवस समारोह डॉ. पी. एस्. पाटील यांचे व्याख्यान

शाहू जयंती समारोह

इंग्लीश लिटररी असोसिएशन उद्घाटन समारोह

शिवराज
२००३

विविध कार्यक्रम .....

सहसंचालक (उच्च शिक्षण) मा. कुलकर्णीसाहेब
यांची महाविद्यालयास भेट

लायन्स क्लब गडहिंग्लजच्या सहकार्याने
महाविद्यालयात रक्तदान शिबीर

महाविद्यालयातर्फे आयोजित महाराष्ट्र हिंदी
परिषद १२ वे अधिवेशन
मा. कुलगुरु ताकवले साहेब यांची उपस्थिती

विविध कार्यक्रम .....

शिवराज २००३

शिवजयंती

माजी खासदार मा. उदयसिंगरावजी गायकवाड
यांची महाविद्यालयास भेट

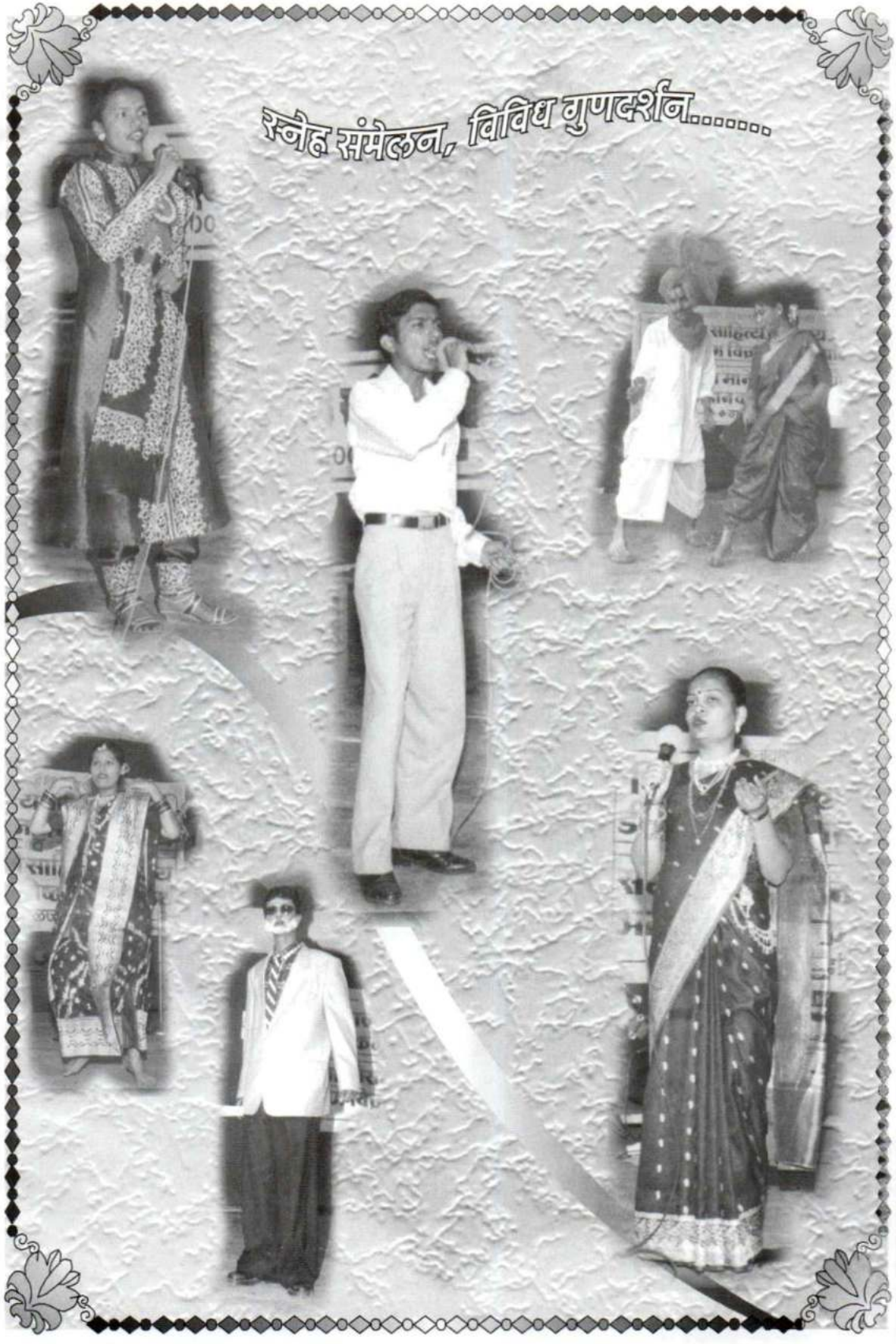

मा. प्रा. के. वी. केसरकर यांचा निरोप समारंभ

स्नेह संमेलन, विविध गुणदर्शन.....

स्नेह संप्रेषण, विविध गुणदर्शन.....

शिवराज
२००३

राष्ट्रीय छात्र सेना N.C.C.....

सचिन शिंदे
वेस्ट कॅडेट सिनि. अंडर ऑफिसर

प्रवीण मुंगुरवाडे
ज्यु. अंडर ऑफिसर

अमित मोर्ती
ज्यु. अंडर ऑफिसर

राष्ट्रीय सेवा योजना N S S .....

शिवराज २००३

मराठी विभाग

साधीसुधी ही माणसे
माझ्या कवित्वाची धनी;
ह्यांच्यात मी पाही तुक्या,
ह्यांच्यात नाम्याची जनी ।

- सुरेश भट

विभागीय संपादक
प्रा. ए. बी. कुंभार

६००९ कागजपत्र

गाम्भी ठायम

सिणाम हि सिपुसिणाम
: सिपु सिजोसिणीक सिपुसिणाम
सिपुसिणाम सिपु सिपुसिणाम
। सिपु सिपुसिणाम सिपुसिणाम

५५५५५५५५

सिपुसिणाम सिपुसिणाम
सिपुसिणाम सिपुसिणाम

संपादकीय...

प्रिय रसिक हो !

'शिवराज वार्षिक २००३' च्या मराठी विभागीय संपादकाची जबाबदारी मा. प्राचार्य डॉ. डी. व्ही. तोगले व संपादक प्रा. सुधीर जोशी यांनी माझ्यावर सोपविल्यानंतर मी महाविद्यालयातील नवोदित लेखन करणाऱ्या विद्यार्थी-विद्यार्थिनींना साहित्य देण्याविषयी आवाहन केले आणि प्रतिसादही चांगला मिळाला. कथा, लेख, कविता, चारोळ्या, पानपूरके असे विविध प्रकारचे साहित्य अंकासाठी आले. आलेल्या साहित्यातून अंकासाठी साहित्य निवडत असतांना मला नवोदित साहित्यिकांचे अंतरंग जाणून घेता आले. विविध कसोटीवर साहित्याची निवड केली. अंकाच्या पृष्ठ मर्यादेमुळे सर्वानाच समाविष्ट करून घेता आले नाही. त्यांनी कोणत्याही प्रकारची खंत न बाळगता आपले लेखन सुरु ठेवावे.

महाविद्यालयीन उच्च शिक्षण हे विद्यार्थ्यांचे व्यक्तिमत्व घडविण्याचे एक महत्वाचे केंद्र आहे. अभ्यास, कला, क्रीडा या अंगाने हा व्यक्तिमत्वविकास साधला जातो. महाविद्यालयामध्ये वर्षभरात राबविल्या गेलेल्या विविध उपक्रमातून विद्यार्थ्यांच्या विचार व निर्मिती शक्तीला विकसित करण्याचा प्रयत्न होत असतो.

राजकीय, सामाजिक, धार्मिक क्षेत्रामध्ये नेहमीच अनेक उलथापालथी होत असतात. याचा एक परिणाम नव्याने लेखन करणाऱ्या विद्यार्थ्यांच्या संवदेनशील मनावरही होत असतो. त्याचे पडसाद त्यांच्या कथा, कविता, लेख यातून उमटत असतात. विविध विषयावरील लेख, असंख्य कविता, कथा यांची निवड करीत असतांना मला खूप आनंद झाला; कारण त्यातील विविधता, चालू घटना, घडामोडींची नोंद यामध्ये घेतलेली दिसून आली. प्रेम, सामाजिकता, राष्ट्रीयता यासारख्या विषयावरील कवितातून त्यांची विचारशलाखा, भविष्यकाळाचा वेध घेण्याची त्यांची आकांक्षा तर काही कवितातून प्रक्षोभही दिसून आला.

आजपर्यंतच्या महाविद्यालयीन संस्कारातून अनेक कवी, लेखक, विचारवंत निर्माण झालेले आहेत. महाविद्यालयातील वार्षिक अंकाच्या माध्यमातून आपले कल्पक व उमलते साहित्य प्रकाशित करण्याची एक अनमोल संधी मिळत असते. त्यांच्या साहित्य कलागुणांना संधी मिळत असते. या साहित्यिक संस्कारशील परंपरेने अनेक नवोदित गती घेतील अशी मला आशा वाटते.

धन्यवाद !

प्रा. ए. बी. कुंभार
मराठी विभाग

अनुक्रमाणिका

कथा :

■ दिवटी	संतोष परीट
■ शिवार	सचिन कांबळे
■ मैत्री	आनंद सावंत
■ एका हुंडाबळी तरुणीची मनोव्यथा	शंकरगोंडा पाटील

लेख :

■ आजचा युवक आणि समाजक्रांती	कु. अलका तुरंबेकर
■ मृत्युंजयकार - शिवाजी सावंत	कु. गीता मोहिते
■ भारतीय स्त्रीचे समाजातील स्थान	कु. अनुराधा देसाई
■ विमा व्यवसाय व त्याचे खाजगीकरण	संदीप पाटील
■ राष्ट्रीय एकात्मता	कु. एन्. एल्. तरवाळ
■ भ्रष्टाचार	कु. निर्मला बाडकर
■ असामान्यांचं असामान्य भाकित	प्रदीप पोवार

चारोळ्या :

■ सुखी रहा तू	संतोष पाटील
■ तुझ्यासाठी झुरतो	प्रमोद देसाई
■ कुणी तरी असावं	शंकर जाधव
■ कुणाचे तरी	
■ प्रेम हे	तानाजी बामणे
■ स्वप्नावर जो	सचीन धवाले

कविता :

■ ज्योती	अस्पाक मुरसल
■ जीणंमरणं एक कोडं असतं	संदीप पाटील
■ भारतीयांचे दुःख	मनोहर कोरवी
■ वेळ द्या	सचिन शिंदे
■ जीवन	संदीप पाटील
■ जीवनाच्या वाटेवरून जातांना	सुनील पाटील
■ घायाळ	महादेव पाटील
■ या दुनियेच्या बाजारात	राजगोंडा देसाई
■ शेवट	कु. वनिता धुरे
■ चैत्यसमाधी	मारुती कांबळे
■ कविता	कु. स्वाती मैसरकर
■ शहीद जवान	कु. एन्. एल्. तरवाळ
■ 'मैत्री'	अमीत मटकर
■ सागरी लाट	विनायक कोकीतकर
■ जीवनाच्या वाटेवर	सुदर्शन कळके
■ निर्धार युवकाचा	निलेश बुजरे
■ अंतःशोध	विनायक पाटील
■ अर्थ	प्रवीण पोटे
■ जगावं का ?	सत्यजित कोरे
■ जीवन युद्ध	शंकर सुतार
■ ती	कु. साधना पाटील
■ अशी असावी मैत्रीण	प्रकाश कांबळे
■ आज पेपर	जितेंद्र जाधव
■ जाणीव	संदीप नाथबुआ
■ झाड	मारुती धगाटे
■ मृगजळ	रोहित विभुते
■ माझ्यासाठी तू...	तरंग मगदूम
■ स्वातंत्र्य	अमित कुलकर्णी
■ नाते	सचिन पाटील
■ मी पाहिले	नामदेव गायकवाड
■ नातं	संतोष पाटील
■ शोधात फक्त तुझ्या...	राजश्री कोळदूर्गी
■ बस इतके पुरे	महादेव आसवले

दिवटी

संतोष परीट

बी. ए. भाग १

परंपरेनुसार चालत आलेली परीट घराण्याची दिवटी आज गण्याच्या हाती आली व्हती. यंदाची गावकी गण्याच्या घरची व्हती. एकूणच पाच घरं परटांची आणि गाव तसं जेमतेमच व्हत. यंदाची गावकी म्हणजे दिवटी धरावी लागणार या इच्यारान त्याचं मन कावरबावर झालं व्हत. दिवटी हातात धरून गाव फिरावं लागणार हे त्याला ठाऊक व्हत. जग जरी पुढं चालत जात असलं तरी गाव अजूनही परंपरेनुसार चालत व्हतं. त्याचा आज्जा धडधाकट व्हता तोवर दिवटी धरायची येळ आली व्हती. गण्या अंगांन धडधाकट व्हता पण मनानं अगदी हाडकुळा व्हता. दिवटी धरून गावभर फिरतं त्याच्या जीवावर आलं व्हत. पण त्याच्याकडं दुसरा इलाजच नव्हता.

वरीसभरात दिवटीचं तस काम नव्हतं, पण दसऱ्यात आणि दिवाळीत दिवटी धराया लागायची. दसऱ्याच्या वेळी नऊ दिस संध्याकाळी नवरातनकऱ्यांबराबर दिवटी धरून देवळाभोवती फिरवतं भाग पडायचं. पुढं डिमक्या वाजवत घाटग्याची तीन माणसं असायची. त्यापाठोपाठ तुकादा त्याची दिवटी घेऊन व गण्या आपली दिवटी घेऊन देवळाभोवती फिरायचा. तुका कांबळे जरी साठीतला असला तरी सारं गाव त्याला तुकादा या नावानं ओळखायच. तुकादाची दिवटी ही राकेलतेलाची व गण्याची दिवटी ही येसेल तेलाची व्हती. जर पाटलानं दिवटी धरायची रीत असली तर तो काय तुपाची धरणार व्हता ?

सकाळी नऊला अन् रात्री आठला देवळाला आरत्या व्हायच्या. तास्याचा अन् ढोलकीचा आवाज कानावर आला की, गण्या घरातून देवळाकडं पळायचा. त्याआधी गण्याचा आज्जा पुढं जावून, दिवटीला नवीन फडक बांधून तेलात दिवटीचा बोळा बुडवून ठेवायचा. गण्या आला की, दिवटी पेटवून डाव्या हातात दिवटी व उजव्या हातात तेलाचं बुदल घेऊन तास्याच्या व डिमकिच्या तालावर नवरातनकऱ्यांबराबर देवळाभोवती चालू लागायचा.

दसऱ्यात शिलंगणादिवशी पालखी बरमाला जायची. त्या दिवशी गण्याला जीव नकोसा वाटायचा; कारण चार मैलाच अंतर चालत जावं लागायचं. पालखी बरमाला जायच्या येळला गल्लीतली माणसं गण्याकडं नारळ द्यायची कारण; हौसन क्रेण एवढ्या लांब यायचा नाही. त्यातल्यात्यात परटांच्या चार घरातली नारळ घ्यावीच लागणार कारण; त्यांच्य गावकीच्या येळी आमी त्यांच्याकडं नारळ द्यायाचे. दोन खांद्याला दोन पिशव्या त्यात नारळ घेऊन पाटील, रथीत, सुतार, न्हावी, तुकादा, गुरव आणि कोणतरी हौसी पोरं गल्लीतली नारळ गोळा करून यायची. दोन नारळाच्या पिशव्या, दिवटी व तेलाचं बुदल घेऊन चालताना गण्याचा जीव कसावीस व्हायचा.

दसऱ्यात दोन-चार दिस हादग्याचा पाऊस पडायचा.

आणवाणी चिखलातन जाताना पाय पिंजून निघायचे. सुतार व न्हावी पालखी धरायचे. गुरव हातात अगरबत्या व घंटी घेऊन असायचा आणि गावचा कोतवाल शंकर भद्र्या हातात नुसता दोन नारळ घेऊन असायचा ती गण्याकडचं द्यायचा. गण्यान नाही म्हटलं तर, "परीट हाईस, तूला घ्यावच लागलं." या पाटलाच्य तंबीन गण्या गुमान नारळ घेऊन चालायचा. मार्गावरनं एवढी अडचण नसायची पण एकदा का गवतात शिरलं की, दैवारानं सारं अंग भिजून निघायचं. डोईएवढं उच गवात त्यातनं ती पायवाट अन गण्याकडं त्या पिशव्या, दिवटी म्हणजे, डोंबाऱ्याच्या खेळागत कसरत करत जावं लागायचं. बरमाच्या जागचं गवात तेवढं कापलं जायचं त्यामुळं बरमाला एक फेरी मारतानं चिखलात मरु झालेल्या पावलात गवताच्या सड्या कचाकच खुसायच्या. जीवाच्या करारावर गुरवान आनलेलं पाणी तेनं बरम धुतला जायचा आणि उदबत्त्या लाऊन एकदा 'चांगमलस' मोठ्यानं म्हटल म्हणजे नारळं फोडाय गण्या तयार व्हायचा.

दिवटी खालती ठेऊन गण्या नारळं फोडायच्या तयारीला लागायचा पण, बरमापाशी एक बरम सोडला तर दुसरा दगोंड मिळणं मुश्किल असायच. एखादं पोरग मार्गावरनच दगोंड पिशवीत घेऊन येई. त्याला मित्या करुन. "नारळांच पाणी प्याया देतो." असं सांगून गण्या दगोंड मिलवायचा आणि पटाटा नारळ फोडून घ्यायचा. पुन्हा 'चांगमलस' व्हायचं पालखी उचलली जायची तशी गण्या आपली दिवटी व बुदलं उचलायचा. पालखी काट्यांच्या घराकडनं मारुतीला निघायची. कुणी-कुणी बरमाला व मारुतीला मिळून दोन नारळं दिलेली असायची पण, गण्यान सगळी नारळं बरमालाच वाढवली व्हती.

पालखी गावाकडच्या वाटेवर लागायची तशी पोरं पुढ पळत जायची. गण्या मात्र पालखीसंग म्हातान्या माणसासंग पाय मोजतमोजत गुमानं चालायचा. मार्गावरनं चालताना पालखीला जोर येई कारण; किनिट व्हायच्या आत गावात पोचायच व्हतं. पालखी माळावरच्या खळ्यावर यायची तिथं पोरंांच्या कुस्त्या व्हायच्या पण, लाजून कुठलं बी पोरगं कुस्तीला तयार व्हायच नाही. म्हातारी माणसं मित्या करुन सांगायची, ढोरं घेऊन आल्याली माणसं कुस्त्या बघाय थांबायची खरं, त्यांचा हिरमुड व्हायचा. मारुती शड्डू मारुन, हात वर करुन, आरडत कुस्ती जिकल्यागत करायचा. त्याचा आवाज अन् त्याच्या उड्या बघून

कुस्ती खेळाया चेव चढायचा पण तवरपर्यंत पालखी देसाई वाड्याकडं पळायची.

दुपारपासनं कोरड्या असणाऱ्या दिवटीत गण्या एक-एक थेंब तेलाचा सोडत दिवटी भिजवाय चालू करी. देसायाची सारी मंडळी जमायची पालखीत सोनं टाकायची. परतेकाच्या हातात सोनं दित "सोनं घ्या, सोन्यासारख राव्हा." म्हणत जायची. गण्याच्या एका हातात दिवटी व दुसऱ्या हातात तेलाच बुदलं असल्यानं गण्या सोनं घेऊ शकत नव्हता. तिथनं पालखी हालायची व मसोबाकडनं पालखी गावाच्या वाटेवर लागायची. गण्या दिवटीवर त्याल सोडत पालखीमागोमाग चालू लागायचा. वाटतच एक सोन्याचं झाड व्हतं. झाड म्हणण्यापेक्षा ते रोपटच व्हत. दर वरसाला ते आनंदान वहरायच पण माणसं त्याला पाख बडक करायची.

गावच्या बाहिरन पालखी घाटगे वाड्यावर यायची. गण्यानं त्याल वतून भिजवलेल्या दिवटीवर कापराच्या दोन वड्या ठेऊन दिवटी पेटवली जायच. कापराच्या वडीसंग दिवटी हळूहळू पेट घ्यायची अन् गण्या त्यात त्याल वतत जायचा. शंकर पाटलाच्या दाराम्होर पालखी थांबायची. तिथं पालखी खाली ठेवली जायची, गावची देवी 'भागूबाई' हिची पूजा व्हायची कारण देवीचं म्हायार व्हत ते. वरसातनं सणाला भागुबाई म्हायारला यायची. पाटलाच्या दाराम्होर दिवटी घेऊन उभारल्यावर गण्याला लाजल्यागत वाटायचं; कारण गावची पोरं चांगली कापडं घालून सोनं वाटत व्हती. पालखीत सोनं टाकत व्हती. गण्याचा येभाव अगदी गबाळ्यागत झाला व्हता. तेलाच बुदलं जरा गळक असल्यानं हाताच्या खोपराकडनं तेलाच ठेंबक पडत व्हतं. हा सारा आवतार बघून गण्याला मेल्याहून मेल्यासारखे वाटत व्हते.

पूजा झाल्यावर पालखी वाजत-गाजत देवळाकडं जायची. पालखीच्या उजव्या बाजूला गण्या दिवटी धरून उभा रहायचा. परतेक घरातनं बायका घागरी घेऊन पाणी वतायच्या पालखीला पाणी लावायच्या अन् परतेकाच्या पायावर पाणी वतत जायच्या. गावच्या तरण्या पोरी जवा पायावर पाणी वतत व्हत्या गण्याचं तोंड अगदी कावरबावर व्हायच. पाणी वतताना आणि पाया पडताना दिवटीतनं तेलाचा ठेंबा पडून नये याची काळजी घ्यायचा. मध्येच पोरं गण्याला चिडवत व्हती गण्या ते हासण्यावर घालवून नेत व्हता.

पालखी अखेर देवळापर्यंत पोचली. देवळाचा एक एढा घालून पालखी देवळात ठेवली. उभा राहून- राहून पायांत गोळं आल्यानं गण्या देवळात तसाच दिवटी हातात धरून बसला व्हता. दिवटी आता समाधानानं पेटत व्हती. फेरी एकदासी संपली म्हणून गण्या दिवटी ठेवणार व्हता तवर पालखी परत पाटलाच्या घराकडं जाणार व्हती. कटाळलेल्या चेहऱ्यानं गण्या परत दिवटी धरून चालू लागला. बुदल्यातलं त्याल सपलं व्हतं. दिवटी इजायच्या

घाईला आली व्हती. आधीच कराळलेल्या रागान लाल झालेल्या अवस्थेत असताना परत दिवटी घेऊन गल्लीतनं यावं लागलं म्हणून त्याला राग आला व्हता. इजत्याली दिवटी बघून पोरं हसत व्हती. दिवटीवर त्याल सोडायचा सांगत व्हती. पोरं च्या बोलण्यानं गण्याला आणखीनच राग आला. गण्यासारखीच अवस्था झालेली दिवटी तो लालबुंद बोळा आणि मिळामिणती वात, गण्या तसाच तुकादाजवळ जाऊन बसला. तुकादाची दिवटी अजूनही जळत व्हती. गण्यान आपली दिवटी राकेलात बुडवली तसा दिवटीनं पेट घेतला व्हता. गण्याचा राग त्या दिवटीतनं भडकला व्हता. तेलाची दिवटी गण्यानं राकेलात बुडवली व्हती, परत दिवटी आता इजायच्या घाईला आली व्हती. दिवटी इजली तर ती हातात धरण्याला काय बी उपयोग नव्हता. गण्याचा जीवसुद्धा त्या दिवटीत अरधमेला झाला व्हता. मरताना माणसाची जशी तडफड व्हती. गण्याच्या आईन दारातनं गण्याची अन दिवटीची अवस्ता बघितली व घरातनं वाटीभर त्याल आणून दिवटीवर सोडलं अन उरलेलं बुदल्यात वतलं. पाण्याबीणा तडफडणाऱ्या, तहानेनं फडफडणाऱ्या प्राण्याला पाणी मिळताच कसं समाधान वाटत तस गण्याला वाटू लागलं व्हतं. जीवाची तगमग आता थंड झाली व्हती. दिवटी आता हळूहळू पेट घेत व्हती.

पालखी देवळाकडं परत निघाली व्हती. गण्याची दिवटी आता जोरानं पेट घेत व्हती. गण्या दिवटीला कटाळला असला तरी तो देवाचा दूत व्हता. परंपरेन चालत आलेली दिवटी धरून त्यानं लोकांना पालखीतला देव दाखवण्याचं काम केल व्हतं. दिवटी जोरानं पेटत व्हती तसं गण्याच्या चेहऱ्यावर हसू उमलत व्हतं. गण्याचा ईचार आता दिवटीनं जाणला व्हता. दिवटी जोरानं पेट घेत व्हती व गण्या त्यात त्याल सोडतच व्हता. दिवटीच्या उजेडानं पालखी झगमगत व्हती. पालखीची अन् गण्याची लाज आज दिवटीनं राखली व्हती. आज दिवटी जोरानं पेट घेत व्हती व परत-परत परीट असल्याचं सांगत व्हती.

मानाची पाने

आंब्याची डहाळी, त्याचा लग्न मुंजीचा सोहळा
कडुलिंबाचा पाला, पाडव्याने गोड केला
आपट्याची पाने, त्याचे दसऱ्याचे सोने
केळीचे पान, त्याला जेवनाचा मान
बेलाचे पान, त्याला शिवाचे स्थान
दुर्वाची जोडी, तिची गणपतीवर उडी
तुळशीचे पान, त्याचे विष्णुपदी स्थान

कु. साधना पाटील

बी. कॉम. भाग ३

शिवार

सचिन कांबळे

बी. ए. भाग १

हिरवगारं, समदं शिवार हिरवगार झाल्यालं अन् हे बघुनशान 'बा' चा जीव सुपाएवढा झालेला. हिरव्यागार ऊसाकडं बघून त्यो बी मनातच चमकलेला सुक्राच्या चांदणीगत. त्याच्या गुळमाट झालेल्या तोंडाकडं बघून म्या बी हरकलेला. साळतनं आल्या बाल्या बान फर्मान सोडलं.

“नाम्या, बघतुयास काय लेका नव्या नवरीगत चल, अगुदरच उशीरान आलाईस वकुत झालाय. शिर आता ऊसात. आज सांच्यापातूर चार खांड ऊस पाणी पिला पायजेल.”

म्या गपगुमान ऊसात शिरलू अन् दारं मोडू लागलू. मनात इचारांच काहूर माजल्यालं अंगाची कायली व्हाय लागलेली अन् मनाची त्याऊपरी जास्तच. “सोने, मास्तरांच्या पोरग्याकडं पुस्तक हायती, व्ह्या हायत्या अन् फॉटन पेन हाय अन् माझ्या सुबतीला..... होरपळून टाकणार उनाच रण, चराचरा कापणारा ऊसाचा पाला अन् पायाखली चिकुल.”

पाय गुडघ्याएवढा चिकलात रुतलेला. समदा पाय वल्या मातीनं माखलेला. उनामुळं त्याला तडं चाललेलं. जखमवर खपली धरावी अन् अपसुक निघून पडावी. पडता पडता लोंबावी अस माझ्या पायाच चितार. पाय उकमरल्यामुळ त्याला खाज पडतेली पर इथं खाजवयाला येळ कुठला ? हिरीतनं मोठ भरुन यायची आपल्या पोटातलं सगळं पाणी पाटात वकायची पाणी नाचत, खिदळत, खळखळत यायचं. अन् दार भरायचं ते मोडल्याशिवाय गत्यंतर नसायचं. ऊसाचा पाला हातापायाला चराचरा कापायचा. त्यातच दोन सालं झालं तरीबी योकच चड्डी अन् योकच शस्ट त्योबी हाप त्यामुळे अंगावर पाल्याच्या रेगा वदलेल्या, पांढऱ्याफटक त्यातच घाम जायचा अन् चरचरायचं.

जीव काकुळतीला आलेला. 'बा' मिनिस्टर सारखा ऑडर द्यायचा अन् गावात गावभवान्या हुडकायचा. मात्र अन् मी शेतात राब राब राबायचो.

ऊन डोईवर आलं. सूर्य आपल्या किरणांनी अुलवाया लागला. वर बघितलं, डोळं आपसुकच मिचकलं. निळ्याभोर आभाळाची वाकळ. पांढरी ठिगळ लावल्यागत दसित हुती. बांधाकडच्या शेतातनं रामू वान्या “हुय ss हुया ss हु ss” करुन पाखरासनी हुसकायचा. त्याचा जोंधळा पोटरीला आलेला. जुंधळ्याचं दाणं पाखरासनी भुरळ घालायची. तरण्याबांड पुरगीकडं गावातील टवाळ पोर जशी बघत्यात तशीच पाखर अन् जनावरं बघायची. चानस मिळाला की, झडप घालायची अन् या समदयासनी आवरुसतवर वान्याची धोतर ढिली व्हायची.

“ये नामा ss जेवायला ये पोरा.” मायचा आवाज माझ्याबी पोटात कावळ वरडाय लागलेलं. “आलू, आलू ss” म्हणत दार मोडलं अन् बांध घातला. पाणी पाट शिवणीचा खेळ खेळत आलं अन् फुड जाऊन थडकलं. “माखल्यालं पाय

हिरीवर जाऊन ध्वायचं. अन् भाकरी खाऊन घटकाबर लवंडायचं मायला, कंबरच माकडहाड गेल वाटतं”

हात पाय धुऊन झालं. नकळत हिरीत डोकावलू. मोट दहयाच गाडग अडकवल्यागत लटकल्याली. पाणी निळशार, जणू आभाळच आपला मुखडा ह्या आरशात बघतय. हिरीला पायच्या नाईत. लई पुरानी बा सांगायचा “माझ्या म्हातान्यान सवता बांधलीया.” पण काय उपगे “बा पराक्रमी अन् बेटा निकामी.” पुटपुटलो.

जेवायला तळावर आलू आईन आंबाड्याची भाजी, खरडा, झुणका केलेला त्यावर गारगार दही अन् तेलात तळलेल्या मिरच्या. भाकरी हातावरच घेतली अन् मिटक्या मारत खाऊ लागलो. 'बा' कवाच जेवला हुता. अन् खुपित जाऊन निजला हुता. त्याचं संगीत चालू होत. त्याच्या संगीताच सूर आमालाबी ऐकाय येत हुता. मोटक्या पलिकडल्या झाडाखाली पडला होता. अन् लहानगा शाम्या आईच्या थानाला बिलगला हुता. या दोन सालाता आई लईच घाईला आलेली अन् 'बा'नं तिला आणि एक देणगी दिलेली.

मनात एक सलत सलत राहील्याली. “आयला, किती दिस असं तगायचं. बाया शिव्या खायच्या, रानाम मरमर मरायचं, राबायचं. त्यापेक्षा आपण शिकायच, मास्तर व्हायच. आमच्या जोशी मास्तरगत.”

मनात कळी खुलली. आता बा पेक्षा माझच त्वाँड गुळमाट झालेल. म्होरचं समद जेवाण गुळमाट. ऊसावरुन वाऱ्याची एक झुळूक आली अन् अंगाला मिठी मारुन गेली. गारगार वाटलं.

“आता ठरवलं, मास्तर व्हायचच.....” पेटून उठलो. रामू वान्याच्या शिवारावरं पाखरांचा घोळका उठला. म्हवातून माशा उठल्यासारखा अन् भिरभिरत आभाळाकड गेला. आकशी भिरभिरत.....

विनोद

गुरुजी : बंड्या I Don't Know चे मराठीत भाषांतर कर बघू.
बंड्या : (घाबरत) मला माहीत नाही. सर
गुरुजी : शब्बास ! बस खाली.

कु. साधना पाटील

बी. कॉम. भाग ३

ट्रींग, ट्रींग. ट्रींग, ट्रींग. ट्रींग ट्रींग.

“हॅलो, प्रथम बोलतोय”, प्रथम बोलत होता. पण त्याच्या घरातील आई वडीलांना माहीत नव्हते की हा फोन कुणाचा. प्रथमने रिसीव्हर ठेवला व आईला म्हणाला “अग आई, गौरी हॉस्पिटल मध्ये आहे मला गेल पाहीजे” असं म्हणून प्रथम गाडी घेवून हॉस्पिटलकडे चालला. प्रथमच्या डोळ्यासमोर विचारांच्या काळ्याकुट ढगानी अभाळ भरून गेले होत. समोरचे अगदी दिसेनास झाले ‘काय हा भयंकार संहार’ असे म्हणून प्रथमने डोळे मिटून घेतले. जणू काय प्रथमचे जीवनच प्रथम गमवणार काय असा प्रश्न प्रथम समोर होता. अशातच हॉस्पिटल आले होते. प्रथमने हॉस्पिटल मध्ये प्रवेश केला.

गौरीचे आई वडील तेथे उभे होते. प्रथम धावत तिकडे गेला व म्हणाला काय झालं. असे विचाराताच गौरीची आई बोलली. जे व्हायचे होते ते झाले. गौरी जेवण करत होती व अचानत गॅसचा स्फोट झाला व गौरीला भाजले. प्रथमच्या हृदयात कालवा कालव झाली तसाच तो गौरीच्या रुमकडे गेला गौरी अजून शुध्दीवर नव्हती. गौरीचा चेहऱ्याचा भाग जळला होता व ती करुप दिसत होती. गौरीचे लग्न ठरले होते. त्याला अजून आठ दिवस बाकी होते. घरात लग्नाची गडबड सुरु होती आणि त्यातच देवाने हे संकट गौरीपुढे टाकले होते. प्रथम गौरीजवळ बसला व डोळे मिटले तसे प्रथम भुतकाळात गेला.

ते लहानपणीचे दिवस, आठ वर्षांपूर्वी गौरी ११ वर्षीची होती. रोज सकाळी असाच सूर्य उगवला की, ती घरातून शाळेत जाण्यासाठी येत असे. थोडं पुढं गेली की, प्रथमच्या घरात आई व प्रथमलात शाळेत जाण्यासाठी हाक मारी आणि प्रथम व गौरी शाळेकडं जाण्यासाठी चालू लागे व बोलत-चालत शाळेत पोहचत. शाळेत बोलत-खेळत दिवस घालवत होते. एकाला लागलं तर दुसऱ्यानं फुंकर घालायची अशी त्याची मैत्री होती. दुपारी एकत्र बसून डबा खात असत. संध्याकाळी शाळा सुटल्यावर दोघेजण घरी जात मग प्रथम घरात आईला सांगून गौरीच्या घरी जात असत. मग थोडा वेळ खेळत असत व खेळल्यानंतर अभ्यास करीत बसत. प्रथम तसा हुशार होता. त्यामुळे तो गौरीला सर्व अभ्यास समजावून सांगत होता व अभ्यास झाल्यानंतर तो घरी जात असे. गौरी व प्रथमची अशी मैत्री होती की एकमेकाला न सांगता काय खायचं नाही की, कुठं जायचं नाही आणि यातील काही केलं तर मग एकमेका बरोबर बोलायचं नाही आणि पुन्हा थोड्या वेळानं पुन्हा बोलायचं. दोघांनी ही भांडणे करायची आणि पुन्हा बोलायचे असे होती ती मैत्री कुणाचीही दुष्ट लागवी.

वर्षांमागून वर्षे गेली होती परंतु ती दोस्ती तुटली नव्हती. आता गौरी एकोणीस वर्षाची झाली होती. गौरीला आता बहर

आला होता. पाणीदार टपोरे डोळे, रेखीव भुवया, गव्हाळ रंग

मैत्री

आनंद सावंत

बी. कॉम. भाग ३

आणि गालावरचं गोड स्मित व मोहक बांधा यामुळे गौरीला कुणाचीही नजर लागत होती. अशी गौरी पण तिचा तो अवखळपणा प्रथम बरोबरची मैत्री सुटली. तुटली नव्हती. पण प्रथमला माहीत होते की, गौरीचे आता लग्न होणार व ती आपल्याला सोडून जाणार म्हणून तो गौरीपासून लांब जाण्याचा विचार करीत होता. आणि शेंवटी प्रथमला आपल्या आयुष्याबद्दल विचार करायचा होता. परंतु प्रथमला आपले जीवन झालेल्या गौरीला विसरणे किंवा तिला दूर करणे हे अशक्य होते. असा पाण्यावाचून मासा जीवंत राहणार नाही तसा गौरीवाचून प्रथम व प्रथमवाचून गौरी जीवंत राहणार नव्हती. दोघांनीही एकमेकात खूप जीव लावला होता. पण त्यांच्यामध्ये कोणत्याही प्रकारचे पाप नव्हते. गौरीच्या आत्तीचा मुलगा ‘आयुष्य’ याच्याबरोबर गौरीचे प्रेम होते व त्याचा विवाह थोड्याच दिवसात होणार होतो. पण प्रथम अजून कोणाच्याही प्रेमात पडला नव्हता आणि असाच एक दिवस.....

प्रथम नेहमीप्रमाणे कॉलेजला जात होता त्या दिवशी गौरी अजारी होती. त्यामुळे प्रथम गौरीची वाट बघून तो गौरीच्या घरी गेला व त्यानंतर समजले गौरी आजारी आहे. प्रथम म्हणाला गौरी “मी आज एकटा कॉलेजला जाणार नाही” यावर गौरी म्हणाली “अरे वेडा आहेस काय ? मी नाही म्हणून काय झाले. तू जा आणि लेक्चर अँटेन्ड कर आणि मला येऊन सांग.” गौरीच्या हट्टा समोर प्रथमचे काहीही चालले नाही. प्रथम कॉलेजला जायला तयार झाला. कॉलेजला आत असताना प्रथम घाई गडबडीने जात होता. अचानक समोरुन येणारी युवती व प्रथम याची जोरदार धडक झाली. प्रथमच्या हातातील व त्या हातातील सर्व साहित्य जमिनीवर पडलं दोघे ही ते घेण्यास खाली वाकले पुन्हा एकदा त्यांच्या डोक्यांची टक्कर झाली प्रथम उद्गारला “I am sorry मी जरा गडबडीत होतो व त्यामुळे अचानक तुम्हाला टक्कर झाली” त्यावर युवती म्हणाली “आहो खरं तर मी तुमची माफी मागायला हवी मीच गडबडीत होते. बस जाईल म्हणून गडबडीने जात होते. युवती प्रथमकडे एक टक बघत होती. कदाचित तिच्या डोळ्यात प्रथम भरला असेल. प्रथम त्या युवतीला म्हणाला “अहो” त्या युवतीला काही समजले नाही. पुनः प्रथमने हाक मारली ‘आहो’ त्यावर

ती युवती जाग्यावर आली व म्हणाली "तुमचं नाव काय" "प्रथम माझे नाव" असे प्रथम म्हणाला. तुमचं नाव काय प्रथमने विचारले "माझे नाव ज्योती" असं म्हणून त्या युवतीनं तेथून पलायन केले.

प्रथम कॉलेजला गेला. प्रथमला आज काही वेगळच वाटत होतं. प्रथमच्या डोळ्यासमोर फक्त ज्योती दिसत होती. प्रथम कॉलेज संपल्यावर घरी गेला. प्रथमच्या डोळ्यात फक्त ज्योती दिसत होती व तिचा विचार तो पुन्हा पुन्हा करत होता. आज तो गौरीकडे ही गेला नव्हता. त्यामुळे तो जेवला ही नाही. दुसऱ्या दिवशी रविवार होता. कॉलेजला सुट्टी असल्याने प्रथम घरीच होता. दुपारी तो गौरीकडे गेला. गौरी तिच्याबरोबर बोलेनासी झाली कारण तो काल आला नव्हता. थोड्या वेळाने प्रथम म्हणाला "अग भूक लागली आहे कालपासून काही खाल्ल नाही गं, तू काय जेऊन बसलीस" अस म्हणताच गौरी म्हणाली "मग जा, ना, जेवजा" प्रथम आत गेला व जेवनाचे ताट भरून घऊन आला व गौरीजवळ बसला चपातीचा एक तुकड घेवुन तो गौरीला भरवत म्हणाला "मला माहित आहे तू पण काय खायला नाहीस. घे आता जेऊन घेऊ अस म्हणत तो गौरीला भरवत होता व गौरी प्रथमला भरवत होती जेवता जेवता प्रथमने गौरीला कालची गोष्ट सांगितली. गौरीच्या डोळ्यात राग भरला होता पण ती दाखवत नव्हती.

प्रथम व ज्योती यांच्या भेटी वाढत गेल्या व या भेटीचे रूपांतर त्यांच्या प्रेमात झाले. याची कल्पना गौरी होती पण प्रथम व गौरीच्या मैत्रीत जरा ही अंतर झाले नव्हते. एके दिवशी ज्योती म्हणाली "प्रथम माझे लग्न ठरवताहेत घरातील मी उद्या मुंबईला जात आहे." काचेवर जसा दगड मारावा तसा ज्योतीने प्रथमच्या हृदयावर घाव केला होता. प्रथम काहीच न बोलता घरी निघून गेला. त्या दिवशी रात्रीचे दहा वाजता प्रथमने ज्योतीला फोन केला "मी तुला भेटणार आहे आता" यावर ज्योती म्हणाली अरे एवढ्या रात्री मी "तुला कशी भेटायला येऊ" "मला काहीही सांगायचे नाही, तुझे माझ्यावर प्रेम असेल तर तू मला भेटायला गौरीच्या घरी येशील" अस म्हणून त्याने रिसीव्हर ठेवून तो गौरीच्या घरी गेला. एवढ्या रात्री प्रथमला आलेला बघून गौरी घाबरली व म्हणाली अरे, प्रथम एवढ्या रात्री तू कशाला आलास. प्रथमचा चेहरा चिंताग्रस्त होता 'अरे प्रथम सर्व ठीक आहे काय' प्रथम पुन्हा बोलली. त्यावर प्रथम म्हणाला गौरी इथे ज्योती येणार आहे, ज्योती येईतोपर्यंत इथे थांबू काय ? गौरी म्हणाली "अरे असे वेड्यासारखे काय बोलतोस, काय झाले तुला, हे घर तुझच आहे" अस गौरी म्हणताच प्रथम गॅलरीत जाऊन ज्योतीची वाट बघत बसला १० चे १२ वाजले परंतु ज्योती काही आली नव्हती गौरी ही झोपी गेली होती. प्रथमने

सभोवाराचा कानोसा घेतला व खिश्त्यातून छोटीसी बाटली काढली व तो त्यातील द्रव्य प्यायला. रात्रीचे दोन वाजले होते. अचानक गौरीला जाग आली व तो प्रथमला पाहण्यासाठी गॅलरीत गेली प्रथमच्या तोंडातून फेस येत होता. गौरीने पाहीले त्या बाटलीवर 'पॉयझन' असे लिहले होते. लगेचच गौरीने आपल्या वडीलांना जागे केले व प्रथमला हॉस्पिटलमध्ये नेले व उपचार केले जर "गौरीने पाहीले नसते तर प्रथम आज या जगात दिसला नसता" असे डॉक्टर म्हणाले. प्रथमसाठी हे एक गौरीने दिलेले जीवनदान होते. प्रथम शुध्दीवर आला त्यावेळी त्याच्याजवळ गौरी होती. गौरी प्रथमला समजावू लागली "अरे का केलास अस ?" त्यावर प्रथमने सर्व हकीकत सांगितली "गौरी मी ज्योतीवर प्रेम करतो व तिच लग्न दुसऱ्या व्यक्तीबरोबर केल जातय परंतु ज्योती काहीच बोलत नाही. जर ज्योती या जीवनात नसेल तर मी जगून काय करू" यावर गौरीने प्रथमला समजावून सांगितले.

प्रथमला समजले होते. या जगात आपल्याला समजणारी एकच आहे आणि ती म्हणजे गौरी होय. जर गौरी आपल्याला सोडून गेली तर मग आपण एकटेच राहू. गौरीला एक ना एक दिवस आपल्याला सोडून गेलंच पाहिजे तिचं पण मन आहे तिचं पण जीवन आहे. असे प्रथमच्या मनात विचार सुरु होते. प्रथमच्या एका मनात वाटत होत की, गौरीचं लग्न होऊ नये ती आपल्या जवळ रहावी पण दुसरं मन म्हणत होत ती लग्न होऊन तिच्या घरी सुखी रहावी. या प्रसंगातून गौरीची व प्रथमची मैत्री पुन्हा जास्तच वाढत गेली.

प्रथम व गौरी यांच्या मैत्रीमधील गोडी वाढत असताना. गावातील लोक त्याच्याबद्दल काहीही बोलू लागले. असे बोलणे एकदा प्रथमच्या कानी पडले. यावर प्रथमने विचार केला जर गौरीचे चांगले व्हायचे असेल तर आपण गौरी बरोबरचे मैत्रीचे संबंध मोडले पाहिजे परंतु ते सहजासहजी शक्य नव्हते म्हणून प्रथमने असे ठरविले की, आपण असे काही तरी केली पाहिजे की, त्यातून गौरी व आपल्यामध्ये भांडण झाले पाहिजे व या योजनेप्रमाणे प्रथमने कार्य केले व व्हायचे तेच झाले गौरी व प्रथमची मैत्री तुटली. गौरीपासून प्रथम दूर गेला. दोघांनाही असे जगणे कठीण होते. परंतु त्यांनी तसे जगण्याचे ठरविले. गौरीच्या लग्नाची तयारी करत होती आणि एके दिवशी गौरी स्वयंपाक करतेवेळी गॅसचा स्फोट झाला व तिला हॉस्पिटलमध्ये नेले होते व त्यावेळी ती उच्चारत होती प्रथम, प्रथम, प्रथम

प्रथमचे नाव उच्चारत असलेली पाहून गौरीच्या आईने प्रथमला हॉस्पिटलमध्ये बोलावले होते व प्रथम आला होता.

प्रथमने डोळे उघडले. गौरीला शुध्द आली होती. प्रथमने आपला हात गौरीच्या हातावर ठेवला व म्हणाला गौरी मी आलोय,

डोळे उघडून गौरीने पाहिले आपल्या जवळ प्रथम बसलेला पाहून गौरीला आनंद झाला. इतक्यात गौरीचा होणारा पती आला होता. गौरीला पाहताच तो मागे गेला कारण गौरीचा चेहरा विद्रुप झाला होता. गौरीच्या आई वडीलाना प्रश्न पडला होता की, गौरी बरोबर लग्न कोण करेल कारण गौरीला पाहून होणाऱ्या गौरीच्या नवऱ्याने नकार दर्शविला होता. गौरीच्या आई वडीलांची चिंता व गौरीचे होणारे हाल पाहून प्रथमने निर्णय घेतला होता की, आपण गौरी बरोबर लग्न करायचे आणि तसा विचार गौरीच्या वडीलांना बोलण्यानंतर गौरीच्या वडीलांनी प्रथमचे पाय धरले. पण गौरीला हे मान्य नव्हते कारण आपल्यासाठी प्रथम आपले आयुष्याचे वाटोळे लावत होता. पण प्रथमने गौरीला समजावले तू माझा जीव वाचवीलास आणि मी एवढेही करू नये. यावर गौरीने हौकार दिला.

प्रथम व गौरीच धुम-धडाक्यात लग्न झाले. प्रथम व गौरी सुखाने संसार करू लागली. म्हणूनच म्हणावेसे वाटते...

“रानोरान रडवणारी
असवानी भरणारी
मनात प्रेमाचं नवं
घर करणारी
ती एकच असते
मैत्री न संपणारी”

विनोद

सेल्स मॅनेजर दुकानातील नव्या नोकराला म्हणतो “ग्राहक हे आपले दैवत आहे ते कधीही खोटे बोलत नाहीत असे असताना तू ग्राहकाशी वाद का घालत होतास ?”
नोकर म्हणाला “तो म्हणत होता की, या दुकानाचा मुखर्ष सेल्स मॅनेजर कुठे आहे !”

मदत

बसमध्ये गर्दीत एका हाताने वरचा दांडा पकडून दुसऱ्या हाताने खिशातील पैसे काढण्याचा केविलपणा प्रयत्न करणाऱ्या प्रा. रावसाहेबांना कंडक्टर म्हणतो “मी आपल्याला काही मदत करू का ?”
प्रा. रावसाहेब : “हो, हो, अवश्य जरा मी खिशातून पैसे काढेपर्यंत हा वरचा दांडा घट्ट धरून ठेवा”

आनंदा सावंत
बी. कॉम. भाग ३

तीन गोष्टींचे महत्व

१. तीन गोष्टी नेहमी पाळा - प्रेम, नम्रता, शौर्य
२. नेहीम पाळा - ज्ञान, दान, गुण
३. या गोष्टीपासून अलिप्त रहा - द्वेष, गर्व, व्यसन
४. तीन गोष्टींना मान द्या - आई, वडील, गुरु
५. तीन गोष्टीसाठी भांडा - स्वातंत्र्य, न्याय, इमान
६. तीन गोष्टी नेहमी टाळा - आळस, स्तुती, बडबड
७. तीन गोष्टीवर मर्यादा राखा - मोह, जीभ, राग
८. तीन गोष्टीसाठी तयार असावे - दुःख, मरण, परोपकार
९. तीन गोष्टीसाठी प्राणापर्ण करावे - देश, धर्म, मित्र
१०. तीन गोष्टी कधीही विसरू नका - उपदेश, उदारता, उपकार
११. तीन गोष्टीसाठी त्याग करा - प्रेम, नम्रता, सदाचार
१२. तीन गोष्टीपासून दूर रहा - संशय, निंदा, व्यभिचार

प्राण्यांचे व पक्ष्यांचे गुण

पोपट	: नकलीपणा	राजहंस	: डौलदारपणा
कुत्रा	: इमानीपणा	लांडगा	: निर्दयपणा
फुलपाखरू	: स्वच्छंदीपणा	माकड	: चेष्टेखोरपणा
सिंह	: शौर्य	कोल्हा	: धूर्तपणा
अस्वल	: चिडखोरपणा	मुंगी	: दूरदर्शीपणा
मांजर	: लबाडीपणा	खेचर	: हट्टीपणा
गिधाड	: अधाशीपणा	मोर	: गर्विष्ठपणा
सुसर	: मानभावीपणा	वाघ	: क्रूरपणा

कांही शोध व संशोधक

विद्युत लहरी	-	इर्टझ
शॉर्टहॅंड	-	पिटमन
यंत्रमाग	-	कार्ल राईट
टी. व्ही.	-	बेअर्ड
शिवणयंत्र	-	एलियास हाव
आगगाडी	-	स्टिफनसन
क्ष-किरण	-	रॉटजेन
क्षयचे जंतू	-	हॉक

संजय साखरे
बी. कॉम. भाग ३

हिांक "ज्याप्रमाणे आपल्या संस्कृतीत होळीच्या सणाला होळीसाठी शेणीचा वापर करतात, त्याचप्रमाणे हुंडाबळी तरुणीच्या होळी जाळतात." थांबा, आतापर्यंत तुम्ही सर्वांनी खूप चर्चा केली. आता मला बोलू द्या. कारण आता मी फारच थोड्या तासांची सोबतीण आहे. तेव्हा या सुंदर जगाचा अखेरचा निरोप घेण्यापूर्वी मला माझी मनोव्यथा व्यक्त करू द्या. मला माहिती आहे, मी खूपच भाजले आहे व थोड्याच क्षणांची सोबतीण आहे. या शेवटच्या क्षणीही मला जाणवत आहे की, हे जग सुंदर आहे. अशा या सुंदर जगाचा निरोप घेण्याचा अविचार मी स्वतःहून कशी करीन ? माझ्यासंबंधी पोलिसांनी त्यांच्या अहवालात 'आत्महत्येचा प्रयत्न' अशी नोंद केली आहे आणि त्याआधारे वृत्रपत्रांनही तशाच प्रकारची बातमी दिली आहे. पण मी शेवटच्या क्षणापर्यंत ओरडून सांगेन की, हा आत्महत्येचा प्रयत्न नव्हता. हा माझ्या सासरच्या माणसांचा मला जाळून मारण्याचा कट होता. त्यांनीच मला पेटवून दिले होते. मी झोपेतून जागी झाले तेव्हा माझे कपडे पेटत होते. घरात सर्व माणसे हजर होती. पण कोणाही मला वाचवण्यासाठी धावले नाही, कारण त्यांना मी नकोच होते. त्यांच्या डोळ्यांत नोटांचे पुडके नाचत होते.

"माणसाच्या लोभाला सीमा असावी!" पण त्यांना माणसे कशी म्हणायचे ? राक्षसापेक्षाही त्यांची वृत्ती व कृती वाईट आहे. मी एक नवविवाहित होते. त्यावेळी घरात प्रवेश केला व माझ्याबरोबर प्रचंड हुंडा आणला होता. त्यामुळे सासरच्या लक्ष्मीत मी भर घातली. माझ्यापूर्वी आलेल्या जावांनीही त्यांच्याबरोबर भरपूर धनदौलत आणली होती. पण सासरच्या मंडळीचे एवढ्यावर समाधान झाले नाही. त्यांनी सुनेचा असा अर्थ लावला की, नवी सून म्हणजे गंडगंड संपत्ती मिळविण्याचे साधन होय. त्यांच्या या वृत्तीमुळे माझ्या मोठ्या जावेच्या मनावर परिणाम झाला आणि ती वेडी झाली. तिचे निर्लज्ज पती मात्र आजही दुसऱ्या विवाहाची स्वप्न पाहत आहेत. त्यांना माहित होते की, आपली नवी पत्नी आपल्या बरोबर संपत्ती घेऊन येईल !

काय म्हणता ? या नराधमाला कोण मुलगी देईल ? अहो, मुलगी म्हणजे उरावरचे ओझे मानणारे वधुपिते काय कमी आहेत ? ही माणसे आपल्या मुलीचे लग्न एकदाचे उरकून टाकून स्वतःमुक्त होण्यास अत्यंत उतावीळ असतात. त्यांना आपल्या मुलीचे वय वाढत असल्याबद्दल सतत तीव्र चिंता वाटत असते. अशा या वरांच्या घरात नर्क तर त्यातील माणसे म्हणजे राक्षसापेक्षा दुष्ट. मला माझे विवाहपूर्व जीवन आठवते. शाळा-कॉलेजातील ते दिवस किती भावरम्य होते ! शालेय शिक्षण संपून महाविद्यालयात केव्हा गेले तेही कळले नाही. मैत्रीणीच्या सुखद

एका हुंडाबळी तरुणीची मनोव्यथा

शंकरगोंडा पाटील

बी. ए. भाग ३

सहवासात महाविद्यालयातील मखमली दिवस ही केव्हा भुरकून उडून गेले कळत नाही. आवळ्या-जावळ्या आपल्या दोन मुलींना माझ्या आई-वडीलांनी फु लासारखे जपले आणि एकेदिवशी माझ्या घरात थाटामाटात लग्न होऊन घरात-घर कसले नरकच तो ! प्रवेश केला.

खरोखरच, माझ्या सासरी कशाचीही कमतरता नाही. लक्ष्मी व सरस्वती या दोघांचा मिलाफ या कुटुंबावर आहे. पण काय सांगू, माझ्या सासुचारूपाने "आक्काबाईचा" प्रवेश या घरात झाला आहे. स्त्री हीच स्त्रीची शत्रू असते. एक स्त्रीच इतर स्त्रीयांच्या दुःखाला कारण होत आहे. स्त्री मुक्तीच्या वातावरणात वाढलेली मी सासूबाईकडून होणाऱ्या छळाला निर्धाराने तोंड देत होते. पण दुर्दैवाने मला माझ्या वाट्याला आले हा छळ फक्त माझ्या पिकीसाठी सोसले. तिच्याही वाट्याला हेच दुःख येणार का असा प्रश्न मला पडला आहे. कारण ती पण एक स्त्री आहे. तुम्हीच सांगा 'जेथे जळती बाई तेथे संस्कृती नाही' असे म्हटल्यास ते चूक ठरेल काय. शेवटी मी परमेश्वराला एकच विनंती करते की, असले जीवन कोणत्याही स्त्रीला येऊ नये. त्याने घराचा खात्मा करायला हवा.

चारोळी

- १) 'कुणाची तरी होऊन राहण्यात खरच जीवनात मजा आहे, अन्यथा जीवन म्हणजे मृत्यू पशावरची सजा आहे'
- २) 'प्रेम हे मागून मिळत नसतं तर ते व्हावचं लागतं, आणि एकदा जर झालं तर मात्र सगळंच काही गमवावं लागतं'

तानाजी डोमणे

बी. कॉम. भाग १

सामाजिक स्तरावर, कौटुंबिक स्तरावर किंवा राष्ट्रीय स्तरावर यापैकी कोणत्या ना कोणत्या स्तरावर युवा तरुण कार्य करताना दिसतात. भांडण करणारेही स्तर समाजात असतात. ते टोचून बोलणे, कार्य करताना त्यामध्ये व्यत्यय आणणे वगैरे सारखे कार्य करीत असतात.

युवकाची व्याख्या

यु - युवराजाप्रमाणे नांदत असणारा.

व - वसंतऋतूप्रमाणे बहरत असणारा.

क - कर्तृत्वावर जीवन जगत असणारा.

अशी व्यक्ती म्हणजेच युवक होय.

युवकाची व्याख्या करणे तसे अवघडच पण, मी युवक म्हणजे नेमके काय? याचा अर्थ थोडक्यात पुढे सांगत आहे.

“भविष्यकाळाविषयी जास्त विचार करणारी इतरांच्या सदैव उपयोगी पडणारी आणि थोरांना व आई-वडिलांना आधार देणारी व्यक्ती म्हणजेच युवक होय.”

कुटुंबातील वयस्कर व्यक्ती या तरुण मुलाकडे आपल्या इच्छा-आकांक्षा व्यक्त करू पाहतात आणि त्याला स्वतःच्या जीवनात काहीतरी चांगले कर असा उपदेश करीत असतात. आम्हाला म्हातारपणी चांगले दिवस पाहू दे असे वारंवार बजावत असतात. त्यांचेही जीवन जणू त्या तरुणावरच आधारलेले असते. नव्हे असतेच.

समाजक्रांती म्हणजे काय ?

समाजक्रांतीची प्रचलित जो अर्थ आहे. त्यापेक्षा थोडासा वेगळा अर्थ खालिलप्रमाणे थोडक्यात केला आहे.

स - समानतेने कार्य घडवून आणणारी.

मा - मानवी जीवन समृद्ध करणारी.

ज - जनतेच्या हक्कांवर आधारलेली.

क्रां - क्रांती-ज्योतीप्रमाणे प्रगती साधणारी

ती - तीरावरील बारीक रेती प्रमाणे मुलायम होत जाणारी एक प्रकारची गुंफण व या गुंफणीतूनच घडत जाणाऱ्या विविध प्रकारच्या सुधारणा म्हणजेच समाजक्रांती होय.

प्रचलित अर्थ : समाजात घडवून आणलेला अमूलाग्र बदल म्हणजेच समाज-क्रांती होय.

आधुनिक समाजात प्रत्येक कार्यामध्ये विशेष बदल होताना दिसत आहेत. उदा. एखाद्या खेड्यामध्ये कच्चे सांडपाण्याचा योग्य निचरा होण्यासाठी गटारे बांधणे, स्वच्छता मोहीम राबविणे वगैरे सारखे कार्य हे समाजात विविध संघटना एकत्र येऊन करीत असतात व हा बदल जाणिवपूर्वक केला जातो. असा बदल होण्यासाठी फारसा कालावधी लागत नाही. असे वारंवार काही ना काही बदल समाजात होत असताना आपणास दिसून येतात.

आजचा युवक आणि समाज-क्रांती

कु. अलका तुरंबेकर

बी. ए. भाग २

आजचा युवक

आज देशात पहायला गेले तर, कार्यरत युवा तरुणांची संख्या हाताच्या बोटावर मोजण्याइतकी आहे आणि बेकार फिरणाऱ्या तरुणांची व व्यसनात गुंतलेल्या तरुणांची संख्या अफाट होत चालली आहे. याचे कारण म्हणजे शिक्षण घेऊनही नोकरी नाही. म्हणजेच सुशिक्षित बेकार आणि नोकरी मिळत नाही म्हणून शिक्षण न घेणे म्हणजे अशिक्षित बेकार. यामध्ये तरुणांची संख्या अधिक आहे. असंख्या युवक हे आपल्याला गुन्हेगार म्हणून पहावयास मिळतील, कोट्यावधी व्यसनाधीन झालेले दिसतील, कोट्यावधी कॅन्सर पीडित किंवा एड्स सारख्या महाभयंकर प्राणघातक तरुण हे समाजात कमीच पहावयास मिळत आहेत. म्हणून असे म्हणावेसे वाटते,

“युवक वर्ग आहे व्यसनाच्या बेडीत

जागोजागी बसतात मुलींना छेडीत

कुटेतरी भेटतो एखादा तरुण चांगला

वाईट संगतीमुळे त्याचाही संसार भंगला

ना कधी वेळेचे भान ना कधी काळाचे भान

समाजात वावरताना त्यांचाही गमावला जातो मान”

भारतात कॅन्सर पीडितांचे प्रमाण जास्त असण्याचे कारण म्हणजे १% पेक्षा जास्त कॅन्सर होण्याचा संभव असतो त्यावेळी अमेरिकेमध्ये अशा पदार्थावर त्वरित बंदी घातली जाते. पण भारतामध्ये योच प्रमाण १३ ते १४% एवढे कॅन्सर होण्याचे झाले तरी अशा पदार्थावर बंदी घातली जात नाही. म्हणूनच भारतात रोगग्रस्थांचे प्रमाण वाढत चालले आहे आणि परिणामी अधोगतीचे प्रमाण वाढत असलेले चित्र आपणास पहावयास मिळते.

देशाला जर वाचवायचे असेल तर प्रथमतः व्यसनी तरुणांच्या मनापर्यंत जाऊन त्यांचे मनःपरिवर्तन करण्याचा प्रयत्न केला पाहिजे. त्यांना वैयक्तिक मार्गदर्शन करून व्यसन जडल्यामुळे कोण-कोणते परिणाम भोगावे लागतात. हे अगदी तळमळीने वारंवार सूचविले पाहिजे. अशा वेळी त्यांच्या तोंडून वाईट शब्द पडले तरी आपण ते झेलले पाहिजेत. नुसतेच वायफळ बडबडून ते साध्य करता येणार नाही. तर प्रत्येक शब्दांमध्ये प्रत्येक वाक्या-वाक्यामध्ये त्यांना ओढून घेतले पाहिजे. व्याख्याने घेऊन, चर्चासत्रे घेऊन, मुलाखती घेऊन हे तितकेसे साध्य करता येणार नाही. तर घरोघरी जाऊनच त्यांना

व्यसनापासून परावृत्त केले पाहिजे.

बहुतेक तरुणांचा विनाकारण खर्च हा व्यसन जडल्यामुळे होतो. पण प्रथमतः जी जाहिरात केली जाते म्हणजेच 'उंचे लोग उंची पसंद' असे पेपरमध्ये एखाद्या कोपऱ्यात छापलेले दिसते. याच्यावर आज महाराष्ट्रात बंदी घातली आहे पण त्याचेच पर्यायी मादक पदार्थ बाजारात दिसतात. याच्यावर जर सरकारने बंदी घातली तर..... पण ते शक्य नाही. कारण देशाला सर्वात जास्त उत्पादन हे अशा पदार्थांवर मिळते म्हणून समाज क्रांती होण्यास फार मोठा धोका आहे जास्त कार्य करणाऱ्या व्यक्तीलाच व्यसनी मंडळी दम देत फिरताना आढळतात. त्यांना अडविणारे कोणीही नसते कार्य करणाऱ्या व्यक्तीला तसे मदत करणारेही अत्यल्पच भेटतात. त्यामुळे आज समाजात सहसा सुधारण दिसून येत नाही. जर कार्य करणाऱ्यांची संघटना मोठी असेल तर कोणतेही अवघड काम चांगले आणि त्वरित होते म्हणून समाजात प्रथमतः संघटना या निर्माण केल्या पाहिजेत तरच, समाजातील वेगवेगळे बदल आपणास पहावयास मिळतील.

युवकांना आळशी बनविण्याचे एक साधन म्हणजे टेलिव्हिजन, टी. व्ही. हे प्रसारमाध्यम आहे. त्यामध्ये असणारे अश्लील तेवढे पहावे असे आजच्या युवकाला वाटत असावे आणि चांगले पहावे असे का वाटत नाही ? हा फार मोठा प्रश्न पडतो. एखादी जाहिरात वारंवार केली जात असेल तर, त्यांना असे वाटते की, या जाहिरातीचा एवढा प्रचार आहे तर आपण तसे का करू नये ? यावरूनच तो जास्त व्यसनाधिन बनतो. त्याला चांगले काय व वाईट काय ? यातील फरक कळत असूनही तो वाईट मार्गाने चालू लागतो. ऐश आरामाचे जीणे त्याला आवडू लागते. मी माझा बहुमोल वेळ वाया घालवत आहे आणि नको ते करतो आहे याचेही त्याला भान नसते व अशामुळेच युवक वाया जातो. कुटुंबातील लोक व्यसनी असले, योग्य ते शिक्षण नाही मिळाले तर अशा कुटुंबातील युवकांना व्यसन जडते आणि मृत्यूला सामोरे जावे लागते.

आजचा युवक हा पुर्वीच्या मानवांइतका ताकदवान उरला नाही. शरीराचा नुसता सापळा होऊन बसलेला आपल्याला दिसेल. कॉलेजमध्ये असणारा जिमखाना देखील नेमका कुठे आहे ? हे माहित नसते. कॉलेजची सहा-सात वर्षे गेली तरी आपण कॉलेजमध्ये प्रवेश घेऊन नेमके काय मिळविले ? याचेही ज्ञान त्यांना होत नाही म्हणजेच, शरीरही गमावले व ज्ञानही गमावले असे होते. व्यायामाने शरीर व मन स्वच्छ होते, निरोगी राहते, सदृढ होते. हेही युवक वर्गाला समजू शकत नाही. इंटरनेटच्या दुनियेमुळे स्वतःच्य कामाकडेही युवक दुर्लक्ष करीत आहे. त्यामुळे कष्टाची कामे युवकाला पेलत नाहीत.

सरकारची विविध कलमे, धोरणे वगैरेचे ज्ञान घेऊन चर्चासत्रे घेऊन गावात विविध योजना राबविल्या जातात. उदा. साक्षरता मोहीम, पल्स पोलिओ-लसीकरण मोहीम, स्वच्छतेचे महत्त्व वगैरे सारख्या विषयांवर व्याख्याने आयोजित केली जातात. ती प्रत्येक गावात होतीलच असे नाही. पण यापैकी विविध विषयांवर जर वक्तें बोलू लागले तरच समाजाची उन्नती होण्यास मदत होऊ शकेल अन्यथा समाजाचे अस्तित्व धोक्यात येण्यासारखे आहे. जे युवक योजना अंमललात आणण्यास तयार असतात अशा युवकांना तसा पाठिंबा मिळेलच असे नाही. काही व्यक्ती चिडविणाऱ्याही असतात. हॉ ! निघाला आता मोठे कार्य करायला ! असे टोमणे लोकांच्या तोंडातून निघतात व यामुळे युवक वर्ग खचून जातो म्हणून समाजात क्रांती होऊ शकत नाही.

जो युवक खरोखरच आपल्या ध्येयाशी तत्पर राहून जगतो तोच जीवनात यशस्वी होतो. "प्रयत्ने वाळूचे कण रगडिता तेल ही गळे" किंवा "केल्याने होत आहे रे आधी केलेची पाहिजे" या उक्तिप्रमाणे तो सदैव कार्यमग्न असतो. म्हणूनच असा युवक जीवनात यशस्वी होतो. लहानपणापासून होणारे चांगले संस्कारही त्याच्या बरोबर असतात. नवनवीन योजना आखून त्या अंमललात आणण्याचे कार्य तो करीत असतो. समाजात एकी नांदावी यासाठीही युवक संघटना निर्माण करतात व वेगवेगळी कामे वाटून घेऊन समाजात क्रांती घडवून आणण्याचा प्रयत्न करतात.

प्रत्येक युवकाने जगताना प्रथम आपले ध्येय निश्चित केले पाहिजे आणि ते ध्येय साध्य करण्यासाठी खूप कष्ट केले पाहिजेत. आपणाला मिळालेला वेळ हा बहुमोल आहे तो आपण सदैव चांगले कार्य करीत घालविला पाहिजे. असे प्रत्येक युवकाच्या मनाला वाटले पाहिजे आणि आयुष्यातील प्रत्येक क्षण अन् क्षण किती मोलाचा आहे याचा विचार करून कार्यरत जीवन जगण्याचा प्रयत्न प्रत्येक युवकाने केला तरच त्यांचा पूर्णपणे विकास होऊन नवीनवीन चांगल्या कल्पना सुचण्यास मदत होते व समाजात कोणकोणत्या समस्या आहेत त्याचे निराकरण करता येते.

कोणत्यातरी क्वचितच अशा खेड्यात वाचनालय असते. ज्या खेड्यात वाचनालय नसेल पण, गावची लोकसंख्या अधिक आहे अशा खेड्यात वाचनालय चालविले गेले तर अशा क्रांतीलाही समाजक्रांती म्हणता येते. समाज बदलण्यासाठी भेदभाव न ठेवता, विविध नवनवीन कल्पना सुचविल्या गेल्या तर, समाज बदलण्यासाठी वेळ लागणार नाही. म्हणून यासाठी युवकांनीच पूर्णपणे हातभार लावला पाहिजे. तेव्हा समाजात क्रांती नक्कीच होईल.

शिवाजीराव सावंत म्हणजे आज-याच्या लाल

मातीतला रंगीत मनाचा प्रतिभावान आणि बलदंड माणूस मृत्युंजयकार म्हणून साऱ्या महाराष्ट्राला परिचित होता. त्यांच्या नावातच 'मृत्युंजय' असलेले शिवाजी सावंत 'कालवश' झाले. मराठी शारदेच्या वटवृक्षावरील एक सोनेरी पान गळून पडले.

साहित्य संमेलनाच्या अध्यक्षपदांच्या निवडणूक प्रचारासाठी सारा महाराष्ट्र पालथा घालून गोव्याच्या भूमित गेले ते परत आलेच नाहीत ! त्यांना हृदय विकाराच्या तीव्र झटका आला आणि ते अनंतात विलीन झाले कायमचे निघून गेले आणि.. फक्त आठवणी ठेवून...! अनेकांना धक्का देऊन गेले आयुष्य वाऱ्यावर सोडून बेदरकारपेण जगणाऱ्या या मस्त कलंदर मलावंताच्या मृत्यूने मराठी सारस्वतात पोकळी निर्माण झाली. ती कदापिही भरून येणार नाही.

मृत्युंजयकार शिवाजी सावंत यांनी आपल्या मृत्युंजय या कादंबरीत चित्रित केलेला कर्ण कुरुक्षेत्रावर आपला मृत्यू आटळ असताना शेवटच्या क्षणापर्यंत शत्रूशी झुंजत राहिला तो मृत्यूला सामोरे गेलो. त्या उपेक्षित कर्णाचे भाष्यकार शिवाजी सावंत हेही आपले आयुष्य खंबीरपणे जगेल आपल्या तब्येतीची तमा कधीच त्यांनी केली नाही.

आज-याच्या तांबड्या मातीत जन्मलेला हा हिरा लोप पावला. मृत्युंजय य कादंबरीमुळे शिवाजी सावंत महाराष्ट्रातील मराठी वाचकांच्या घराघरात पोहचले होते. ते एक रसिकमान्य साहित्यिक बनले. लौकिक शिक्षणाच्या पदव्या त्यांना मिळाल्या नव्हत्या पण त्यांनी साहित्यात मिळवलेले यश हे फार मोठे होते. त्यांना त्यांचे मित्र प्रेमाने 'राजा' म्हणत त्यांचा सारा साहित्य प्रवास संघर्षातून झालेला होता. त्यांच्या मृत्युंजय कादंबरीची भाषांतरे अनेक भाषात झाली. ती भारताच्या कानाकोपऱ्यात पोहचली. देश काळाच्या मर्यादा ओलांडून गेली आहे. अशी ही मृत्युंजय कादंबरी मराठी साहित्याला अर्पण करून मोठे योगदान दिले.

छ. संभाजी राजांच्या जीवनावर त्यांनी "छावा" ही ऐतिहासिक कादंबरी लिहिली संभाजी राजांच्या जीवनाचे रोमांचकारी वर्णन करून मराठी रसिकांना खास मेजवाणी दिली आहे. 'छावा' या कादंबरीतून छ. शिवाजी महाराजांच्या राज्याला लागलेला गृहकलह चित्रित केलेला दिसून येतो या कादंबरीने मराठी तरुणांना झपाटून टाकलेले होते. संभाजी महाराजांवरील त्यांच्या संशोधनामुळे हिंदवी राज्यातील अप्रकाशित अशा राजकीय संघर्षावर प्रकाश पडलेला दिसून येतो. त्यांच्या या कादंबरीमुळे पौराणिक आणि ऐतिहासिक क्षेत्रात एक युग निर्माण केले आहे.

मृत्युंजयकार शिवाजी सावंत हे मराठी साहित्यातील

मृत्युंजयकार

-शिवाजी सावंत

कु. गीता मोहिते

बी. ए. भाग २

महारथी होते मराठी माणसाला जोडणारा साहित्यिक म्हणून त्यांचेकडे वाचक वर्ग पाहत होता. त्यांनी आपल्या परतीत वर्षात छावा, लढत, संघर्ष आणि युगंधर अशी मोजकी पुस्तके लिहून लोकप्रियतेत भर घातली.

महाराष्ट्राचे वैभव असलेल्या या साहित्यिकाच्या निधनाने आख्ख्या महाराष्ट्रातील साहित्यप्रेमी आणि वाचकप्रेमी लोकांच्यामध्ये फार मोठी पोकळी निर्माण झाली आहे.

हा थोर लेखक जरी मृत्यूच्या आधीन झाला असला तरी मराठी साहित्यात अमर राहणार आहे. पण आपल्या मराठी साहित्यातून एक प्रतिभावंत लेखक निघून गेला हची आठवण पाठीमागे राहणार आहे. या थोर लेखकाला स्मरण मला असे म्हणाविसे वाटते की,

"अशी पाखरे येती आणि स्मृतिठेवूनि जाती
दोन दिशांची रंगत संगत दोन दिशांची नाती"

इच्छुकाने काय इच्छावे ?

बोलू इच्छिता तर	गोड बोला
धरू इच्छिता तर	सत्संग धरा
पोहू इच्छिता तर	ज्ञानसागरात पोहा
गिळू इच्छिता तर	राग गिळा
पाळू इच्छिता तर	मौन पाळा
जाऊ इच्छिता तर	मंदिरात जा
देऊ इच्छिता तर	प्रेम द्या
चालू इच्छिता तर	सन्मार्गाने चाला
गाऊ इच्छिता तर	तर थोरांचे गुण गा
मिळवू इच्छिता तर	यश मिळवा
टाकू इच्छिता तर	दूर्गण टाका
घेऊ इच्छिता तर	सद्गुण घ्या
त्यागू इच्छिता तर	लोभ त्यागा
साधू इच्छिता तर	परमार्थ साधा

सुभाष नाईक

बी. कॉम. भाग २

“रणरागिणी अहिल्या
सत्याग्रहा निघाली
डोळ्यात अश्रुधारा
अन् वीर हास्यगाली”

आचार्य अत्रे यांनी भारतीय स्त्रीचे केलेले खरेखुरे वर्णन, वास्तव रूप स्त्री पुरुषाची प्रेकर शक्ती आहे. सुखदुःखाचा आधार पुरुष स्त्रीमध्ये पाहात असतो. तिचं मन, तिचं कार्य नगण्य आहे. पण तिचं त्याहून कार्य म्हणजे पुरुषाला मानसिक आधार देणं, त्याला सावरणं त्याबरोबर आवरणं ही.

आज आपल्या देशात स्त्रियांच्या लोकसंख्येचे प्रमाण कमी होत आहे. जन्मापूर्वीच स्त्रीचा अंत व्हावा अशा योजना आखल्या जात आहेत. नुकत्याच एका सर्वेक्षणात दिसून आले की, दहा हजार गर्भपातापैकी सात हजार नव्याणव गर्भ आठशे पस्तीस अशी स्त्रियांची संख्या आहे. एकीकडे राज्यघटनेने स्त्री-पुरुष समानतेचा आदर्श मान्य करायचा, तर दुसरीकडे स्त्रीचा जन्मच होणार नाही अशी खबरदारी घ्यायची ! एकीकडे नवरात्रात देवीची पूजा करावयाची व दुसरीकडे बलात्काराची संख्या वाढू द्यावयाची अशा काहीशा विसंगतीच्या सामाजिक परिस्थितीत आपण जगत आहोत.

राजकारणात स्त्रियांचे प्रमाण वाढावं यासाठी आरक्षणाच्या गोष्टी करायच्या अन् दुसरीकडे त्याच स्त्रियांची मुस्कटदाबी करायची एका बाजूला आपण प्रगती करत आहोत असं म्हणायचं स्त्री-पुरुष समानतेच्ये गप्पा मारायच्या अन् दुसरीकडे माणसात संचारलेला पशू उघड्या डोळ्यांनी बघायचा ! राजकारणी लोकांचे अनैतिक संबंध, काम साधून घेण्यासाठी स्त्री वर्गाचा उपयोग अन् उपगमोग, तहलकामध्ये सैनिकी कंत्राटासाठी बाईचे दाखवलेले अमिष, इंडियन एक्सप्रेसची पत्रकार शिवानी भटनागरची हत्या आणि त्याला चढलेला राजकीय रंग, मॉडेल जेसिका लाला हिची भर पार्टीत गोळ्या झाडून केलेली हत्या, स्त्री जातीला कलंक लावणारे जळगावचे सेक्स स्कॅंडल या सगळ्या गोष्टी किती कॉमन झाल्या आहेत अशा कुठल्याच गोष्टींना पुरावा नसतो. स्त्रीला नामोहरण करण्यासाठी भयानक, घृणास्पद खेळी खेळल्या जातात.

जेव्हा गळ्याभोवती फास आवळायला लागतो तेव्हा क्वचितच प्रकरणाला वाचा फुटते पण आपराध्याला शासन होईलच याची शाश्वती नसते उलट स्त्रीच्या बदनामीची मात्र शंभर टक्के खात्री असते याचं प्रमुख कारण म्हणजे स्त्रीच्या भूमिकेत यश मिळवण्यासाठी पुरुषांचा जो प्रतिसाद असावा लागतो, तो तिला कधीच मिळत नाही. तो तिच्याकडे व्यक्ती म्हणून न बघता ठरवून दिलेली अनेक कर्तव्ये पार पाडण्याची भूमिका वटवणारी एक स्त्री म्हणून बघतो.

भारतीय स्त्रीचे समाजातील स्थान

कु. अनुराधा देसाई

बी. ए. भाग २

स्त्री ही अबला कधीच नव्हती, नाही असणारच नाही. तिच्यामध्ये एक मानसिक सामर्थ्य आहे. ती कोणत्याही क्षेत्रात प्रगती करू शकते पण एक गोष्ट विसरून किंवा दुर्लक्षित करून चालणार नाही. ती म्हणजे स्त्रियांचे स्त्रियांच्या शत्रू आहेत. आजही आपल्या देशात हुंड्यासाठी अनेक स्त्रियांना मानसिक, शाररिक छळ सहन करावा लागतो. तो मुख्यत्वे करून स्त्रियांकडून होतो. अपत्य नसलेल्या स्त्रीला समारंभात सामावून घेत नाहीत. नोकरी करणाऱ्या स्त्रियांना घरी राहणाऱ्या स्त्रियांचा हेवा वाटतो. आपल्यापेक्षा वयस्कर स्त्रीला हातात मूल ओझे असलेल्या स्त्रीला स्वतःहून उठून बसमध्ये बसायला तरुण मुली जागा देताना दिसत नाहीत. पुरुषांनी हे सौजन्य दाखवावे अशी त्या अपेक्षा करतात.

मॉडलिंगच्या नावाखाली स्त्री देहाचे होणारे दर्शन, विटंबना पाहिली तर घृणाच वाटते स्त्रियांच्या सौंदर्याचा वापर उत्पादनाच्या विक्रीसाठी, प्रसिध्दीसाठी करून घेताना दिसतो. छोट्या छोट्या वस्तुच्या जाहिरातीसाठी स्त्रियांचे दर्शन होणं, असेणं ही अत्यावश्यक गोष्ट बनली आहे आणि भोगवादी, चंगळवादी वर्तनाकडे पाहिले की, वाटते पुन्हा मनु अस्तित्वात येईल काय ?

इतके सर्व घडत असले तरी ही भारतीय स्त्रिया काणखर बाणा, धाडसी वृत्ती, ठामवृत्ती काही लोप पावलेली नाही.

“दही घाल हातावरी

रणा बाळ जाई

चुडा तुझा सावित्रीचा

गडे सूनबाई”

असे म्हणून स्वतःच्या मुलाला रणांगणावर लढण्यासाठी धीर देवून, पराक्रमी हो असा आशीर्वाद देवून. सूनबाईला तुझ्या मनाला आवर, पुरुषाला त्याचं कर्तृत्व दाखवण्यास स्त्रीच प्रपृत्त करते ते तुम्ही कर असे सांगणारी माताही आज आहे.

“तुफानोसे क्या डरना, वो आते हैं और थम भी जाते हैं, लेकिन जब हम तुफान बनते हैं तो सब दुनिया बदल डालते हैं” असे निश्चयाने सांगणारी किरणबेदी सारखी कर्तव्यदक्ष, कर्तृत्ववान स्त्री ही आज आहे. सर्व सुखाचा त्याग करून आदिवासीसाठी जीवन भर झगडणारी मेघा पाटकर सारखी स्त्री आहे.

स्त्री संस्कृतीचा मूळ आधार आहे स्त्रीच्या संस्काराने

संपूर्ण घर संस्कारित होत असतं. चूल आणि मूल हेच आमचं कार्यक्षेत्र असं स्त्रिया म्हणतात. पण घर भक्कमपणे सांभाळणाऱ्या स्त्रिया राष्ट्र निर्माण करतात. मात्र ज्यांच्या मनाला भगदाड असतात त्या घरालाही छेद पाडतात. ते राष्ट्र ही कमजोर होतं त्यागाच बळ स्त्रियांच्या जवळ आहे. ती अनेक उणिवांवर मात करत घर, समाज, राष्ट्र एकसंघ ठेवण्याचा प्रयत्न करते. राष्ट्राची ती सूत्रधार आहे.

पुरुष निरपेक्ष जीवन जगायला शिकल्याशिवाय स्त्रिया खऱ्या अर्थाने स्वतंत्र होणार नाहीत. पण स्त्रियांच्या जीवनाचा केंद्रबिंदूच पुरुष असतो हे कोणीही अमान्य करू शकत नाही. पिता, पती, पुत्र यांच्यासाठी त्या जगतात. आत्मविश्वास वाढवून वाटेत येणाऱ्या समस्यांना तोंड देत अर्थपूर्ण जीवनासाठी प्रयत्न करतात. स्त्री हीच पुरुषाची, समाजाची, राष्ट्राची खरी शक्ती आहे.

मराठी वाङ्. मयातील पहिले...

- * पहिले उपलब्ध वाक्य : 'श्री चावुण्डरायें करवियले' (श्रवणबेळगोळ शिलालेख - शके ९०५)
- * पहिला ग्रंथ : 'विवेकसिंधु' लेखक-मुकुंदराज शके १९१०
- * पहिला गद्यय चरित्र ग्रंथ : 'लीळा चरित्र' लेखक - श्री चक्रधर स्वामी म्हाइभट्टांनी या ग्रंथात चक्रधर स्वामीच्या आठवणी समाविष्ट केल्या आहेत. शके १२००
- * आद्य कवयित्री : महदंबा किंवा महदाइसा
पहिली स्त्री निबंधकार : ताराबाई शिंदे 'स्त्री-पुरुष समानता' इ. स. १८८५
- * पहिली स्त्री कादंबरीकार : सालूबाई तांबवेकर 'चंद्रप्रभा' विरवर्णन १७६९
- * पहिले वृत्तपत्र : 'दर्पण' संपादक - बाळशास्त्री जांभेकर इ. स. १८३२
- * पहिली कादंबरी : 'यमुना पर्यटन' लेखक बाबा पद्मनजी १८६०
- * मराठीतील आद्य गीताभाष्य : 'ज्ञानेश्वरी'
- * मराठी रंगभूमीवरील नाटकाचा पहिला प्रयोग : 'सती स्वयंवर' १८४३ - विष्णुदास भावे यांनी या नाटकाचा प्रयोग घडवून आणला.

चारोळी

- १) स्वप्नावर जो जगतो,
त्याला जग हसतं...
पण, स्वप्न हेच,
यशांचं पहिलं पाऊल असतं।
- २) हृदयाच्या आत जेव्हा
काहीतरी दाटत असतं,
सगळ्यामध्ये असून ही,
एकटं-एकटं वाटतं असतं।
- ३) कधी-कधी अनोळखी सुद्धा
ओळखीचे होऊन जातात,
थोडंस देतात पण....
जिवाला चटका लाऊन जातात।

सचिन धबाले

बी. ए. भाग २

- १) भर उन्हाच्या प्रहरी
अशीच अचानक दिसलीस,
सहजच नजरा नजरी
चित्त चोरुनी नेलीस.
- २) विसर म्हणते ती मला
विसुर कसा मी तिला
विसरण्यासाठीच प्रेम असते
हे माहितच नव्हते मला.
- ३) तुझ्या विना मी जगेन
नाही असे नाही
पण ते जगणे म्हणजे जीवन
असेलच असे नाही.
- ४) वर्गातील तास संपल्यावर
सारी मुले पांगलेली
आठवतेस तू अजूनही
माझ्यासाठी थांबलेली.
- ५) तुझ्यासाठी झुरतो आहे
तुझ्यासाठी मरतो आहे
प्रिये तुझी वाट पाहण्यास
जन्म सगळा सरतो आहे.

प्रमोद देसाई

बी. ए. भाग २

विविध प्रकारची नवीन धोरणे आखली जात आहेत.

अशा या धोरणांचा एक भाग म्हणून सर्व व्यवसायांचे खाजगीकरण करून स्पर्धला वाव दिला जात आहे. आयुर्विमा क्षेत्रही याला अपवाद राहिलेले नाही. अनेक परदेशी कंपन्यांनी भारतातील विमा व्यवसाय करण्यास सुरुवात केली आहे. त्यामुळे भारतीय विमा महामंडळापुढे एक आव्हान उभे राहिले आहे.

वेगवान जीवन पध्दतीमुळे धोकेही वाढत आहेत. अशा स्थितीत मानवाच्या जीवनाची हमी हा मुद्दा महत्वाचा ठरत आहे. अनेक व्यवसायांच्या मंदीच्या वातावरणात विमा महामंडळ हा अपवाद आहे. विज्ञानाच्या प्रगतीमुळे वैद्यकीय क्षेत्रात चांगलीच प्रगती झाली आहे. त्यामुळे मानवी जीवनमानात वाढ होत आहे. पण जीवनातील अनिश्चितता वाढत आहे. त्यामुळे लोकांना विम्याची गरज भासत आहे. भारतासारख्या प्रचंड लोकसंख्या असणाऱ्या देशात विमा व्यवसायास वाव असल्याचे जाणून घेऊन अनेक खाजगी परदेशी कंपन्या विम्याचा व्यवसाय करत आहेत.

स्वातंत्र्य प्राप्तीनंतर बहुतांशी विमाकंपन्या खाजगी क्षेत्रातच होत्या. १९५०-५५ च्या काळात या कंपन्यांनी पॉलिसीधारकांचे मोठ्या प्रमाणात नुकसान केले. त्यामुळे त्यांचे हित जोपासण्यासाठी व विम्याच्या व्यवसायातून उपलब्ध होणारा पैसा देशाच्या विकासासाठी वापरण्याकरिता आयुर्विमा व्यवसायाचे १ सप्टेंबर १९५६ रोजी राष्ट्रीयकरण केले गेले. त्यानंतर १३ मे १९७१ रोजी सर्वसाधारण विम्याचे देखील राष्ट्रीयकरण झाले. त्यामुळे ग्राहकांच्या हिताचे रक्षण झाले व उपलब्ध पैसा सरकारी योजनाकरिता वापरण्यात आला.

देशी व परदेशी विमा कंपन्यांचा या क्षेत्रात प्रवेश करण्याचा उद्देश केवळ नफा मिळविणे आहे. त्यामुळेच असंख्य लोकसंख्या असलेला भारत देश ही त्यांची सौन्यची खाण बनला आहे. ही खाण काबीज करण्यासाठी या कंपन्या गळेकापू स्पर्धा निर्माण करण्याच्या प्रयत्नात आहेत. आपल्याकडील जास्त भांडवल व कमी हप्ते दाखवून देशांतर्गत विमा क्षेत्र संपण्याचा प्रयत्न करत आहेत.

देशाच्या पंचवार्षिक योजनेत गुंतवणूकीचा १०% चा वाटा विमा व्यवसायाने स्विकारला आहे. अशी गुंतवणूक खाजगी कंपन्या करणार नाहीत. त्यामुळे सेवा देणे हा उद्देश खाजगी विमा कंपन्यांकडे राहणार नाही. नफा प्राप्तीसाठी अनेक प्रकारे सेवेचा दर आकारतील याकडे दुर्लक्षिता कामा नये.

विमाधारकांना चांगल्या सेवा मिळण्यासाठी भारतीय विमा महामंडळाने गेल्या ४६ वर्षात अनेक सुधारणा केल्या आहेत. १९५६ मध्ये आयुर्विमा महामंडळाची फक्त ३३ कार्यालये होती. २००० साली त्याची संख्या १०० पर्यंत पोहोचली. १९५६ साली २१२ शाखा कार्यरत होत्या. २०००

विमा व्यवसाय व त्याचे खाजगीकरण

संदिप पाटील

बी. ए. भाग १

साली त्याची संख्या २०४८ इतकी झाली. एजंटंची संख्या १ लाख २५ हजार वरून ७ लाख २० हजार पर्यंत पोहोचली. गुंतवणूकीमध्ये १०० पटीने वाढ झालेल. त्यातील ५५% शासकीय कर्जरोखे, ६% वजी पुरवठा, कर्जरोखे-भाग ८%, पाणी पुरवठा २%, रस्ते व वाहतुक ०.५०%, विमाधारकांना कर्ज ३%, घरबांधणी ८%, कंपन्यांना कर्ज ४% व शासकीय ठेव २.८९% या आकडेवारीवरून राष्ट्राचा व समाजाचा विकास विमा महामंडळाने केला.

भारतीय आयुर्विमा महामंडळ आज भरभक्कम अशा आर्थिक पायावर उभे आहे. भारतासारख्या देशात अजून ९५% लोकसंख्या विम्यापासून वंचित आहे. त्यामुळे अनेक खाजगी विमा कंपन्या नवीन योजना आखून बाजारपेठ काबीज करण्याचा प्रयत्न करत आहेत. अशा या स्पर्धेच्या युगात भारतीय विमा महामंडळातील विकास अधिकारी, विमा प्रतिनिधी यांनी आपले ज्ञान, कौशल्य वाढविण्यावर भर दिला पाहिजे. ग्राहकांना अधिकाधिक चांगल्या सुविधा देण्याचा प्रयत्न केला पाहिजे.

भारतीय आयुर्विमा महामंडळाची ४६ वर्षांच्या कारकीर्दीमध्ये निधी उभारण्याची व त्याच्या व्यवस्थापनाची क्षमता उत्कृष्ट आहे. योजनांमध्ये लोकांना दिलेली आश्वासने निश्चित हमीचे वचन पाळण्याइतकी ताकद महामंडळात आहे. पण खाजगी कंपन्यांमुळे निर्माण होणाऱ्या स्पर्धेला आव्हान देण्याची गरज भारतीय विमा महामंडळाच्या विश्वासावर अवलंबून आहे.

'प' चा पराक्रम

परवा पर्वतीच्या पंधराव्या पायरीवरून पंत पालथे पडले. पंत पालथे पडताच परशूरामने पंतांची पुणेरी पिवळी पगडी पळवली. परशूराम पुण्याला पळाला. पंतानी परशूरामाला पकडण्यासाठी पोलिसांना परशूराकाच्या पाठलामावर पाठवले पोलिसांनी परशूरामाला पुण्याला पेशवे पार्कजवळ पकडले. पोलिसांनी पंतांची पुणेरी पगडी पोस्टाने पाठवली.

सुधीर चव्हाण

बी. एस्.सी. भाग ३

राष्ट्रीय एकात्मता

कु. एन. एल. तरवाळ

(बी. एससी. भाग २)

एकात्मता म्हणजे प्रत्येक व्यक्तीचे मने जोडणारी प्रक्रिया होय. ज्याप्रमाणे दुधामध्ये साखरेचा कण होतो, त्याप्रमाणे समाजातील प्रत्येक माणूस समाजात एकरूप झाला पाहिजे. माणसाने समाजात मिळून-मिसळून राहिल्याने त्याच्यामध्ये व त्याच्या जीवनविषयक शैलीमध्ये परिपक्वता येते. मानव समजामध्ये वावरू लागल्याने त्याच्या मुलभूत गरजा त्याला सहजासहजी प्राप्त होतात. अशाप्रकारे तो समाजाशी एकरूप होतो.

समाजामध्ये आल्यानंतर त्याला आपल्या कर्तव्याची जाणीव होते. तो स्वतःविषयी व समाजाविषयी आदर बाळगता असतो यालाच एकात्मता म्हणतात. पुढे-पुढे जाऊन मानव आपल्या सर्व श्रेष्ठ देशाबद्दल आदर बाळगून सर्वांना तो बांधव संबोधत असतो. प्रत्येकाने आपल्या समाजाबरोबरच दुसऱ्याच्या समाजाविषयी आदर बाळगायला हवा. जेव्हा आपण एकमेकांच्या सहवासात येऊन संस्कृती जोपासतो तेव्हा त्याला राष्ट्रीय स्वरूप प्राप्त होते. सुख-दुःखे ही एकाच नाण्याच्या बाजू आहेत. माणसाची अनेक सुखदुःखे असतात. जेव्हा आपण एकमेकांच्या दुःखांशी समरस होतो, तेव्हा त्याला वेगळे स्वरूप प्राप्त होते. आपली सुखदुःखे एकच आहेत, आपण सारे एक आहोत, आपण सारे बांधव आहोत असे आपल्याला वाटू लागते. कला, साहित्य, रुढी, परंपरा, यातून आपल्याला समाजाच्या संस्कृतीचे दर्शन घडते. आपणा संस्कृती जोपासतो तेव्हाच 'राष्ट्रीय एकात्मता' निर्माण होत असते.

भारत हा एक विशाल देश आहे. 'आपण सारे भारतीय आहोत' अशी भावना आणि देशाबद्दल, देशाच्या प्रगतीविषयी व एकतेविषयी वाटणारी आपुलकी म्हणजेच 'राष्ट्रीय एकात्मता' होय. आपला देश विविधतेने नटलेला अहो. आपला भारतीय इतिहास पण मोठा व गौरवशाली आहे. आपली संस्कृती प्राचीन आहे. तसेच आपली सांस्कृतिक परंपरादेखील मोठी आहे. भारतामध्ये विविध धर्म आहेत. धर्म म्हटले की हिंदू, शिख, मुसलमान, ईसाई, ख्रिश्चन, जैन, बौद्ध इतर आलेच. पण धर्मांमध्येही अनेक जाती व जातीमध्ये पोटजाती आहेत. तरीसुद्धा आपण एक आहोत ही भावना प्रत्येकामध्ये असते. आपल्या देशात विविध भाषा बोलल्या जातात. मराठी, हिंदी, इंग्रजी, कन्नड, तेलगू, गुजराथी, मल्याळी, मद्राशी, बंगाली इतर अनेक भाषा आपल्या भारतात बोलल्या जातात. तरीपण आपण सारे एक आहोत ही भावना निर्माण होते.

भारतातील प्रत्येक वेशभूषा, जीवनपद्धती, आहार, रीतीरिवाज, खोणपिणे वेगवेगळ्या पद्धतीचे असते. तसेच भाषा, प्रांत, राहणी, धर्म, जात, उच्चनिच, श्रेष्ठ कनिष्ठ या प्रत्येकामध्ये भेदभाव आहे. तरीही सांस्कृतिक धाग्याने सर्व

एकमेकांना बांधलेले असल्याने भारताने एकसंघ व सार्वभौम राष्ट्र म्हणून जगात स्थान मिळविले आहे.

'सारे जहाँ से अच्छा हिंदोस्ताँ हमारा ।

हम बुलबुले हैं इसकी यह गलिसताँ हमारा ॥'

अशी प्रत्येकाची धारणा व भावना झाली पाहिजे. सणांची परंपरा संस्कृतीने जपली आहे. दसरा, दिवाळी, संक्रांत, ईद, मोहरम, नाताळ, बुद्धपौर्णिमा गणेशोत्सव इतर अनेक सण राष्ट्रीय एकात्मता प्रत्येक व्यक्तीमध्ये रुजवण्यास प्रयत्न करतात. त्यामुळे सर्वजण उच्चनिच, जात-पात, धर्म, प्रांत, भाषा हे सर्व भेदभाव विसरून सण साजे करतात. त्यातूनच 'राष्ट्रीय एकात्मता' निर्माण होते.

'भिन्न भाषा, भिन्न आचार

तरीही राष्ट्रीय ऐक्य हाच विचार ।'

'हिंदू, मुस्लिम, शिख, इसाई

हम सब भाई भाई' ।

वरील दोन्ही पंक्तीमध्ये सुद्धा राष्ट्रीय एकात्मतेचाच विषय मांडलेला आहे.

आजचे चित्र पहा मित्रांनो परकीय चिथावणीने आपल्याच बांधवांनी दहशतवाद स्विकारला आहे. काही जणांनी तर स्वतःच्या स्वार्थासाठी धर्मा-धर्मात युद्ध पेटवले आहे. तरी काहींनी राज्या-राज्यात, शहरामध्ये धर्माच्या नावाखली विध्वंस असा प्रकार केला आहे. ज्याप्रमाणे धर्मा-धर्मात युद्ध त्याचप्रमाणे भाषा-भाषामध्ये आता युद्ध पेटले आहे. काहीजण तर 'हिंदी' भाषेला 'राष्ट्रभाषा' मानण्यास तयार नाहीत. गांधीजींच्या अहिंसक भारतात आज हिंसेने थैमान मांडले आहे. हल्ली देश बलशाली होण्यापेक्षा अधिकाधिक दुर्बल होत आहे. १५ ऑगस्ट १९४७ रोजी आम्हा भारतीयांना स्वातंत्र्य मिळाले पण ते कसे ? देशाची फाळणी होऊनच ना आज स्वातंत्र्य मिळून ५५ वर्षे झाली तरी जातीय, धार्मीक पातळीवरील दंगे उसळतात. भाषिक प्रश्नावर भांडणे होतात. कोणत्याही छोट्याशा कारणामुळे आम्ही बंड, संप करतो, जाळपोळ करतो, कायदा हाता घेऊन देशाचे वैभव, संपत्ती नष्ट करतो. भारत दुर्बल सहावा यासाठी काही राष्ट्र कार्यरत आहेत. त्यामुळे भारताच्या वैभवाला व स्वातंत्र्याला मोठा धोका निर्माण होऊ शकतो. आम्ही फक्त आपलाच आणि स्वतःचाच विचार करतो आहोत. आमच्यातील राष्ट्रीय वृत्तीचा अभाव ही मोठी चुक आहे.

या वरील सर्व गोष्टींचा विचार करून आपल्याला असे कळते की, पुन्हा एकदा 'राष्ट्रीय एकात्मतेची' गरज आहे. भारतातील विविधतेतिल एकतेची जाणीव वाट चुकलेल्या माझ्या देशांबंधांना करून देणे गरजेचे आहे. सान्या भारतीयांच्या हृदयात 'राष्ट्रीय एकात्मतेची' ज्योत प्रज्वलित केली पाहिजे. त्याचप्रमाणे प्रत्येक भारतीयांमध्ये 'राष्ट्रीयतेची' भावना रुजविला पाहिजे. राष्ट्रीयतेमुळे आपलय देशातील गुपिते, कमजोरी इतर काही परदेशात विकली जाणार नाही. 'राष्ट्रीय एकात्मता' या भावनेने देशाची आर्थिक तसेच सामाजिक, सांस्कृतिक प्रगती नेत्रदिपक होईल. भ्रष्टाचारचा भस्मासुर तर कुठेच्याकुठे पळून जाईल.

'राष्ट्र म्हणजे मी आणि मी म्हणजे राष्ट्र' अशी प्रत्येकाची भावना झाली पाहिजे. स्वराज्याचे 'सुराज्य' बनवायचे असेल तर हा विध्वंसक धर्माभिमान बाजूला ठेवला पाहिजे. प्रत्येकाने 'मानवता' हा एकच धर्म मानून राष्ट्रीय एकात्मता टिकविधस मदत केली पाहिजे. सर्व धर्माची शिकवण समता, बंधतुता आणि सहिष्णुता हीच आहे. राष्ट्राच्या सर्वांगीण प्रगतीसाठी व स्थैर्यासाठी शांतता, सुव्यवस्था व सलोखा असणे आवश्यक आहे. धर्मा-धर्मात समता असणे, हे सर्वांच्या व राष्ट्राच्या हिताचे आहे. 'मी ही माणूस आणि इतर ही माणसेच' असे मानले की झाले 'राष्ट्रीय एकात्मता' निर्माण होईलच.

अखेर 'राष्ट्रीय एकात्मता' ही आजची आपली व देशाची खरी गरज आहे.

कोणाला काय विचाराल ...?

- एका वर्षाची किंमत - परीक्षेत श्रेणी गमावलेल्या विद्यार्थ्याला विचारा.
- एका महिन्याची किंमत - अवेळी प्रसूत झालेल्या मातेला विचारा.
- एका आठवड्याची किंमत - आजारी पडलेल्या मजूराला विचारा.
- एका दिवसाची किंमत - मुदतीत अर्ज न भरलेल्या उमेदवाराला विचारा.
- एका तसाची किंमत - परीक्षेची उत्तरपत्रिका लिहिणाऱ्याला विचारा.
- एका मिनिटाची किंमत - गाडी चुकलेल्या व्यक्तीला विचारा.
- एका सेकंदाची किंमत - अपघातातून वाचलेल्या व्यक्तीला विचारा.

कु. वर्षा मांगले

बी. कॉम. भाग २

चारोळी

- १) परत जाताना तू
मागे वळून पाहू नकोस
वावटळी सारखे जाणे तुझे
मनात वादळ मागू नकोस.
- २) त्यांच्यासाठी आम्ही झुरतो
हीच भावना होती मनी
आज कळलय आमच्यासाठी
झुरणार आहे जगात कुणी
- ३) कागदावर लिहीन म्हटलं
तर शब्द अपुरे पडतात
मनातील भावना मग
डोळ्यावाटे बाहेर पडतात.
- ४) पाण्यामध्ये खडा टाकून
तरंग आपण पहायचं
कधी तु राधा, तर
मी श्रीरंग व्हायचं.
- ५) विसराव म्हाटलं की,
ते तितकं सोप नसतं
नाही म्हटलं तरी मन
थोडसं अडखळत असतं.
- ६) कुणी मोडना घातल्यानं
नेहमीच कुणाचं नडत नाही
घड्याळाचा काटा थांबल्यानं
वेळेचं मुळीच अडत नाही.
- ७) प्रकाशाच्या चाहूलीने
सावली अशी घाबरली
दिवसभर माझ्याबरोबर
माझ्या आडून वावरली.

पांडुरंग पताडे

बी. कॉम. भाग २

स्वातंत्र्य प्राप्तीनंतर भारताला विविध संकटांना तोंड

द्यावे लागलेले आहे. नैसर्गिक आपत्ती आणि परकीय आक्रमणे अशा संकटाशी आपण निर्भयपणे मुकाबला केलेला आहे. परंतु भ्रष्टाचारामुळे सारे भारतीय समाजजीवनच पोखरले गेले आहे. भारतीय समाजाला भ्रष्टाचाराची कीड लागलेली आहे. भ्रष्टाचाराचे संकट हे भारतीय लोकशाहीला भयावट व घातक ठरू पाहात आहे. भारतीय लोकशाहीला भ्रष्टाचारचे ग्रहण लागलेले आहे असे म्हटले तर वावगे ठरणार नाही. भारतात राजकीय, सामाजिक, आर्थिक अशा सर्वच क्षेत्रात भ्रष्टाचाराची पाळेमुळे खोलवर गेलेली आहेत. त्यामुळे भ्रष्टाचार निर्मूलन हा देशापुढील एक ज्वलंत प्रश्न बनलेला आहे. भारतीय लोकशाहीच्या उज्ज्वल भवितव्यासाठी हा प्रश्न युद्ध पातळीवरून सोडविणे नितांत गरजेचे झाले आहे.

भारतीय समाजजीवाला भ्रष्टाचारी अजगराने कसा विळखा घातलेला आहे. हे कांही ठळक उदाहरणावरून समजून येते. दिल्ली येथे झालेले नगरवाला प्रकरण, बोफोर्स तोफा खरेदी प्रकरण, जर्मन पाणबुड्या खरेदी प्रकरण, रोखे गैरव्यवहारातील हर्षद मेहता प्रकरण, साखर घोटाळा प्रकरण, मुंबई-पुणे येथील शासकीय वा नगरपालिकांच्या भूखंडासंबंधीची प्रकरणे, करचुकवेगिरीची अनेक प्रकरणे, जैन बंधूचे हवाला प्रकरण, झारखंड मुक्ती मोर्चा प्रकरण अशी भ्रष्टाचाराची प्रकरणे आठवली म्हणजे भ्रष्टाचाराचा राक्षस भारतीय लोकशाहीला कस गिळकृत करीत आहे. याचे चित्र डोळ्यासमोर उभे राहते. भारतीय लोकशाहीला वाचविण्यासाठी भारतीय समाजाला शुद्ध, सात्विक, चारित्र्यसंपन्न बनविण्यासाठी भ्रष्टाचाराचे निर्मूलन होणे अत्यंत गरजेचे आहे. तेव्हा भ्रष्टाचाराची कारणे शोधून त्यावर उपाययोजना केली पाहिजे. त्यासाठी विधायक योग्य असे उपाय शोधून सातत्याने ते कार्यान्वित केले पाहिजेत. तसे पाहिले तर भ्रष्टाचार ही समस्या नवी नाही अगदी प्राचीन काळापासून चालत आलेली ती सनातनी प्रवृत्ती आहे. प्राचीन काळात कौटिल्याने आपल्या "अर्थशास्त्र" ग्रंथात भ्रष्टाचाराची मीमांसा केलेली आहे. स्वार्थापोटी लोभी वृत्तीने लाच खाणारे भ्रष्टाचारी अधिकारी व नोकर यांची संख्या राज्यात कांही प्रमाणात असतेच असे कौटिल्याचे मत आहे. ज्याप्रमाणे मनुष्य जिभेवरील मधाची चव चाखल्याशिवाय रहत नाही त्याप्रमाणे राज्याच्या खजिन्यात काम करणारे कर्मचारी थोडीतरी पैसा खाल्याशिवाय राहणार नाहीत. पाण्यात राहणारे मासे पाणी केव्हा पितात हे कळणे अशक्य आहे. त्या प्रमाणे सरकारी तिजोरीवर असणारे अधिकारी पैसे केव्हा खातात हे कळणे अशक्य आहे अज्ञान, आळस, स्वार्थ, भय, काम दर्प आणि प्रमाद इ. दुर्गणामुळे नोकरवर्ग भ्रष्टाचारी दूरवर्तनी बनतो. तेव्हा लाचलुचपती संबंधीची माहिती

भ्रष्टाचार

कु. निर्मला बाडकर

बी. ए. भाग २

गुप्त हेराकडून मिळवावी. त्या माहितीच्या आधारे लाच खाण्यावर प्रतिबंध घालावा असे कौटिल्याचे मत आहे.

ब्रिटीश राजवटीत भ्रष्टाचाराचे प्रमाण कांही अंशी आढळून येते. इंग्रजांनी भारतातील राजे, सरंजामदारांना नजराने देऊन वश केले होते. इंग्रजांनी वापरलेले हे नजराण्याचे तंत्र भ्रष्टाचारी स्वरूपाचे होते. ब्रिटीश राजवटीत सनदी सेवेच्या कनिष्ठ पातळीवरील अधिकारी व नोकरवर्गात भ्रष्टाचार व लाचलुचपतीचे प्रकार चालू होते. दुसऱ्या महायुद्धाच्या काळात भ्रष्टाचाराचे प्रमाण वाढले गेले. उद्योगधंदे, व्यापार क्षेत्रात परवान देण्यासाठी अधिकारी लाच घेत असत. बंगालच्या प्रशासकीय चौकशी समितीने (१९४४-४५) तसे नमूद करून ठेवलेले आहे.

स्वातंत्र्याच्या पहाटे बरोबरच भारतात कल्याणकारी राज्याच्या निर्मितीचा प्रारंभ झाला. केंद्रशासनाने नवनवीन विकास योजना, कल्याणकारी योजना सुरु केल्या सामूहिक विकास योजना पंचवार्षिक योजना, ग्राम विकास योजना अशा योजना राबविण्यासाठी नवनवीन कायदे, नियम, परवाने, नियंत्रणे निर्माण करण्यात आली की, जी भ्रष्टाचाराला कारणीभूत ठरली गेली. सत्ता आणि संपत्तीच्या अभिलाषेमुळे सनदी सेवेत भ्रष्टाचाराचे प्रमाण वाढत गेले. गेल्या ४५ वर्षांचा आढावा घेतला तर भारतीय समाज जीवनाच्या सर्व क्षेत्रात कमी-अधिक प्रमाणात भ्रष्टाचार चालू असलेला दिसतो. आर्थिक, राजकीय, सामाजिक, शैक्षणिक, सांस्कृतिक अशा सर्व क्षेत्रात भ्रष्टाचार, लाचलुचपत, सत्तेचा गैरवापर या गोष्टी आढळतात. सरकारी, निम-सरकारी अशा सर्व संस्थात भ्रष्टाचाराचे थैमान चालू आहे. शासकीय कार्यालये, शैक्षणिक संस्था, सहकारी संस्था, सहकारी कारखाने, पतसंस्था, बँका, स्थानिक स्वराज्य संस्था, आरोग्य संस्था आयात-निर्यात व्यापार, समाजसेवा अशा सर्व क्षेत्रात भ्रष्टाचार नाही असे एकही ठिकाण शोधून काढणे अशक्य आहे.

केवळ भारतातच भ्रष्टाचाराचा गंभीर प्रश्न निर्माण झालेला आहे असे नाही तर, जगातील विकसित आणि अविकसित देशांनाही भ्रष्टाचाराचा प्रश्न भेडसावित आहे. स्वित्झर्लंड, जपान, इटली, अमेरिका अशा विविध देशात भ्रष्टाचार, लाचलुचपत, काळा पैसा या गोष्टी आढळून येतात. स्विस बँकात जगातील विविध राष्ट्रांतील श्रीमंत लोक काळा पैसा ठेवताना दिसतात. भारतातील अनेक लोकांनी कोट्यावधी

रुपये स्विस बँकात ठेवलेले आहेत. इटलीमध्ये सारा समाज भ्रष्टाचाराने एवढा पोखरून गेला की, त्यामुळे तेथे भ्रष्टाचार निर्मूलनासाठी सामूहिक बहिष्काराचा मार्ग स्वीकारला गेला. जपानमध्ये तीन पंतप्रधानांना आपले पद भ्रष्टाचारामुळे गमवावे लागले. अमेरिकेत भूतपूर्व अध्यक्ष रिचर्ड निक्सन, इतर महत्वाच्या राजकीय व्यक्तींवर केलेले भ्रष्टाचाराचे आरोप सिद्ध झालेले आहेत. भारतातही अनेक मंत्री, राजकीय व्यक्ती व अधिकारी यांना आपले पद भ्रष्टाचारामुळे गमवावे लागलेले आहे. अशाप्रकारे सर्वच राष्ट्रांना भ्रष्टाचाराच्या समस्येने ग्रासलेले आहे. तेव्हा भ्रष्टाचाराची समस्या आणि त्यावरील उपाय याचा अभ्यास अधिक विश्लेषणात्मक पद्धतीने करण्याची गरज निर्माण झालेली आहे.

भ्रष्टाचाराची निश्चित अशी व्याख्या करता येत नसली तरी भ्रष्टाचाराचा अर्थ समजावून घेणे महत्वाचे आहे. भ्रष्टाचार ही एक विकृती आहे. ती नैसर्गिक प्रवृत्ती नाही. कारण मानव प्राणी हा मूलतः वाईट नसतो. तर तो वास्तव परिस्थितीने विकृत बनतो. त्याच्यात अपप्रवृत्ती निर्माण होते. प्रशासकीय भ्रष्टाचाराबाबत असे म्हणता येईल की, "जेव्हा सनदी सेवक प्राशकीय नियमांना बाजूला सारून व्यक्तिगत फायद्यासाठी नियमवाह्य वर्तनाद्वारे विशिष्ट लोकांचे कार्य करून संपत्ती मिळवतो, मानसन्मान मिळवतो. तेव्हा त्याच्या अपप्रवृत्तीस भ्रष्टाचार असे म्हणता येईल." भारतीय राज्यघटनेच्या २६१ व्या कलमात (भ्रष्टाचाराच्या संदर्भात पुढील स्पष्टीकरण दिलेले आहे.) "जो शासकीय (सनदी) सेवक आहे किंवा होऊ इच्छितो त्याने आपल्या कायदेशिर वेतनाशिवाय दुसऱ्या व्यक्तिकडून आपल्या कामाबद्दल मारवसन्मानाची अपेक्षत बाळगणे, बक्षिसी स्वीकारणे त्या मोबदल्यात संबंधित व्यक्तीशी उपकारक किंवा अपकारक (हानिकारक) वर्तन करणे म्हणजे भ्रष्टाचार होय." सनदी सेवक स्वार्थी वृत्तीने, स्वहितासाठी जेव्हा दुसऱ्या व्यक्तिकडून लाच घेतो, पद, मानसन्मान स्वीकारतो. तेव्हा तो प्रशासकीय नियमांचे उल्लंघन करतो असे समजले जाते. समाजातील राजकीय, सामाजिक, आर्थिक क्षेत्रातील कांही व्यक्ती स्वतःच्या हितासाठी मान-सन्मानासाठी सनदी सेवकांवर दबाब आणतात, अशावेळी सनदी सेवकांकडून गैरवर्तन झाले असता त्यास भ्रष्टाचार असे संबोधण्यात येते. सत्ता आणि संपत्ती मिळवण्यासाठी व्यक्ती जेव्हा गैर व्यवहाराचा मार्ग स्विकारते तेव्हा त्यास भ्रष्टाचारी वर्तन असे म्हटले जाते.

वास्तविक भ्रष्टाचारचे स्वरूप समजावून घेताना व्यक्ती कोणत्या कारणामुळे भ्रष्टाचारी वर्तन करते ही गोष्ट समजावून घेणे आवश्यक आहे. आर्थिक, सामाजिक, राजकीय, नैतिक अशा विविध कारणांमुळे मानवामध्ये भ्रष्टाचाराची विकृती निर्माण

झालेली आहे.

सत्तेचा गैरवापर, संपत्तीचा अनाटायी व अयोग्य अपव्यय, शासकीय व प्रशासकीय नियमांचे उल्लंघन अशा गोष्टींचा समावेश भ्रष्टाचारात करता येईल. स्वार्थापोटी स्वहितासाठी गैरमार्गाचा वापर करून जेव्हा संपत्ती मिळविली जाते, सत्ता-मानसन्मान मिळवला जातो तेव्हा त्यास भ्रष्टाचार असे संबोधले जाते.

१९४१ साली केंद्रसरकाने विशेष पोलिस व्यवस्था हा विभाग स्थापन केला. पुढे १९४६ साली 'दिल्ली विशेष पोलिस आस्थापना कायदा' पास झाल्यामुळे गृहखात्याच्या नियंत्रणाखाली संपूर्ण देशात व केंद्रशासित प्रदेशात विशेष पोलिस आस्थापना या विभागाचे कार्य या कायद्यानुसार चालू झाले. १९६३ साली 'Central Bureau of Investigation (C.B.I.) या विभागाची स्थापना करण्यात आली आणि विशेष पोलिस आस्थापना' हा विभाग सी. बी. आय. चा एक भाग मानण्यात येऊ लागला सी. बी. आय. कडून महत्वाच्या गुन्ह्यांची चौकशी केली जाते. केंद्रिय तथ राज्य पातळीवरील सेवक वर्गाकडून होणाऱ्या भयंकर स्वरूपाच्या भ्रष्टाचाराची, लाचलुचपतीची प्रकरणे या विभागाकडून हाताळली जातात. सार्वजनिक उद्योगातील भ्रष्टाचारांची प्रकरणे हाताळण्याचे कार्य सी.बी.आय. कडून होत असते. केंद्रिय सतकर्ता आयोगाने केलेल्या नियमानुसार, आदेशानुसार सी. बी. आय. ला काम करावे लागते. पूर्वी सी. बी. आ. कोणत्याही खात्यातील भ्रष्टाचाराची प्रकरणे त्या खात्याच्या प्रमुखाची परवानगी न घेता हाताळीत असत परंतु आता खात्याच्या प्रमुखाची (वरिष्ठाची) परवानगी घेतल्याशिवाय सी. बी. आय. ला चौकशी करता येत नाही किंवा गुन्हा नोंद करता येत नाही किंवा संबंधीत आरोपीची झडती घेता येत नाही. या नव्या नियमा मुळे सी. बी. आय. च्या अधिकार क्षेत्रावर मर्यादा येऊन पडली आहे आणि गुन्हेगारांना संरक्षण मिळू लागले आहे. बदनाम, भ्रष्टाचारी, लाचखाऊ अधिकाऱ्यांना अप्रत्यक्षपणे संरक्षण देण्यात आले आहे. असे म्हणता येईल. तेव्हा 'सी. बी. आय.' या विभागाला निर्भिडपणे व स्वतंत्रपणे कार्य करता येईल असे नियम करणे गरजेचे आहे. थोडक्यात भारत सरकारच्या अपुऱ्या व्यवस्थेमुळे भ्रष्टाचार लाचलुचपत यावर प्रतिबंधात्मक उपाययोजना कोण कठीण झालेले आहे. भ्रष्टाचार निर्मूलनासाठी शासकीय पातळीवरून उपयोजना करताना लागणाऱ्या तरतुदींची, नियमांची आणि व्यवस्थांची परिपूर्णता योग्य प्रकारे होणे गरजेचे आहे. भ्रष्टाचाराची चौकशी संबंधीत गुन्हेगारांना शिक्षा त्या शिक्षेची अंमलबजावणी या संदर्भात केली जाणारी व्यवस्था अधिक अद्यावत व स्वतंत्र असेण गरजेचे आहे.

भ्रष्टाचाराच्या निर्मूलनासाठी सार्वजनिक पातळीवरून प्रयत्न होणे गरजेचे आहे. १९७४ साली जयप्रकाश नारायण यांनी उभारलेले भ्रष्टाचार विरोधी आंदोलन देशभर गाजले. आंदोलन प्रभावी व परिणामकारक ठरले होते. राजकीय सत्तांतर घडून लोकजागृतीतून सुधारणा घडविण्याकडे वाटचाल सुरु झाली होती. परंतु पुढे भ्रष्टाचार निर्मूलनाच्या मोहिमेला मंद गती आली. त्यामुळे मधल्या १०१५ वर्षात भ्रष्टाचारचे प्रमाण वाढले गेले नगरवाला प्रकरणापासून ते हवाला प्रकरणापर्यंत पाहिले तर भारतात भ्रष्टाचाराने सारे समाज जीवनच पोखरलेले आणि किडलेले दिसते. तेव्हा भ्रष्टाचार निर्मूलनासाठी लोकजागृती होणे गरजेचे आहे. सार्वजनिक बहिष्कारासारखे मार्ग स्वीकारून भ्रष्टाचार, लाचलुचपत सत्तेचा दुरुपयोग करणाऱ्या राज्यकर्त्यांना, सनदी सेवकांना कठोर शासन झाले पाहिजे. इटलीसारख्या देशात सार्वजनिक बहिष्काराचा मार्ग स्वीकारून भ्रष्टाचार निर्मूलनाचे कार्य जसे यशस्वी होऊ लागले आहे. तसे कार्य भारतात होणे गरजेचे आहे. पंतप्रधानापासून ते सनदी सेवेतील चतुर्थ श्रेणीतील कर्मचाऱ्यापर्यंत सर्वांना भ्रष्टाचारी वर्तनाबद्दल शिक्षा झाली पाहिजे. पदग्रहण करण्यापूर्वी प्रत्येक पदाधिकार्याने आपली संपत्ती, मालमत्ता जहिर केली पाहिजे. भ्रष्टाचारी गुन्हेगार सेवकाला सार्वजनिक बहिष्काराद्वारे शिक्षा झाली पाहिजे. तसा समाज परिवर्तन घडून येईल आणि भ्रष्टाचाराचे निर्मूलन होईल.

भ्रष्टाचारी वर्तन ही एक मानसिक विकृती आहे स्वार्थ, लोभ, अभिलाष यामुळे व्यक्ती भ्रष्टाचारी बनते, सत्तेचा आणि सार्वजनिक संपत्तीचा गैरवापर करते, तेव्हा ही विकृती नष्ट करणेत गरजेचे आहे. देशातील जनता जवेढी सुजाण, सुसंस्कृत सतशील असेल तेवढ्या प्रमाणात भ्रष्टाचाराचे प्रमाण कमी आढळते. तेव्हा साक्षरता, सुजाणता, नैतिकता या दृष्टीने समाज सुधारणा व परिवर्तन घडवून आणणे गरजेचे आहे. भ्रष्टाचार ही अनिष्ट वाईट प्रवृत्ती आहे. सदाचार, सद्द्वर्तन ही चांगली प्रवृत्ती आहे. अशी धारणा, मनोभावना जनतेत निर्माण होणे गरजेचे आहे. स्वकल्यासण, स्वहित यापेक्षा समाजकल्यास, सामजहित अशी विचारसणी प्रत्येक नागरिकांत निर्माण होणे गरजेचे आहे. तेव्हा सार्वजनिक पातळीवरून भ्रष्टाचार निर्मूलन होण्यासाठी लोक जागृती होणे गरजेचे आहे. राजकीय नेते, मंत्री, सनदी सेवक आणि जनता या सर्वांनी मिळून भ्रष्टाचार विरोधी आंदोलन उभारले पाहिजे शासकीय आणि सार्वजनिक अशा दोन्ही पातळीवरून लोकजागृती घडवून आणली तरच भ्रष्टाचार निर्मूलन शक्य आहे. अर्थात भ्रष्टाचार निर्मूलनाचे कार्य हे दिर्घकालीन स्वरूपाचे कार्य असते हे विसरून चालणार नाही.

'भ्रष्टाचारविरहीत समाज रचना' निर्माण करण्यासाठी लोकांचे हृदय परिवर्तन होणे आवश्यक आहे. ही सामाजिक परिवर्तनाची प्रक्रिया भविष्यकाळातील कांही विद्वामध्ये सातत्याने होत राहिल्यास भ्रष्टाचाराचे निर्मूलन होणे शक्य आहे.

आपणास माहित आहे काय ?

प्रेमाची मधुर भाषा

मराठी आपण "मी तुझ्यावर प्रेम करतो" असे म्हणतो तर इंग्रजीत आपण "आय लव्ह यू" असे म्हणतो. त्याप्रमाणेच वेगवेगळ्या भाषेत तून आपण कसे म्हणाल.....

बॅवरीयन	-	मॉगडी नॅरीश गर् !
कॅटोनीज	-	नॅंगो ओई ने !
चायनीज	-	ओ ईडनी ss !
क्रीयोल	-	मॉईन निमिम औ !
फ्रेंच	-	जे टाSSईम !
गार्लिक	-	या ग्राघ अगम ओर्ट
जर्मन	-	एक लिएब डिच् !
ग्रीक	-	स आयोफो ss
हिब्रू	-	अॅन ओहेब - ओच (पुरुषाने स्त्रीला संबोधन करणे)
हंगेरियन	-	झरेटेलेकटगेड
आयरिश	-	मी ना डाग्रा लीट !
इटालियन	-	टी एमो ss !
जापनिज	-	किमी-ओई शितेरू !
लैटीन	-	ओस अॅमो !
मांडारिन	-	ओ ऐ नी
मोहॉक	-	कोनोरोहाक्का
नेपाळी	-	मा टिमीलाई माया गाच्यु !
पर्शियन	-	टोरा डोस्ट उराम
रशियन	-	या वास लियुक्लियु
श्रीलंकन	-	मामा ओयारा आर्डेरियी
थाई	-	यान टाक खुन
सुदाजीन	-	नान न्यान्यार डो
तुर्कीश	-	से सेवीयोरम !
स्वाहिली	-	नाकू पॅंडा
वेल्लश	-	रॉयन डाच् गारुडी
यिब्दीश	-	इच लिबे डिच्
पोर्तूगीज	-	यु टी अॅमो

कुमार पाटील

बी. कॉम. भाग ३

'मॅन प्रोपोजेस अँड गॉड डिस्पोजेस' अशी एक म्हण

इंग्रजीत आहे. माणूस ठरवतो एक आणि देव मात्र काहीतरी वेगळच योजतं, यालाच नियती असं म्हणातात. अन्यथा एकविसाव्या शतकाच्या पहिल्याच वर्षात जगानं जे काही रौद्रभीषण तांडव पाहिलं ते कुणाच्या स्वप्नात तरी आलं होतं का ? जगातल्या सर्वाधिक सुखी, संपन्न, समृद्ध अशा महासत्तेला दुर्दैवाचा जो काही भयभीषण तडाखा बसला त्याची पुसटशी चाहुलसुद्धा कुणाला लागली होती का ? भूकंप, ज्वालामुखीचे उद्रेक, वादळवारे आणि पूर अशा नैसर्गिक आपत्तींची कल्पना कितीतरी आधीच देणारे ज्योतिषी या मानवी आपत्तीची कल्पनादेखील करू शकले नाहीत. पण थांबा !

एका माणसानं हे भाकित चारशे वर्षापूर्वीच करून ठेवलं होतं. मूल जन्माला आलं की, जन्मवेळेनुसार त्याची कुंडली मांडता येते, असे म्हणतात; पण एखादं राष्ट्र एखादा देश जन्माला येण्याआधीच या माणसानं त्याची कुंडली मांडून त्या देशात घडून येणाऱ्या बऱ्यावाईट गोष्टींची नोंद करून ठेवली होती. अचूक साल, अचूक दिवस जरी त्याला सांगता आले नाही तरी कोणत्या धर्माच्या माणसाकडून हो अस्मानी हल्ले अमेरिकेक होईल आणि कुठं होईल हे त्यानं व्यवस्थित लिहून ठेवलं होतं. त्या माणसाचं नांव 'नॉस्ट्रेडॅमस' होय.

या लेखाचा विषय आहे - नॉस्ट्रेडॅमस आणि त्यानं वर्तविलेलं भविष्य. नॉस्ट्रेडॅमस हे नांव साऱ्या जगाला परिचीत आहे, ती एक लोकविलक्षण प्रेषित म्हणून. त्यानं वर्तविलेली भाकित हा जगाच्या कुतुहलाचा आणि चर्चेचा विषय आहे.

ऑक्सफोर्डमध्ये शिक्षण घेत असताना वयाच्या १८ व्या वर्षीच 'एरिका चिथॅम' या विद्यार्थीनीला नॉस्ट्रेडॅमसचं 'ला प्रोफेजिस' हे पुस्तक वाचायला मिळाले. १९६५ सालचा तो काळ होता. निरनिराळ्या भाषांचा अभ्यास करण्यासाठी ती ऑक्सफोर्ड विद्यापीठात दाखल झाली होती. इंग्रजी मातृभाषा असलेल्या एरिकाला फ्रेंच भाषेने आकर्षित करून घेतलं. पण जेव्हा नॉस्ट्रेडॅमसचं भाकिताचं पुस्तक तिच्या हाती पडलं. तेव्हा ती विलक्षण भारावून गेली. तिं भाषांचा अभ्यास सोडून भाकितांचा अभ्यास सुरू केला.

याच लेखिकेच्या १९८५ साली प्रकाशित झालेल्या एका पुस्तकाच्या मुखपृष्ठावर होतं. नॉस्ट्रेडॅमसच्या एका भाकिताला रेखांकित करणारी एक शुभ्र शलाका आणि शेजारी होते अग्निकांडात होरपळून निघणारे न्यूयॉर्क त्याचं नाव होतं 'The further prophesis of Nostradamus' १९८५ साली काढलेलं ते मुखपृष्ठ वाचकांसाठी जसच्या तसं प्रकाशित केलं होतं. ते पाहून कोणालाही वाटेल की, ११ सप्टें. रोजी घडलेली घटना पाहून एखादा चित्रकारानं हे चित्र काढलं असावं. कौतुक

असामान्याचं असामान्य भाकीत

प्रदीप पोवार

बी. एससी. भाग १

कोणाचं करावं, भविष्यात सतरा वर्षांनंतर घडणाऱ्या घटनेचं चित्रण करणाऱ्या चित्रकाराचे की चारशे वर्षांनंतर घडणारी गोष्ट शब्दांकित करणाऱ्या असामान्य व्यक्तीमत्वाचं.

या पुस्तकात नॉस्ट्रेडॅमसने असे भाकित केले आहे की, तिसऱ्या महायुद्धाची सुरुवात एका नव्या देशातील मोठ्या शहरात होईल. हे शहर म्हणजे पोकळ आणि उंच डोंगरांचा समुदाय असेल. ४५ अंशावर आकाशात ज्वाला भडकताना दिसतील.

न्यूयॉर्क हे अमेरिकेत ४० ते ५० रेखांशावर वसलेले आहे. त्यावरून नॉस्ट्रेडॅमसच्या असामान्य भाकिताचा प्रत्यय येऊ लागतो. पोकळ आणि उंच डोंगर ही उपमा उंच, गगनचुंबी इमारतींनी दिली असणार.

मध्यपूर्वेतून जगाला हिंसेची शिकवण देणारा प्रेषित प्रार्थना करुना चांद्रदिनादिवसी म्हणजे सोमवारी विश्रांती घेईल आणि मंगळवारी आपल्या क्रोधाचा अग्नी नव्या देशावर ओकेल.

नॉस्ट्रेडॅमसने हा प्रेषित बहुदा मुस्लिम असेल आणि तो ख्रिश्चन धर्माविरुद्ध लढा देण्यास सज्ज झालेला अँटिख्रिस्ट असेल. असं भाकित वर्तवलं आहे. त्याच्या नावाचा उल्लेख तीन निरनिराळ्या नावांनी झाला आहे. प्रथम त्याला 'महोम्मत' म्हटलंय, नंतर त्याला 'अलस' असं संबोधलंय; तर तिसऱ्यांदा मौलस असा त्याचा उल्लेख आहे. हा प्रेषित मध्यपूर्व, आशिया, आफ्रिका इ. खंडातून आपलं वर्चस्व प्रस्थापित करेल. त्यांचे शिष्य अथवा दूत युरोप आणि अमेरिकेत जाऊन तिथल्या प्रशासनांना आपल्या संहारक वृत्तीनं भेदरवून सोडतील.

नॉस्ट्रेडॅमस म्हणतो की, हा प्रेषित स्वतः मात्र प्रत्यक्ष युद्धात उतरणार नाही. तो डागंरकपऱ्यात दडून बसेल. तेथून तो आपल्या अनुयायांना मार्गदर्शन करेल.

ख्रिश्चन धर्माविरुद्ध दंड थोपटून उभ्या राहिलेल्या प्रेषिताविरुद्ध लढण्यासाठी लंडनचा पंतप्रधान अमेरिकेशी हातमिळवणी करेल. इटली आणि ग्रीस यांचे सहाय्य त्यांना मिळेल. समुद्रातून विहार करणारी थंडगार नलिका अमेरिका युद्धासाठी वापरेल. याचं नाव असेल 'पोलर'. रोइ रोब हा अमेरिकेचा प्रमुख प्रथम प्रेषिताच्या दहशतीला विलक्षण घाबरून जाईल; पण त्यातून सावरल्यावर ते लागलीच मोठ्या धीरानं प्रेषिताचा नायनाट करण्यासाठी सज्ज होतील.

नॉस्ट्रेडॅमसनं ४०० वर्षापूर्वी केलेलं हे भाकित काहीअंशी

किती अचूक होतं, हे अलीकडच्या घटनांवरून दिसून येतं. इंग्लंडचे पंतप्रधान ११ सप्टें.च्या हल्ल्यानंतर लागलीच अमेरिकेला रवाना झाले. आणि दहशतवादाविरुद्ध लढण्यासाठी अमेरिकेला सर्वतोपरी मदत करण्याचं आश्वासन दिलं. समुद्रातून विहार करणारी थंडगार नलिका पोलर म्हणजे पोलॅरिस पाणबुडी होय.

'प्रत्यक्ष युध्दाला प्रारंभ होईल तो डोंगराळ भागात. धनगर करतात तसला पेहराव असलेले पगडीधारी लोक हाता शस्त्रं घेऊन प्रतिकाराला सज्ज होतील. रात्रीच्या अंधारात आकाशात हल्ले होतील. अर्धचंद्राचं चिन्ह धारण करणाऱ्या प्रेषिताचा समूळ नायनाट करण्यासाठी खूप काळ लढाई चालू राहील' हे सर्व वर्णन अफगाणिस्तानवर करण्यात आलेल्या अमेरिका व मित्रराष्ट्रांच्या चढाईला शब्दशः लागू पडतं.

अमेरिकेसारख्या अत्यंत प्रगत, समृद्ध, संपन्न आणि सामर्थ्यशाली राष्ट्राचा पराभव करण्याचं स्वप्न अखेर दिवास्वप्न ठरेल हे भाकित करण्यास कोणा ज्योतिषाची गरज नाही. पण ४०० वर्षांपूर्वी अमेरिका अस्तित्वात नसताना असं भाकित करण्याचं कौशल्य लाभलेल्या नॉस्ट्रेडॅमसला, अद्भूत, असामान्य आणि अद्वितीय भविष्यवेत्ता म्हणता येईल.

कांही राष्ट्रे व त्यांची राष्ट्रचिन्हे

भारत - त्रिमुखसिंह	ऑस्ट्रेलिया - कांगारू
जर्मनी - मक्याचे कणीस	इराण - गुलाबाचे फूल
श्रीलंका - सिंह	स्पेन - गरुड
अमेरीका - सुवर्णदंड	फ्रान्स - लिलिचे फूल
पाकिस्तान - अर्धचंद्र व तारा	इटली - पांढरे लिलिचे फूल

जगातील सर्वात उंच, मोठे, लांब इत्यादी

आकारमानाने सर्वात मोठादेश	- रशिया
सर्वात मोठा खंड	- आशिया
सर्वात लहान खंड	- ऑस्ट्रेलिया
सर्वात मोठा वाळवंट	- सहारा
सर्वात मोठी बँक	- वर्ल्ड बँक, वॉशिंग्टन
सर्वात उंच प्राणी	- जिराफ
सर्वात मोठा पक्षी	- सहामृग
सर्वात लांब नदी	- नाईल
सर्वात मोठी (रुंद) नदी	- अँमेझॉन
सर्वाधिक लोकसंख्येचा देश	- चीन

युवराज शेंडे

बी. ए. भाग १

चारोळी

- १) सुखी रहा तू तुझ्या जीवनी
आठवण काढ या मित्राची
सुखाच्या नसेना निदान
दुःखाच्या क्षणी
- २) हवेतील गारवा जाणवत होता
खडकातूनी झरा खळाळत होता
आठवण सहवासातील क्षणांची होता
अंगावर शहारा थरारत होता

संतोष पाटील

बी. ए. भाग २

- १) कुणीतरी असावं लागतं
आपली काळजी घेणारं
निवडूंगाची फुलंही
तन्मयतेनं वेचनारं
- २) माळावरच्या पिवळ्या गवताला
तू केशर म्हणालास
तेव्हाच मला कळालं
तू प्रेमात पुरताच बुडालास
- ३) या जगात वाईट असं
काही नसतं
चांगलं वाईट हे
बघणाऱ्याच्या दृष्टीत असतं.
- ४) मला ती म्हणते
तू खूप स्वप्नाळू आहेस
कसं सांगू तिला
याचं कारण तूच आहेस

शंकर रामचंद्र जाधव

बी. ए. भाग २

विनोद

- शिक्षिका : माऊंट एव्हरेस्टची उंची किती आहे ?
विद्यार्थी : निश्चित सांगता येणार नाही.
शिक्षिका : का बरं ?
विद्यार्थी : कारण गेल्या वर्षाच्या पुस्तकात मी त्याची उंची मोजली होती तेव्हा ५ से. मी. होती आणि आता ह्या वर्षाच्या पुस्तकात त्याची उंची आहे ८ से. मी.

प्रकाश कांबळे

बी. ए. भाग २

कविता

ज्योती

अस्पाक मुरसल

एम्. ए. भाग २

ज्योती तुझ्य ज्योतीने
अवघा देश पेटला
अज्ञानाच्या अंधाराला
उमा छेद दिला

पखर तुझ्या तेजाने
कण कण उजळला
मरगळलेला गजलेला
मानव जागा झाला

ज्ञानाचा दिवा
घरोघरी पेटला
कोमजलेल्या मानवतेला
नवा बहार आला

अंधाराच्या पोटी
क्रांतीसूरी जन्माला
विषमतेचा राक्षस तो
जळून भस्म झाला

जीणं-मरणं एक कोड असतं

संदीप पाटील

बी. ए. भाग ३

जन्माला आला आहात,
थोडं जगन बघा.
जीवनात दुःख खूप आहे,
थोडं सोसन बघा.
चिमूटभर दुःखाने कोसळून नका,
दुःखाचे पहाड चढून बघा.
यशाची चव निरखून बघा.
डाव मांडणं सोपं असतं,
पण थोडं खेळून बघा.
घरटं बाधणं सोपं असतं,
थोडी मेहनत करुन बघा.
जगणं कठीण मरणं सोपं,
दोन्हीतल्या वेदन्या झेलून बघा.
जीणं-मरणं एक कोड असतं,
जाता-जाता एवढं सोडवून बघा.

भारतीयाचे दुःख

मनोहर कोरवी

बी. ए. भाग १

आज भारतात भारतीयास नाही थारा
घुमतोय येथे धर्माधतांचा नारा
हिंदूचा राम, मुस्लिमांचा रहिम
वेळ गावेल तेव्हा धर्माच्या नावाने
संधि साधू करुन घेतात काम
अन् दंगलीत या काश्मिरात
घुसखोरी करतो गनिम

आवाज घुमतोय गोधेत जाळा, हाणा, मारा
आज भारतात भारतीयास नाही थारा
घुमतोय येथे धर्माधताचा नारा
प्रत्येक पाया-पायावरसंविधानाची होते कुचंबना
प्रत्येक गावा-शहरात संविधान कर्त्याची होतेय विटंबना
येथे हक्क नाही भारतीयांस
हक्क सांगावयाचे संविधानाचे
प्रत्येकजण प्रमाण मानीत आहे
सोयीनुसार धर्माचे
धर्मा-जातीचा येथे वाहतोय वारा
आज भारतात भारतीयासच नाही थारा
घुमतोय येथे धर्माधताचा नारा.

वेळ द्या

सचिन शिंदे

बी. ए. भाग ३

कामासाठी वेळ द्या,
ती यशासाठीची किंमत आहे.
विचारासाठी वेळ द्या,
ते शक्तीचे बलस्थान आहे.
खेळासाठी वेळ द्या,
ते तारुण्याचं गुपित आहे.
वाचनासाठी वेळ द्या,
तो तुमच्या ज्ञानाचा पाया आहे.
मैत्रीसाठी वेळ द्या,
तो समाधानाचा मार्ग आहे.
प्रेमासाठी वेळ द्या,
तो तुमचे जीवन आहे.

जीवन

संदीप पाटील

बी. ए. भाग २

जीवन जर आव्हान असेल,
तर त्याला सामोरे जायचं असतं.
जीवन जर साहस असले,
तर धाडस करायचं असतं.
जीवन जर ज्ञान असेल,
तर ते घेत रहायचं असतं.
जीवन जर खेळ असेल,
तर खेळतर रहायचं असतं.
जीवन जर फूल असेल,
तर फुलत रहायचं असतं.
जीवन जर संकट असेल,
तर त्यावर मात करायची असते.
जीवन जर वारा असेल,
तर संथ वहायचं असतं.

जीवनाच्या वाटेवरून जाताना

सुनील पाटील

बी. ए. भाग २

जीवनाच्या वाटेवरून जाता-जाता,
अचानक पायाला काटा बोचावा
दुःखाचा डोंगर उभा रहावा
दुःख सहन करत,
काटा बाजुला सारावा.
व तेथून रक्त वाहावे
वाहणाऱ्या रक्ताला
हाताचा आधार द्यावा
त्या हातावरच्या रक्ताची
जीभेने चव घ्यावी
त्यातुन मिळणाऱ्या
सुखाचा आनंद लोटावा
बघता क्षणीच दुःखाचा
डोंगर बाजुला सारावा
त्याचा जीवनाच्या वाटेवरून
पुन्हा चालावं,
तेच खरं जीवन असतं.....

घायाळ

महादेव पाटील

(बी. ए. भाग ६)

विसरावं सगळं नको असलेलं
म्हणजे जगणं सुसाह्य होतं.

विसरावं सगळं हव असलेलं
म्हणजे कटू सत्य मान्य होतं.

जपावं स्वप्न बंद पेटीत
भय, स्वप्न भंगाचं नाहीसं होतं.

जपू नये तुकडे तुटलेल्या स्वप्नाचे
त्यानेच मन जास्त घायाळ होतं.

'या दुनियेच्या बाजारात'

राजगोंडा देसाई

बी. ए. भाग १

या दुनियेच्या बाजारात
माणूसकी जपायची असते
मोहाच्या मोहासाठी
माणूसकी विकायची नसते.

या दुनियेच्या बाजारात
संत तत्व जपायचं असतं
गुंडागर्दी, दहशतवादातून
माणूसकीला पळवायचं नसतं

या दुनियेच्या बाजारात
भयभीतांना अभय द्यायचं असतं
गरिबांना लुबाडून
त्यांना जन्मातून उठवायचं नसतं.

या दुनियेच्या बाजारात
लैला मजनूचं प्रेम टिकवायचं असतं
खोटं प्रेम करून,
कोवळ्य कळीला खुडायचं नसतं.

या दुनियेच्या बाजारात
माणूस होऊन जगायचं असतं.
माणसा-माणसात भेट करून,
रक्तांचे सेड पाडवायचं नसतं.

शेवट

कवितेची मूळ रूपे
१९९९

प्रकटीत आज्ञावली कविता

कु. वनिता धुरे
बी. ए. भाग १

तारुण्य, वार्धक्याकडे पाहून
कुचेष्टेने हसते
उदया आपल्यालाही वार्धक्य येईल
याचे त्याला भानच नसते
पिकलं पान गळून पडताना
हिरवळ त्याला हसते
आपणही एक दिवस पिकून गळणार
याची त्याला जाणच नसते
रस्त्यावरच्या पाण्याला वाहताना पाहून
कारंज्याचे तुषार हसते
आपलाही शेवट असाच आहे
हे त्यांना ज्ञातच नसते.

'हिरण्मि'

प्रकटीत कु. स्वाती मैझरकर
१९९९ बी. ए. भाग २

कविता छोटी
तिची थोरवी मोठी,
जशी ज्ञानेशाच्या पाठी
मुक्ताई छोटी।
कविता सुंदर
तिला वात्सल्याची किनार
जशी गाईची माया
वासरावर अपार।
कविता बोल
तिचा अर्थ मात्र खोल,
जेस रेड्याचे तोंडी
वेदांचे बोल।

चैत्यसमाधी

१९९९

मारुती कांबळे
बी. ए. भाग ३

चैत्यकिनारी अशी
ध्यानस्थ आहे समाधी
बुध्दगंभीरताही तिथे
शांत पहाटेच्या आधी
भरतीसाठी उधानसागर
तिथेच थांबतो किनारा
शांत पोकळीत आरोळी आहे
अजून चालू आहे पहारा
तिथे गाणेही स्फुरते संघासाठी
धम्मासाठी आवाज आहे
म्हणून बुध्दांच्या उशाशी
अजून बाबांना जाग आहे.
या धीरावर आसपास
मलाच तिथे सोडून येतो
परततांना मनात एक
जिवंत मुर्ती साठवून घेतो

शहीद जवान

कु. एन्. एल्. तरवाळ
बी. एससी. भाग २

आपले नाते अंतरीच्या जिव्हाळ्याचे
सारी ओल त्यात सामावलेली
तुझ्या या अकस्मात जाण्याने
सारी जीवन वाट दुरावली
देशाला स्मरताना
स्वतःलाच विसरलास
अहोरात्र पहारा ठेऊन
भूमिचे रक्षण तू केलास
तुझ्या नुसत्या स्मरणाने
होत जिवाची घालमेल
दुःखाच्या या झालरीने
सुकते सुखाची वेल

तुमच्या दैदिप्यमान यशोगाथेचा
सार्थ अभिमान साऱ्या भूमिला
लाभो उदंड आयुष्य
भारतभूच्या रक्षकाला

'मैत्री'

अमीत मटकर
बी. ए. भाग २

- मैत्री शेवाळासारखी
निसरडी नसावी
- मैत्री बाभळीसारखी
खुरटी नसावी
- मैत्री निवडुंगा सारखी
काटेरी नसावी
- मैत्री मृगजळासारखी
फसवी नसावी
- मैत्री आकाशासारखी
विशाल असावी
- मैत्री प्रकाशासारखी
स्वच्छ असावी
- मैत्री चंदनासारखी
सुगंधित असावी
- मैत्री श्वासासारखी
जवळी असावी

सागरी लाट

विनायक कोकीतकर
बी. एससी. भाग २

हसत खेळत सागरी लाट
थोपटते किनाऱ्याची पाठ
स्पर्श करून वाढवी शान
विसरून जाते आपले भान

दूरवर वाटसरू एखादी नाव
सोसत असते लाटांचे धाव
शोधत जाता आपला गाव
कुठेही लागत नसतो ठाव

आवर घेते सागरी लाट
वाढत जातो नाविकाचा थाट
संकटातून त्याला मिळते वाट
मुखी वास्कोचे गुणगान पाठ

कालिक जीवनाच्या वाटेवर

सुदर्शन कळके

उर्द्वि

सुदर्शन कळके
बी. ए. भाग २

जीवनाच्या या वाटेवर
थांबू नकोस रे तू
आणि थांबलास तरी
मागे वळू नकोस रे तू

जीवनातील काटे काटे
सहन करशील रे तू
पण निळ्याशार डोळ्यात पाहून
प्रेमात पडशील रे तू

वाटेवर कुठेतरी आडीशाला
उभे राहून तिची वाट पाहशील रे तू
पण ! तुला न पाहताच निघून
गेलीतर काय करशील रे तू

निर्धार युवकाचा

निलेश बुजरे
बी. एससी. भाग २

लढतोस तू, सीमेवरती
कुटूंबाच्या संरक्षणासाठी
निर्धार केलास लढण्यासाठी
मरण स्विकारलास देशासाठी

तुझ्या या निर्धारात
देश राहिल खूप सुखी
तुझ्या या वचनास
हात देतील बंधू, सखी

तुझ्या या पराक्रमाची
अपरंपार आहे लीला
देवाचे दुसरे नाव
दिले आहे तुजला

तुझ्या अतुल शौर्यात
करोडे आहेत सुखी
हाम मारुती पाहसी
सूर मिळतील तुझ्या सुराशी

अंतः शोध

विनायक पाटील
बी. ए. भाग १

विनायक पाटील

बी. ए. भाग १

किती शोध घ्यावा अंतरीचा
इथ तर वर्तुळाच्या परीघावरील
अंशाचाही ठाव नाही
नेणिवेच्या पातळीवर हर घडी उठणाऱ्या
या संघर्षाच्या ठिणग्या !

अरे ! किती काळ तुडपायचीही
भयाणं काळोखी वाट
या ठिणग्यांच्या प्रकाशात
आता नग्या केल्याच पाहीजेत
चिर निद्रीस्त म्यानातील तलवारी

नि स्वतःच मशाल होऊन
केली पाहीजे
अंतः शोधाची तयारी !

अर्थ

प्रवीण पोटे

बी. कॉम. भाग २

माझे विचारच आकाशाला
गवसणी घालण्याचे
तू मात्र मातीत
अस्तित्व शोधणाऱ्यांचे

मला चंद्रावर गाजवायची
आहे मालकी
तू चांदण्यात सुख
मानणाऱ्यांपैकी .....

माझ्या महत्वाकांक्षेच्या
विशाल सिंधूत
तू एक सूक्ष्म
नगण्य थेंब शांत

कुणाला पटणार नाही
माझ्या कर्तृत्व जीवनाला
तुझ्या सहवासामुळेच
स्थितीगतीला अर्थ आला

जगावं का ?

जगावं का ?

सत्यजित कोरे

बी. कॉम. भाग १

चिटोप्यामुळे त्या कागदाच्या
घरात किती आनंद आला
कारण काय माहीत आहे ?
तो परीक्षेत पास झाला

पुरे झाले शिक्षण आता
पहावी पुढे एखादी नोकरी
अमेदीचे दिवस असे
घालावे जणू पिकाने पोटरी

पूरेपूर झाले प्रयत्न तरी
कोठेच मिळेल काम धंदा
एक जागा, हजार उमेदवार
अधिकारी बनला पैशाचा बंदा

जाहीराती पहाव्या प्रयत्न करावा
पण शेवटी ठरलेला नकार
खूप आशा असूनही
तो आज बनला बेकार

लोक म्हणतात जाता-येता
अजून काडीचं, काम नाही
घोडा झालायं तरीही
करीत नाही काम कांही

अंगात खूप जोश असतो
पण मिळत नाही मोका
तेव्हा बेकार तरुण म्हणतो
खरच आम्ही जगावं का ?

जीवन युद्ध

शंकर सुतार

बी. कॉम. भाग १

माझ्या जीवनाला तडे गेले आहेत
रोज मी ते बुजवत आहे
दाही दिशांनी डोंगर कोसळला तरी,
अजुनही मी लढतोच आहे,
घाम घाम गाळतो आहे
तरीही तडे बुजत नाहीत
या भयाण वास्तवाशी
दोन हात करतोच आहे

ती

कु. साधना पाटील

आज पेपर

जितेंद्र जाधव

बी. ए. भाग ३

कु. साधना पाटील

बी. ए. भाग ३

जितेंद्र जाधव

जितेंद्र जाधव

बी. ए. भाग १

कॉलेजची माझी ती
पहिलीच भेट होती
पहिल्यांदाच भेटणारी ती
अगदीच ग्रेट होती
स्वप्नातही तिलाच
गाठण्याची ओढ होती
रोज जाता येता तिची
भेट होत होती
रोजच जुण ती
मनात भरत होती
चुकुन आली उशीरा
तर वाटत होती माती
मित्रांनो ती तर आपली
'महामंडळाची बस' होती

घेतला नव्हता हाता कधी
सर म्हणाले एकादा पेपर वाच
पहिलेच पान ठळक अक्षरात
मंत्र्यानी केला घोटाळ्यात नाच
वधु पाहिजेत बी. कॉम. झालेली
पंचवीस हजाराशिवाय बोलणी नाही
दुसऱ्या विवाहीतेस जाळली
वडीलांना ती पाहू शकली सुद्धा नाही
शाळेतून परत येताना
अल्पवयीन मुलीवर बलात्कार
संशयीत म्हणून
पन्नास वर्षाचा माणूस गिरफ्तार
भरदिवसा बँकेवर दरोडा
पोलिसांचा तपास चालू आहे
चोर सापडले ओळख पटली
सारे जण पदवीधर आहेत
शेवटचे पान लहान अक्षरात
भारतीय क्रिकेटसंघ हरण्याच्या छायेत
टेनिस नी हॉकीत
थोड्याशा आशा आहेत
सर, पेपर मी ठेवतो आहे
परत मी वाचणार नाही
कारण त्यात
ज्ञानासाठी जागा नाही.

अशी असावी मैत्रीण

प्रकाश कांबळे

बी. ए. भाग २

फुलाप्रमाणे फुलणारी
पाखराप्रमाणे भरारणारी
सुगंधाप्रमाणे दरवळणारी
अशी असावी मैत्रीण

बंध मनीचे जपणारी
भाव डोळ्यातील जपणारी
दुःख हृदयातले खोलणारी
अशी असावी मैत्रीण

यशात शाबासकी देणारी
दुःखात पाठीशी राहणारी
संकटात हाताशी धरणारी
अशी असावी मैत्रीण

भोळ्या भाबड्या मनाची
बनली जरी कोण्या राजाची
मला कधी न विसरणारी
अशी असावी मैत्रीण

जाणीव

संदीप नाथबुआ

बी. ए. भाग २

जीवनाच्या वाटेवर दुःखाचे साम्राज्य होते
त्याला किती विरोध करू
हात माझे आखूड होते, सहन तरी किती करू
दुःख एका दिसाचे नव्हते, आयुष्याच्या प्रत्येक क्षणी
आडवे त्याचे हात होते
मला काय जाणीव याची, जीवन सुखाशिवाय नव्हते
सुखाच्या शोधासाठी दुःख मी विसरलो होतो
प्रयत्नाने सुख शोधले, माझ्यामीच अंतरंमनाने
तेव्हा मात्र कळून चुकले, दुःख माझे दुःख नव्हते

झाड

विष्णुकांत शिंदे
६ मार्च २००३

...गडगु लळक लाडाई

मारुती धगाटे
बी. ए. भाग ३

मातीमध्ये रावणाच्यांना
सावली देणारे झाड असते
वाहुन जाणाऱ्या मातीलाही
धरुन ठेवणारे झाडच असते
आकाशामध्ये कांद्या पसरुन
उन्हात उभे राहणारे झाड असते
कधी शेतकऱ्याच्या पिकासाठी
पाऊस मागणारे झाड असते
पाणी घालून वाढवणाऱ्याला
फळे देणारे ही झाड असते
कुन्हाड घेऊन तोडणाऱ्याचे
सरण ही झाडाचे असते

मृगजळ

रोहित विभुते
बी. ए. भाग १

कशास हवे रुसवे फुगवे
जीवन आहे मृगजळ फसवे
सुखाच्या तू मागे धावे
तुझ्या हाती दुःख यावे
दुःख वेदना मला नसावे
सुख माझ्या पदरी पडावे
मन हे किती स्वार्थी असावे
जीवन आहे मृगजळ फ सवे

माझ्यासाठी तू...

तरंग मगदूम
बी. कॉम. भाग ३

माझ्या वाटेवर नको तुझे डोळे,
जीव माझा पोळे तुझ्यासाठी...
सौंद्याची सावली मिळू दे तुला,
वेदनेचा झुला माझ्यासाठी...
आलो आणि गेलोकळू नये तुला,
उमललेली फुले गळण्यासाठी...
आभाळ भरुन यावे तुझ्यासाठी,
तुझ्या नयनीचे अश्रू फक्त
माझ्यासाठी...

स्वातंत्र्य

हिंदीप मि

डा. क. क. प्रभु
६ मार्च २००३

अमित कुलकर्णी
बी. कॉम. भाग १

नको मला राजवाडा
झोपडीच माझी बरी आहे
नको मला पुरणपोळी
भाकरीच माझी बरी आहे

वाडगा आणि झाडू
निशिबी आहे लिहिलेला
गावचं उष्टं खाण्यातच
सारा जन्म गेलेला

मी मागीतलं स्वातंत्र्य
मला माझं जगण्याचं
तर सान्यांनी घेतलं
स्वातंत्र्य मला मारण्याचं

नाते

सचिन पाटील
बी. ए. भाग ३

असे आपुले हे नाते
जगतामध्ये वेगळे
तसे साधे नि सरळ
तरी बरेच आगळे
चार चौघांसारखे
वर्णू म्हणावे तरी
होई शब्दांना पारखे
असे आपुले हे नाते

कसे मध्येच संपतेश
परी संपताक्षणीच

पुन्हा नव्याने जन्मते
असे आपुले हे नाते

अति नाजूक धाग्यांच्या
आहे जन्मजन्मांतरीचे
ऋणानुबंधांच्या गाठीचे

मी पाहिले

नामदेव गायकवाड

एम्. ए. भाग १

वृक्षी मी पाहिले
मातीच्या चरणी
आकशाच्या दारी झेपावणारे
उन्हा-पावसात
उभे स्थितप्रज्ञ
कितीतरी आनंदी
कितीतरी निरंकारी
कित्येक वर्षानी
तीच सावली, गर्द हिरवी
तोच हसमुख चेहरा
सदा मोहक हसरा
नित्याने उगवणारा
सूर्य मी पाहिला
काळ्या रात्री
मनाच्या दारी
दिलास देणारा
शांत शीतल निस्वार्थी
चंद्र मी पाहिला
मी पाहिले
किती आनंदी
किती परोपकारी
उन्हा पाऊस झेलून
सुगंध देऊन धुंद करणाऱ्या
त्या कळ्यांना
मी पाहिले मानवाला
चंद्र-सूर्य-वृक्ष-कळ्यांना
पूर्ण विरु जगताना

नातं

संतोष पाटील

बी. ए. भाग २

ओळखीच्या वाटेवर, अनोळखी तु राहू नको
झालीच भेट पून्हा कधीतरी, हास्य करण्यास टाळू नको
झाली असेल चूक एखादी, क्षमा करण्यास विसरू नको
गुंफला हा धागा मित्रत्वाचा, सहज विलग होऊ नको
फुलासारख्या या नात्याला, काटेरी रुप देऊ नको
परमेश्वर चरणी करतो प्रार्थना, सुखी ठेव माझ्या या मित्राला

शोधत फक्त तुझ्या...

शोधत फक्त तुझ्या...

शांभू किल्ला

एम्. ए. भाग १

मनापासून केलं प्रेम मी माझ्यावर
याचा परिणाम झाला त्याच्यावर

डोळे माझे दिपले, पाय माझे थकले
माझ्याच शोधात, माझ्याच वाटेवर

एकदा आला तो त्या वाटेवर,
येऊली अभा राहिला माझ्या छायेवर

कंठ सुकला माझा त्याला पाहुन,
नजर भेटताच अश्रु आले अगोदर

अश्रु पुसता पुसता वेळ गेली निघून,
निघाला तो हृदयातील ते अडीच शब्द पुसून

जाता जाता गेला तो मज सांगून,
तुजसाठी हृदयात जागा ठेवली होती जपून

बस इतके पुरे

बस इतके पुरे

महादेव आसवले

बी. ए. भाग ३

माझ्या हातात
तुझा हात असू देत
बस इतके पुरे
संकटांचा सामना करण्यासाठी

माझ्या मनात
तुझा विचार असू देत
बस इतके पुरे
जीवनातील स्वप्नांसाठी

माझ्या झोपेत
तुझी स्वप्ने असू देत
बस इतके पुरे
झोप पूर्ण होण्यासाठी

माझ्या जीवनात
तुझी साथ असू देत
बस इतके पुरे
जीवन सफल होण्यासाठी

शिवराज २००३

हिंदी विभाग

मुसलमान औ' हिंदू है दो,
एक, मगर, उनका प्याला,
एक, मगर, उनका मदिरालय,
एक, मगर, उनकी हाला;
दोनों रहते एक न जबतक
मस्जिद-मंदिर में जाते;
बैर बढ़ाते मस्जिद-मंदिर,
मेल कराती मधुशाला ।

डॉ. हरिवंशराय 'बच्चन'

विभागीय संपादक
प्रा. डॉ. अमोल कासार

महाराष्ट्र हिंदी परिषद का बारहवां अधिवेशन गडहिंग्लज में संपन्न (दि. १६ एवं १७ नवंबर, २००२)

'महाराष्ट्र हिंदी परिषद' महाराष्ट्र के विभिन्न विश्वविद्यालयों एवं उनसे संलग्न महाविद्यालयों के वरिष्ठ अध्यापकों की एक महत्वपूर्ण परिषद है। इसके द्वारा अध्यापकों को साहित्यिक मंच प्रदान कर साहित्यिक गतिविधियों पर विचारविमर्श किया जाता है। परिषद हर वर्ष वार्षिक अधिवेशन एवं संगोष्ठियों का आयोजन करती है। परिषद का बारहवां अधिवेशन शिवराज महाविद्यालय, गडहिंग्लज (जिला-कोल्हापुर) में १६ एवं १७ नवंबर, २००२ को सफलता के साथ संपन्न हुआ। १६ नवंबर को सुबह ११.०० बजे शिवाजी विश्वविद्यालय के कुलपति डॉ. मुरलीधर ताकवले जी ने दीप प्रज्ज्वलित कर अधिवेशन का उद्घाटन किया। संयोजक डॉ. कृष्णकांत पाटील ने प्रास्ताविक और कार्याध्यक्ष प्राचार्य डॉ. डी. व्ही. तोगले जी ने स्वागत किया। परिषद के प्रधान सचिव डॉ. कृष्णकांत पाटील ने प्रास्ताविक और कार्याध्यक्ष प्राचार्य डॉ. डी. व्ही. तोगले जी ने स्वागत किया। परिषद के प्रधान सचिव डॉ. पांडुरंग पाटील जी ने अतिथियों का परिचय कराया। अपने उद्घाटकीय भाषण में डॉ. ताकवले जी ने कहा कि "दो भाषाएँ साथ चलने पर ही भाषा का विकास हो सकता है। भाषा के माध्यम से ही सांस्कृतिक गतिविधियों का संचालन होता है।" साथ ही उन्होंने अनुवाद कार्य एवं सुलभ पुस्तकों के निर्माण पर बल दिया। प्रमुख अतिथि के रूप में उपस्थित हिंदी के मूर्धन्य उपन्यासकार एवं समीक्षक डॉ. श्रवणकुमार गोस्वामी जी ने अपने भाषण में शिक्षा व्यवस्था को केंद्र में रखकर मौलिक विचार प्रकट किए। उन्होंने अपने भाषण में वर्तमान शिक्षा प्रणाली पर चिंता व्यक्त करते हुए कहा - "गुरुकुल की परिभाषा बदल रही है। मैं उस गुरुकुल की बात कर रहा हूँ जिन आचार्यों के सामने सम्राटों के सिर झुकते थे। आज ऐसा क्यों नहीं हो रहा है? अध्यापक का पेशा एक पवित्र पेशा है। इसका भी अब व्यावसायीकरण हो गया है।" स्वातंत्र्योत्तर भारतवर्ष की दशा पर टिप्पणी करते हुए उन्होंने कहा, "देश न युरोप बन सका, न अमरिका, न भारत।"

कर्मवीर वि. रा. शिंदे शिक्षा संस्था के अध्यक्ष प्रा. किसनराव कुराडे जी ने अपने अध्यक्षीय भाषण में हिंदी की महत्ता पर बल दिया। इस अवसर पर डॉ. श्रवणकुमार गोस्वामी जी ने महाराष्ट्र हिंदी परिषद के बारहवें अधिवेशन की 'उपलब्धि' (संपा. डॉ. कृष्णकांत पाटील), 'हिंदी शोध संदर्भ कोश' (संपा. पांडुरंग पाटील एवं डॉ. गिरीश काशिद) और 'रामदरश मिश्र के उपन्यासों में चित्रित समाज जीवन' (डॉ. प्रकाश चिकुर्डकर) इन पुस्तकों का लोकार्पण किया। परिषद के कार्याध्यक्ष डॉ. भिमराव पाटील जी ने परिषद का अहवाल प्रस्तुत किया। उद्घाटन समारोह के सूत्र संचालन एवं आभार का जिम्मा प्रा. अमोल कासार ने निभाया।

उद्घाटन समारोह के पश्चात क्रमशः 'उत्तरशती का कथेतर गद्य साहित्य', 'साहित्य का समाजशास्त्र' और 'उत्तर आधुनिक काल में आलोचन के नए प्रवाह' इन विषयों पर संगोष्ठियाँ संपन्न हुईं। शाम ९.०० बजे काव्य गोष्ठी एवं सांस्कृतिक कार्यक्रम संपन्न हुआ, जिसका सूत्र संचालन प्रा. शिवाजीराव भुकेले ने किया।

१७ नवंबर, २००२ को 'बीसवीं सदी के अंतिम दशक की प्रतिनिधि रचनाएँ' तथा 'प्रयोजनमूलक हिंदी: सिद्धांत, प्रयोग और वर्तनी' ये दो संगोष्ठियाँ संपन्न हुईं। इन पाँच संगोष्ठियों में कुल ३५ आलेख पढ़े गए। जिन पर पर्याप्त चर्चा हुई। दोपहर ३.०० बजे खुला अधिवेशन आरंभ हुआ। इसमें परिषद की गतिविधियाँ, बजट, संकल्पनाएँ आदि पर चर्चा हुई। साथ ही परिषद की नई कार्यकारिणी का अवरोध चुनाव हुआ। नव निर्वाचित कार्यकारिणी निम्नानुसार हैं -

१. अध्यक्ष - डॉ. नारायण शर्मा (औरंगाबाद), २. प्रा. पांडुरंग कापडणीस (पुणे), ३. प्रधान सचिव - डॉ. पांडुरंग पाटील (कोल्हापुर), ४. कार्याध्यक्ष - डॉ. आर. जी. देसाई (सांगली) और ५. सहसचिव - डॉ. मधू खराटे (भुसावळ)।

अपराह्न चार बजे समापन समारोह आरंभ हुआ। इसमें प्रमुख वक्ता के रूप में डॉ. सुधाकर गोकाककर जी ने अपने विचार व्यक्त किए। शिवाजी विश्वविद्यालय के कला संकाय के अधिष्ठाता डॉ. ए. जी. जोशी और कर्मवीर वि. रा. शिंदे शिक्षा संस्था के सचिव डॉ. मानसिंगराव जगताप जी ने भी अपना मंतव्य प्रकट किया। समारोह की अध्यक्षता संस्था के उपाध्यक्ष प्रा. भैरव कुंभार ने की। बारहवें अधिवेशन के संयोजक डॉ. कृष्णकांत पाटील ने आभार प्रकट किए। इस समारोह का सूत्र संचालन डॉ. गिरीश काशिद ने किया।

कोल्हापुर जिले की गाँवनुमा गडहिंग्लज तहसील में प्राचार्य डॉ. डी. व्ही. तोगले, संयोजक डॉ. कृष्णकांत पाटील और उनके सहयोगियों ने अथक परिश्रम से इस अधिवेशन को सफल बनाया। अधिवेशन के दौरान शिवराज महाविद्यालय द्वारा पुराने तथा बहुमूल्य हिंदी ग्रंथों की प्रदर्शनी का आयोजन किया गया था। इस अवसर पर गोविंद बुक डिस्ट्रिब्यूटर्स, जयपुर तथा गणेश बुक सेंटर, पुणे ने भी पुस्तकों की प्रदर्शनी का आयोजन किया था। इस अधिवेशन में महाराष्ट्र के विभिन्न विश्वविद्यालयों एवं महाविद्यालयों से २०० प्रतिभागी सम्मिलित हुए। परिषद ने नगर एवं महानगर में अधिवेशन लेने की परंपरा को तोड़कर इस अधिवेशन से एक नई परंपरा एवं नए प्रतिमान स्थापित कर गाँव की ओर उन्मुख होने की एक अनूठी पहल की है।

संपादकीय ...

॥ कला ॥

'शिवराज' ने आरंभ से ही विद्यार्थी प्रतिभा को व्यापक मंच प्रस्तुत करने की कोशिश की है, जिसे ग्रामांचल क्षेत्र की अवधारणात्मक पहल कहना ही उचित होगा। साहित्य, संस्कृति, कला तथा क्रिडा क्षेत्र में छात्रों का सर्वांगीण विकास करने तथा उन्हें प्रोत्साहित करने में भी वह हमेशा अग्रणी रहा है।

साहित्यकार का कार्य केवल किस्सा - कहानी अथवा कविता पाठ कराना ही नहीं है; बल्कि एक स्वस्थ रचनाकार की दृष्टि समाज की उन तमाम विसंगतियों पर होनी चाहिए, जो वातावरण को किसी न किसी रूप में प्रदूषित करती हैं। रचनात्मक सोच एवं विचारधारा के लोगों का नैतिक दायित्व है कि वे सभी प्रकार के प्रदूषण के विरुद्ध मोर्चे बनाएँ और जैसे भी हो प्रदूषित वातावरण को यदि जड़मूल से समाप्त न कर सकें, तो कम से कम उसके प्रभाव को महत्त्वहीन बनाने में तो अपनी भूमिका अवश्य ही निभाएँ।

आज विश्व में सर्वत्र अशांति फैली है, धर्मयुद्ध छिड़ चुका है। हर अणु-रेणु आतंक के लिए इस्तेमाल करने के प्रयास हो रहे हैं। आतंक मिटाने के नाम पर बड़ा देश छोड़ों को एडियों के नीचे कुचल रहा है। एक-दूसरे को उसका रहा है। भारत भी इससे नहीं बच पाया है। विदेशी दबाव के साथ ही काश्मीर प्रश्न, बांग्ला घुसपैठ, गोध्रा हत्याकांड तथा सांप्रदायिकता, मंदिर-मसजिद प्रश्न, भ्रष्ट प्रशासन व्यवस्था, बेकारी, गरीबी जैसी आंतरिक समस्याओं से भी वह जूझ रहा है।

वर्तमान की यह चुनौती है कि हम राष्ट्रीय जीवन धरातल को सर्वांगीण रूप से उच्चासन पर प्रतिष्ठापित करने की ओर अग्रसर हो। इसके लिए जन-जीवन के हरेक क्षितिज पर आदर्श की स्थापना आवश्यक है; जो कार्य सिर्फ साहित्य ही कर सकता है। परंतु जिस प्रकार हम एक के पश्चात् एक महान साहित्यिक हस्तियों को खो रहे हैं उससे यह आशा धूमिल-सी होती दिखाई दे रही है। इस साल हमने २७ नवंबर, २००२ में हिंदी के मूर्धन्य कवि शिवमंगल सिंह 'सुमन' जी को खोया तो १९ जनवरी, २००३ में श्रेष्ठ कवि हरिवंशराय जी को। मराठी साहित्य को तो जबरदस्त हानि पहुँची है। मात्र 'शिवराज' के इन उभरते साहित्यिकों को देखकर लगता है कि साहित्य की यह धारा अखंडित रूप में बहती ही रहेगी।

असंख्य लेखकों, पाठकों और गुणग्राहकों के मुक्त हृदय सहयोग से ही हम इस अंक को परिपूर्ण कर सके हैं। इसका भी उल्लेख करना होगा कि अंक की सीमा के कारण हम कई साहित्यिकों को इसमें स्थान नहीं दे पाए हैं। मैं उन सब के प्रति हृदय से आभारी हूँ जिन्होंने 'शिवराज' को इतना आदर दिया है जिससे वह गौरव के सौपान चढ़कर मुस्कराता हुआ आपकी सेवा में प्रस्तुत हो रहा है।

प्रा. डॉ. अमोल कासार
हिंदी विभाग

अनुक्रम

प्रकृतिशास्त्र

गद्य विभाग

प्रवास वर्णन :

- बालाजी दर्शन विकास मोकाशी

लेख / समीक्षा :

- मेरा भारत महान दयानंद पवार/देसाई
- मानव जीवन में योग का महत्त्व संदीप हरळीकर
- भारत की वर्तमान स्थिति और हम नवनाथ चौगुले
- कवि हरिवंशराय की जीवनयात्रा कु. रूपाली देवरकर
- कल्पना की उड़ान कु. दिप्ति पाटील

लघुकथा :

- क्रोधी राज राजू गळतगे

शायरी :

- जयवंत शेवाळे ● आनंदा सावंत ● कु. अलका तुरंबेकर

हँसी मजाक :

- Aक लड़की का परिचय संतोष पाटील
- सिने मुलाकात कु. रंजिता सपकाळे
- वह कौन थी ? कु. अलका रायकर
- शुभ विवाह बी. एस. देवरकर

विचार संकलन :

- मारुती पाटील

चुटकुले :

- चंद्रकांत गळतगे ● कु. कल्पना कदम

पद्य विभाग

- प्यारा भारत अश्रुद्दीन मुलाणी
- सलाम कु. पद्मा कांबळे
- सुनो कहानी उन गद्दारों की जयवंत कांबळे
- दुनिया एक अजब सी पाठशाला विक्रम शिंगटे
- हमारा कॉलेज मंदिर अमोल हुदले
- दोस्ती नवनाथ चौगुले
- सुनी मुश्किल कु. मनिषा किल्लेदार
- प्यार है यह कु. अनिता पाटील
- फरियाद गिरीश पाटील
- बेवफाई कु. अलका तुरंबेकर
- गज़ल कु. दिप्ति पाटील

श्री बालाजी दर्शन

विकास मोकाशी

बी. ए. भाग १

परीक्षा समाप्त हो गई थी। हम सभी सहपाठी दोस्त लंबी सैर पर जाना चाहते थे। सभी ने मिलकर तय किया कि महाराष्ट्र के बाहर किसी तीर्थक्षेत्र की यात्रा करें। अंत में श्री तिरुपती के क्षेत्र पर सार्वमत हुआ। मई की एक सुबह गडहिंगलज बस स्थानक पर इकट्ठा होकर हम सभी दोस्त बस से निकले थे। बस स्थानक पर कड़ियों के रिश्तेदार आए थे। हमारे साथ कोई भी बड़ी व्यक्ति नहीं थी इसलिए सभी डर रहे थे। परंतु हम में दो साथी ऐसे थे जिन्होंने इसके पूर्व तिरुपति की यात्रा की थी।

बारह के करीब हम कोल्हापुर स्टेशन पर आए। बारह बजकर चालीस मिनट पर 'हरिप्रिया एक्सप्रेस' थी। जो कोल्हापुर से सीधी तिरुपति तक जाती थी। रास्ते में रेल बदलने का कोई झंझट नहीं था। इसलिए अच्छा लग रहा था। हमने आने-जाने का आरक्षण पहले ही किया हुआ था। छुट्टी के दिनों के कारण रेल स्टेशन पर बहुत भीड़ थी। घाड ss घाड ss... आवाज़ करती हुई रेल गाड़ियाँ आती और जाती थी। आवाज़ को सुनकर लंबे डिब्बेवाली गाड़ी को देखकर ही मैं घबरा गया था। यह मेरा पहला रेल सफर था। रेल में बैठने पर कैसा लगता है, यह मैंने कभी अनुभव नहीं किया था। रेल स्टेशन में १२.३० के करीब हमारी गाड़ी का नाम लेकर लाउडस्पीकर से आवाज़ आई कि हरिप्रिया एक्सप्रेस एक घंटा देरी से पहुँचेगी। गाड़ी में बैठने के लिए उत्सुक बने हम कुछ क्षण निराश जरूर हुए परंतु इस घंटे में कई आने-जानेवाली गाड़ियाँ, उसमें से चढ़ने उतरनेवाले लोगों की ओर देखने में एक घंटा कब गुजरा समझ में ही नहीं आया। डेढ़ बजे के करीब फिर लाउड स्पीकर द्वारा जानकारी दी गई तिरुपति जानेवाली 'हरिप्रिया एक्सप्रेस' फ लाट नं. ३ पर थोड़ी ही देर में आएगी। हम सभी अपने बैग को उतारने की तैयारी में बैठ गए। कुछ ही क्षण में ब्रेक दबाने की कुई ss कुई ss ध्वनि करती हुई 'हरिप्रिया एक्सप्रेस' हमारे सामने आकर रुक गई। शोर मचाते हुए हम अपनी-अपनी सीट पर बैठ गए।

बस में बैठने की आदत रहनेवाले हम देहाती लड़कों को सभी सुविधाओं से लैस रेल में बैठने पर बहुत ही नया-नया लग रहा था। रेल में टॉयलेट तथा सोने की सुविधा देखकर तो बड़ा आश्चर्य हुआ। रेल की पटरी के दोनों ओर खेत दिखाई दे रहे थे। बहुत-से खेतों से फसलों की कटाई हुई थी, जिसके पत्तें सर्वत्र बिखरे थे। बीच में ही गन्ने के हरे-भरे खेत आते थे। जिसे देखकर ऐसा लगा मानो किसी साँवली लड़की ने शृंगार कर हरे रंग की साड़ी पहनी हो। रेल जब नदी के पूल पर आती थी तब बड़ा शोर करती थी। पहले से ही खिड़की के पास बैठने के लिए हो रही होड़ और तेज होती थी। सभी लड़के बाहर ही देखते थे। और जब हमने बाहर आकाश में लाल रंग का बड़ा गोला देखा तो भौंचक्के ही रह गए। वह सूरज था। माथे का सूरज कब ढला था

समझ में ही नहीं आया था।

हमारा शोरगुल और बातें सुनकर उसी डिब्बे में बैठे कोल्हापुरवासी एक वृद्ध हमारे पास आए। उनसे तिरुपति के बारे में काफी जानकारी प्राप्त हुई। उन्होंने तिरुपति के बालाजी और कोल्हापुर की महालक्ष्मी के संबंधों की एक लोककथा भी बताई। भृगमहर्षी जब स्वर्ग में आए तब श्री विष्णु ने उनका उचित स्वागत नहीं किया। क्रोधित हुए भृगमहर्षी ने शेषशय्या पर आसनस्थ श्री विष्णु पर लात से प्रहार किया। लेकिन विष्णु ने क्रोधित होने की अपेक्षा उनके पर दबाना ही शुरु किया। स्वागत में लापरवाही होने से क्षमायाचना भी की। विष्णु के हृदय में जहा लक्ष्मी रहती हैं वहीं पर ही भृग ने लात मारने और पति को फिर भी क्षमायाचना करते देखकर लक्ष्मी रुठकर चली गई। वह स्वर्ग का त्याग कर भूलोक कोल्हापुर में आकर तपस्या करने लगी। उसे ढूँढते-ढूँढते श्री विष्णु तिरुपति में आकर तपस्या करने लगे। महालक्ष्मी के न मिलने पर उन्होंने पद्मावती के साथ दूसरा विवाह किया। इस विवाह से महालक्ष्मी ने समझौता तो किया परंतु वह दूर ही रहने लगी। श्री विष्णु ने दूसरे विवाह के लिए कर्ज लिया था, जो नहीं चुका पा रहे थे। अतः उन्होंने महालक्ष्मी से बिनती की मेरे दर्शन के लिए आनेवाले लोग मुझे धन अर्पण करें। उसके कारण तिरुपति में लोग केशदान, वस्तुदान, धनदान आदि करते हैं। इसके पीछे पाप का परिमार्जन करना यह उद्देश्य भी रहता है। जितना यहाँ पर दिया जाता है उससे कई गुणा बालाजी लौटाते हैं ऐसा माना जाता है। यह भारत का सर्वाधिक अमीर देवस्थान है।

दूसरे दिन की सुबह कुछ अजीब-सी थी। वेंकटाचल पर्वत का हराभरा तिरुमल भाग देखकर हम स्तब्ध हो गए। आठ बजे तिरुपति स्टेशन पर उतरे तो वहीं पर तिरुपति दर्शन के लिए आवश्यक टिकटों की व्यवस्था दिखाई दी। टिकट मिलने के पश्चात कम्प्यूटर द्वारा बनाई गई कागज की चिट्ठी हाथ पर बाँधी जाती थी। उस पर मंदिर में जाने का समय लिखा था। इसके लिए भी दो-तीन घंटे कतार में रुकना पड़ता था। बालाजी दर्शन के लिए 'सर्व दर्शन' नामक योजना भी थी। इसके अंतर्गत सभी के लिए मुफ्त दर्शन थे। इस कतार में करीब १४ घंटे हम खड़े रहे तब दर्शन हुए। यह कतार एक बड़े हॉल में थी जहाँ बैठने, टी. व्ही. देखने आदि की व्यवस्था थी। मंदिर में प्रवेश करने के पूर्व सभी की जाँच की जाती थी और बाद में प्रवेश दिया जाता था।

मेरा भारत महान

दयानंद पवार-देसाई

बी. ए. भाग ३

जिसके स्वातंत्र्य-संग्राम की अमर गाथा संसार के

इतिहास में स्वर्णाक्षरो में लिखी गयी है। ऐसा महान भारत हमारा देश है। हिमालय इसके उत्तर में मुकूटमणी की तरह शोभायमान है। दक्षिण में हिंद महासागर इसके चरण धो रहा है। पूर्व में बंगाल का उपसागर और पश्चिम में अरब सागर है। इसके हृदय पर गंगा, यमुना आदि नदियों की मधुमय धाराएँ निरंतर बहती रहती है।

भारत की संस्कृति बहुत प्राचीन, भव्य और श्रेष्ठ है। संसार को आचार-विचार, व्यापार-व्यवहार, ज्ञान-विज्ञान आदि की शिक्षा-दीक्षा भारत से ही मिली है। क्षमा, उदारता और करुणा का मिलन इसी देश में हुआ है। संयम, त्याग अहिंसा और विश्व बंधुत्व सदा भारतीय जीवन के आदर्श रहे हैं।

हमारा देश कभी सांप्रदायिक या संकुचित नहीं रहा। इसीलिए इस देश में अनेक जातियाँ और धर्म रहते हैं। यहाँ के जनजीवन में विविधता के बावजूद भी एकता रही है। कृषिप्रधान होते हुए भी यह औद्योगिक और व्यापारिक दृष्टी से अच्छी तरहकी कर रहा है। मुंबई, दिल्ली, मद्रास, कलकत्ता, अहमदाबाद आदि इसके औद्योगिक केंद्र हैं। अजंता की गुफाएँ दक्षिण के मंदिर, आगरे का ताजमहल, दिल्ली का कुतूबमीनार, सांची का स्तूप आदि कला के उत्तम नमुने इसी देश में हैं। काश्मीर की प्राकृतिक शोभा के कारण भारत दुनियाभर में प्रसिद्ध है।

मर्यादा पुरुषोत्तम राम, भगवान श्रीकृष्ण और करुणानिधि बुध्द ने यही पर अवतार लिया था। कबीर, नानक, नरसिंह, ज्ञानेश्वर, तुकाराम आदि भारत के महान संत थे। अशोक, चंद्रगुप्त, शिवाजी और राणा प्रताप जैसे नरवीर इसी देश में पैदा हुए थे। राष्ट्रपिता बापू, लोहपुरुष सरदार पटेल, वीर सुभाष और शांतिदूत जवाहरलाल तथा लाल बहादुर शास्त्री जैसे नररत्नों ने भारत माता की कीर्ति में चार चाँद लगा दिए हैं।

अंग्रेजों ने भारत को वर्षों तक गुलाम बनाए रखा था। लेकिन वे भारतवासियों के स्वतंत्रता-प्रेम को दबा न सके थे। अंत में भारतवासियों ने अहिंसक राज्यक्रांति से पूर्ण स्वातंत्र्य लेकर ही चैन की साँस ली। आज हमारा देश विश्वशांति और मानवता का प्रतीक है। इसका भूतकाल गौरवपूर्ण, वर्तमान, प्रगतशील और भविष्य उज्वल है, इसलिए हमारा देश हमें प्राणों से भी अधिक प्यारा है।

'तिरुपति' पर्वतराजी के नीचे बसा हुआ सुंदर शहर है। यहाँ पर हर प्रदेश के लोगों के लिए होटल, सराए (लॉजस) की व्यवस्था है। सुंदर बगीचे तथा आने-जाने के लिए टैक्सी की व्यवस्था है। 'बालाजी' देवस्थान वेंकटाचल पर्वत में 'तिरुमला' स्थल पर बसा हुआ है। तिरुपति से तिरुमला आने-जाने के लिए पत्थर की अलग-अलग सिढ़ियाँ और बसेस हैं। लोगों का यह विश्वास है कि पैदल आने-जाने से अधिक भक्ति की प्राप्ति होती है। बहुत से धनी लोग परिवार के साथ यहाँ पैदल आते हुए दिखाई देते हैं। तिरुमला पर स्थानिक बसों की मुफ्त व्यवस्था की गई है। यहाँ के बड़े-बड़े रास्ते, प्रशासकीय इमारतें, होटल, संस्थान, श्रृंगेरी कांचीकामेटी के शंकराचार्य के मठ के अधिकृत निवासस्थान लोगों का मन हर लेते हैं। यहाँ पर बहुत से लोग तेलगू हैं परंतु यह स्थान कर्नाटक, तमिल, आंध्र इन राज्यों की सीमा पर होने के कारण तीनों भाषा के प्रमुख स्वर सुनाई देते हैं। यहाँ सिर्फ बीस रुपयों में भरपेट खाना मिलता है, जिसमें चावल, सब्जी, नारियल का सूप आदि रहता है जो केली के पत्तों पर परोसा जाता है। तो होटल में थाली जैसी बड़ी 'पुरी', 'छोले-भटोरे', 'इलडी वडा', 'सांबर-भात', 'रस्सा-भात' लोगों को अपनी ओर आकृष्ट करते हैं।

बालाजी के दर्शन लेने के पूर्व वराहस्वामी के दर्शन लेने की प्रथा थी। उसके पास ही अत्यंत रमणीय 'पुष्करणी' तालाब था। यहाँ पर स्नान कर बालाजी के दर्शन करने से मोक्ष प्राप्ति होती है ऐसा माना जाता है। तिरुपति का देवालय भारत की शिल्पकला का सुंदर अविष्कार है। दीवार पर देवताओं की मूर्तियों के मोहक आलेख खुदाए हैं। देवालय का दरवाजा, शिखर, गुंबज, कलश सभी सोने से बनाया गया है। एक-एक दालान पार कर जब बालाजी के पास पहुँचे तो वह भव्य मूर्ति देखकर हम स्तब्ध हो गए। अपना अस्तित्व भूल गए। हर दिन लाखों लोग आने के कारण दर्शन के लिए अधिक वक्त नहीं दिया जाता। अतः हमें जल्दी ही बाहर आना पड़ा। दर्शन के पश्चात् ईश्वर के प्रसाद के रूप में घी में बनाया मसाला चावल हर एक को दिया गया। ईश्वर को दिखाए गए नैवेद्य से बना लड्डू घरवालों के लिए खरीदा।

मार्केट में हर जगह बालाजी दर्शन के फोटो, मणी, अल्बम, बालाजी की मूर्तियाँ लोग बेच रहे थे। कुछ नई हस्तकौशल की, आकर्षक वस्तुएँ थी जिसे हमने खरीदा। लॉटते समय हमें तिरुपति गाँव में पद्मावती देवी का मंदिर भी मिला। जिसकी कहानी हमने पहले ही सुनी थी इसलिए जाकर दर्शन किए। इस रम्य स्थान से लौटने का मन नहीं हो रहा था लेकिन क्या करें 'हरिप्रिया' का आरक्षण पहले ही किया था। इसलिए हमने अगले साल फिर आने का संकल्प कर घर की ओर प्रस्थान किया।

सुख प्राप्ति की अभिलाषा जीवन के प्रत्येक क्षेत्र में मनुष्य को न सिर्फ विकास के पथ पर अग्रसर करती है, बल्कि उसे प्रेरित करती है, नए आयाम तलाशने के लिए तथा नए सृजन की कल्पनाशक्ति प्राप्त करने के लिए, प्रयासरत हो जाने के लिए। चाहे किसी छात्र को कक्षा में प्रथम आने की चाहत हो, एक अधिकारी को उच्च पद प्राप्ति की आकांक्षा हो, या किसी आम व्यक्ति को अधिक से अधिक धन तथा भौतिक सुविधाओं को प्राप्त करने की उत्कंठा हो, इन सभी कामनाओं की जड़ में मूल भावना अपने वर्तमान क्षेत्र का विस्तार करने की होती है। प्रश्न यह उठता है कि हमारा विस्तार कहाँ तक हो सकता है? सच तो यह है कि भौतिक उपलब्धियों की सीमाएँ सीमित हैं और यही सीमितता आज इक्कीसवीं सदी के प्रगतिशील मानव को विचलित कर रही हैं। तथा वैज्ञानिक प्रगति के कवच में बैठा मानव आज समस्त सुख-सुविधाएँ होते हुए भी शांति की तलाश में व्याकुल है।

“आज हम गुमराह हो चुके हैं क्योंकि मन के विकारों ने अपनी सीमा को पार कर लिया है और जाने-अनजाने में कई स्वर्णमृगों से प्यार कर लिया है।”

आपाधापी के इस युग में अनियमित आहार, अतिमहत्वाकांक्षा, प्रतिस्पर्धा, भौतिकवाद तथा मानसिक तनाव अनेक प्रकार की स्वास्थ्य संबंधी जटिलताओं को जन्म दे रही है। योगविद्या के जनक महर्षि पातंजलि ने कहा है - “योगश्चित्तवृत्ति निरोधः” अर्थात् योगाभ्यास द्वारा ही हमारे चंचल या भटकते मन को नियंत्रित किया जा सकता है। सामान्य अर्थ में ‘योग’ का अर्थ है ‘जोड़ना’। साधना के क्षेत्र में भौतिक जगत तथा अध्यात्मिक जगत को मिलाने की क्रिया ‘योग क्रिया’ कहलाती है। इससे हमारे शरीर के शक्ति चक्र जागृत हो उठते हैं। तथा व्यापक ब्रह्मांड से संपर्क जुड़ जाने के कारण असीम विस्तार की स्थिति उत्पन्न हो जाती है।

अब से कुछ सौ साल पहले तक ‘योग साधना’ केवल ऋषियों, मुनियों तक ही सीमित थी। कालांतर में मनुष्य को इसके ‘चिकित्सकीय’ प्रभावेँ का ज्ञान हुआ तथा आज ये सिद्ध हो चुका है कि वर्तमान युग में मधुमेह, अस्थमा, उच्च रक्तदाब, अस्थिरोग तथा कई प्रकार के मनोरोगों के निदान में ‘योगाभ्यास’ द्वारा सफलता पायी जा सकती है।

भारतीय परिवेश में महान व्यक्तियों ने योग संबंधी ‘जन जागरण’ में अपना विशेष योगदान दिया है। साधना के मार्ग पर अग्रसर होने के लिए साधक का स्वस्थ होना बहुत महत्वपूर्ण है। मनुष्य के लिए शारीरिक, मानसिक, सामाजिक तथा आध्यात्मिक स्वास्थ्य की प्राप्ति अत्यावश्यक है। उचित आहार के द्वारा शरीर को स्वस्थ रखा जा सकता है। सही कहा गया है “As is your Food, So is your mind” अर्थात् जैसा

मानव जीवन में योग का महत्त्व

संदीप हरलीकर

बी. ए. भाग १

हमारा आहार होगा, हमारे विचार भी वैसे ही होंगे। सात्विक आहार तथा उत्तम भोजन हमारे कर्मों को भी प्रभावित करते हैं। शास्त्रों में भी कहा गया है -

“युक्ता आहार विहारस्य, युक्त चोष्टस्य कर्मस्तु युक्त स्वभाव बोधस्य, योनी भवती दुःख”

मानसिक स्वास्थ्य की प्राप्ति के लिए हम अपने मन की शुद्धि तथा मनोविकारों से मुक्ति सरल योगिक आसन, प्राणायाम तथा बंध, मुद्राओं द्वारा अपनी इंद्रियो पर संयम प्राप्त कर सकते हैं। काम, क्रोध, मद, मोह तथा घृणा आदि से हमें मुक्ति मिल सकती है। सामाजिक स्वस्थता परस्पर भाईचारे, प्रेम, सहजता तथा सदैव प्रसन्न रहने से, प्राणिजगत में “वसुधैव कुटुंबकम्” की भावना का विस्तार किया जा सकता है।

आध्यात्मिक स्वास्थ्य की प्राप्ति ‘योग’ को अपनी जीवन शैली में आत्मसात करने से होती है। सरल योगासनों के प्रयोग के पश्चात कर्मयोग, हठयोग आदि को दैनिक जीवन में अपनाया जाता है। ‘हठयोग’ के ‘हठ’ शब्द में ‘ह’ का अर्थ ‘सूर्य’ तथा ‘ठ’ का अर्थ ‘चंद्रमा’ होता है। सूर्य एवं चंद्रमा प्रकृति की दैवत शक्तियों के परिचायक हैं तथा हठयोग में विपरित प्रकृति की शक्तियों में मध्य सामंजस्य स्थापित करने की कला पर जोर दिया जाता है। इस प्रक्रिया में यम, नियम, आसन, प्राणायम, प्रत्याहार, धारणा, ध्यान एवं समाधि रूपक अष्टांग योग की साधना की जाती है। युवावस्था से ही यदि प्रयास किया जाए तो सामान्य व्यक्ति भी कम से कम धारणा की अवस्था तक पहुँच सकता है।

प्रसिद्ध योग विशेषज्ञा “श्रीमती हंसा जयदेव जी के अनुसार-हम पूरे विश्व के बदलने की न सोचें। हमारा विश्व पर कोई नियंत्रण नहीं है। हाँ, हम स्वयं को बदल सकते हैं, कम से कम प्रयास तो अवश्य कर सकते हैं। आधुनिक समाज में हम अपनी जीवनशैली को थोड़ासा बदलकर योग को अपनी दैनिक दिनचर्या में समाहित करके न सिर्फ स्वस्थ रह सकते हैं, बल्कि आध्यात्मिक प्रगति के मार्ग पर बढ़कर समाज को नई दिशा भी प्रदान कर सकते हैं।”

इस दिशा में मेरे अब तक के व्यक्तिगत अनुभव अत्यंत प्रभावी सिद्ध हुए हैं तथा आशा है हम सब योग को अपने जीवन में अपनाकर ‘आरोग्य’ एवं नई उपलब्धियों अर्जित करने में सफल रहेंगे।

“असतो मा सद्गमयः तमसो मा ज्योतिर्गमय
मृत्योर्मा मृतंगमय, ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः”

समाज में बीस प्रतिशत ही इन्सान ऐसे होंगे जो इन्सान कहने लायक है। आज जहाँ भी देखो अनीति, अधर्म, भ्रष्टाचार, अंधविश्वास, मूल्यपतन दिखाई दे रहा है। जिससे हमारे सामने यह प्रश्न खड़ा होता है कि सच्चा इन्सान किसे कहें ? घुस लेकर नौकरी देता है उसे ? चुनाव में वोट के बदले रुपये और शराब बाँटनेवाले नेता को ? रिश्वत लेकर अपराधी को छोड़नेवाले पुलिसवाले को ? या दफ्तर में जल्दी काम करने के लिए रिश्वत लेनेवाले क्लर्क को ? आज हमारी उदात्त नीति आदर्श संस्कृति की परंपरा नष्ट हो गई है। सर्वत्र इन्सान ही इन्सान का गला घोटने निकला है।

आज मनुष्य पग-पग पर झूठ का सहारा ले रहा है। अपने फायदे के लिए कुछ भी कर रहा है। पैसो के लिए वह अपना तन तो क्या इमान भी बेच रहा है। जीवन में पैसा ही सब कुछ है, ऐसा समझनेवाले आदमी में भाईचारा और देशप्रेम कहाँ से आएगा ? सत्य, अहिंसा, प्रेम ही जीवन का सर्वस्व है, ऐसा माननेवाले बुद्ध, गांधी की सीख एवं विचारधारा मनुष्य ने कब की छोड़ी है। सद्यस्थिति, को देखकर ऐसा लगता है कि, "पैसा फेकों तमाशा देखो" का सर्वत्र बोलबाला है। जीने के लिए कष्ट उठाने की अपेक्षा वह इमान बेचने की बात सोचता है।

पैसा बाँटकर चुनाव जीतनेवाले नेता अपने स्वार्थ के लिए देश को क्यों नहीं बेचेंगे। पैसों को लेकर वोट देनेवाले हम ऐसा नहीं कह सकते हैं कि अपना नेता सच्चा देशभक्त हो। इन नेताओं की तरफ देखो जो खादी का कोट या सफेद कपड़े पहनकर लोगों के सामने हाथ हिलाते आते हैं। लेकिन उनका चरित्र एकदम भ्रष्ट है।

आज हालात यह है कि कोई ठंड से सिकुड़कर फुटपाथ पर मर रहा है। कोई भूख से तडपकर दम तोड़ रहा है, तो कोई बेरोजगारी से तंग आकर आत्मघात कर रहा है। ऐसे देश के मंत्री अपने जन्मदिन पर कई करोड़ों का जश्न मना रहें हैं। यह गरीबी के मुँह पर तमाचा मारने और उसका मजाक बनाने जैसा लगता है। इसबात को देखकर उनके खिलाफ कोई आवाज उठाता है, तो उसे खरीदकर उसकी आवाज बंद की जाती है।

हमारे काश्मीर की तरफ देखो जिसे भारत का स्वर्ण मुकुट कहा जाता था। वह आज बम के अंगारों में लहलूहान और स्मशान भुमी की भाँति दिखाई दे रहा है। वहाँ पर हर दिन लोगों के सीर पर मौत मंडराती रहती है। निरपराध व्यक्ति और बच्चों

भारत की वर्तमान स्थिति और हम

नवनाथ चौगुले

बी. ए. भाग ३ (हिंदी)

को ये आतंकवादी किड़े-मकोड़ो की तरह मारते हैं। शहीद जवानों के दुःख तो अंदर - ही - अंदर रहते हैं। इनके दर्द - दुःख कोई नहीं जानता है। सिर्फ इतना ही करते हैं कि शहीद हुए जवानों के मन को शांति मिले इसलिए दो मिनट स्तब्ध रहते हैं और उन्हें भूल जाते हैं।

काश्मीर के लोगों की भावनाओं के साथ खिलवाड़ कर उन्हें चुनाव का मुद्दा बनाया जा रहा है। काश्मीर में आतंक फैलानेवाले, संसद पर हमला करनेवाले पाकिस्तान को चेतावनी देने की अपेक्षा अमरिका भारत को ही शांत रहने की सलाह देता है। और अपने दो इमारतों को ढहते देखकर ही अफगाणिस्तान को नेस्तनाबूत करता है। दुःख की बात यह है कि हमारे भारत के नेता अमरिका की इस दूहरी नीति पर कोई आपत्ति नहीं उठाता है। राजनीतिक बातों से अब शिक्षा क्षेत्र भी प्रभावित हुआ है। स्कूल के हेडमास्टर मुखिया, सभापति बनकर अपने शिक्षा धर्म और कर्तव्य को भूल जाते हैं। वहाँ के लड़के भी पढ़ने की अपेक्षा अध्यापक के प्रचार में मशगूल रहते हैं। जिससे देश का भविष्य अंधकार मय बन रहा है। इस स्थिति को हम जानते हैं मगर आदत से मजबमर हैं। मर्द होकर नामदों की तरह जिंदगी बिताने की आदत जो पड़ गई है।

अगर इस देश का भविष्य उज्वल बनाना है; आतंक, भ्रष्टाचार को मिटाना है, तो हमें इनके खिलाफ लड़ना होगा। देश को एक विकसित राष्ट्र बनाने के लिए हमें हिंदू, मुस्लिम, सिख, सब मिलकर देश को बचाने के लिए कुछ कर दिखाने की शपथ लेनी होगी। राष्ट्र का रुखा-सूखा चेहरा बदलने के लिए हर भारत को इमानदारी और एक-दूसरे के प्रति आत्मियता की भावना रखनी होगी हमारा दृष्टिकोण व्यापक और लक्ष्य भारत को इक्कसवीं सदी में एक विकसित राष्ट्र में प्रतिष्ठित करने का होना चाहिए। क्या हम इसके लिए तैयार हैं ? अगर हाँ तो क्यों न आज से ही यह अभियान सुरु कर दें ताकि राष्ट्र का मुस्कराता चेहरा हमारा भाग्य बदल सके।

कल्पना की उड़ान

कु. दिप्ति पाटील

बी. ए. भाग २

कल्पना चावला एक दृढ़ निश्चयी व्यक्तित्व थी। उसके चरित्र से भारत की वीरांगणाओं की परंपरा याद आती रहेगी। उसका जन्म हरियाणा के करताल गाँव में १ जुलाई, १९६१ को हुआ। टैगोर स्कूल में शुरुआती पढ़ाई करने के बाद कल्पना ने १९८२ में चंडीगढ़ के पंजाब इंजीनियरिंग कॉलेज से एयरोनोटिकल इंजीनियरिंग में स्नातक की उपाधि हासिल की।

कल्पना के माता-पिता भी दृढ़ संकल्पी ही थे। देश विभाजन से टूटने पर भी वे पूरी शक्ति के साथ परिस्थिति से लड़ते रहे। कल्पना हमेशा सपनों में खोई रहती थी। कहा जाता है कि बड़े सपने देखनेवाला ही उँची उड़ान भर सकता है। कल्पना ने सिर्फ उँचे सपने देखे ही नहीं उसे सच कर दिखाया। उसने हमेशा नई पगड़ड़ियाँ निर्माण की। उच्च शिक्षा के लिए वह अमरिका गई। १९८४ में टेक्सास विश्वविद्यालय से एयरोस्पेस इंजीनियरिंग में स्नातकोत्तर और १९८८ में कोलोराडो विश्वविद्यालय से इसी विषय में पीएच्. डी. की उपाधि ली। उन्हें १९९७ में पहली बार अंतरिक्ष में जाने का सुअवसर प्राप्त हुआ। इस समय तीनसौ पचहत्तर घंटे अंतरिक्ष में रहकर उसने अपने साहस का परिचय ही दिया था। उसके इस कार्य से सभी खुश थे परिणामतः उसे दूसरी बार अंतरिक्ष में जाने का मौका मिला। इस बार तो उसकी प्रतिभा को देखकर 'नासा' ने उसे 'मिशन स्पेशलिस्ट' के रूप में ही नियुक्त किया। हर भारतीय का सिर गर्व से ऊँचा करनेवाली ही यह घटना थी।

१६ जानेवारी को 'कोलंबिया' ने सफल उड़ान भरी। १६ दिन तक कल्पना और उसके उसके छः साथी अंतरिक्ष में ही थे। उनके संशोधन से अमर्याद अंतरिक्ष की कथाएँ और भी विस्तारित होनेवाली थी। 'कोलंबिया' ने वापसी की सफर भी आरंभ की थी। कुछ ही क्षणों में हम धरती पर होंगे इन विचारों से यह यात्री हर्षित हुए थे। अपने पराक्रम से वे प्रसन्न थे। अपने-अपने देशवासी अभूतपूर्व स्वागत के लिए उत्सुक बने हैं इससे वे परिचित थे। आखरी ४० मिनटों में 'कोलंबिया' का नासा से संपर्क टूटने वाला था जो ७० मिनट पहले ही टूट गया। लेकिन अधिक चिंता की कोई बात नहीं थी, यान की दिशा सही थी। कुछ ही मील जमीन बाकी रही थी। प्रतीक्षा कर रहे लोगों ने गिनती आरंभ की थी। लोगों की साँस तेज हो रही थी मन में अस्वस्थता बढ़ रही थी। सब खुश थे। अब सिर्फ दस मिनट

बाकी थे। कुछ ही क्षणों में उपयान मुख्ययान से अलग होनेवाला था। उससे निकलनेवाली ज्वालाएँ सूरज की भाँति दिखनेवाली ही थी। पृथ्वी उसे अपनी गोद में लेने के लिए उत्सुक बनी थी। १९६०० किलोमीटर मी रफ्तार से उतरनेवाले इस यान को पृथ्वी पर स्थिर होने के लिए ३५० मील की पटरी की आवश्यकता थी जो तैयार थी।

यान में बैठी कल्पना रोमांचित हो गई होगी। अपनी सोलह दिनों की यात्रा को शब्दबद्ध करने के लिए उत्सुक बनी होगी। पृथ्वी पर उतरने पर भी उसे शरीर को पृथ्वी की परिस्थिति के अनुरूप बनाने के लिए चार-पाँच दिन 'स्पेश केप्सूल' में रहना आवश्यक था। मात्र इस समय सफलता के साथ जमीन पर आने की अनोखी खुशी उसे होनेवाली थी। लेकिन शायद विधाता अपने अंतरिक्ष के रहस्य को पृथ्वीपर खोलना नहीं चाहता था। या इन अंतरिक्ष के व्यक्तियों को अपने पास ही रखना चाहता था। जिससे २ फरवरी, २००३ के ९ बजे यान के अंतरिक्ष में ही टुकड़े-टुकड़े हो गए। अंदर बैठे यात्रियों के शरीर की तो कल्पना भी नहीं कर सकते। उनके साथ ही उनके स्वप्न, प्रतिमा, जी तोड़ मेहनत, करोड़ों रुपए और नई योजनाओं का भी अंत हो गया। क्या कहें इसे मनुष्य की गलती, योजना की कमी, अंतरिक्ष का बदला या ईश्वर इच्छा! कुछ भी कहो लेकिन जो हुआ वह बहुत ही भयानक, महाभयानक था। इनकी मृत्यु से मनुष्य का अंतरिक्ष संशोधन कुछ साल पीछड़ गया।

कल्पना अमर हो गई थी। उसके शरीर के कण-कण मिट्टी में बिखर गए थे। इस वीरांगणा पर हमला करने के लिए मृत्यु को भी कितना अचानक धावा बोलना पड़ा होगा इसकी भी हमें कल्पना ही करनी होगी। विशेष बात यह थी कि वह एक भारतीय महिला थी। उसके पैरों के निशान आनेवाली युवा पीढ़ी के लिए मार्गदर्शक होंगे। उसका बलिदान व्यर्थ नहीं जाएगा कई कल्पनाओं की फिर उड़ान भरेगा।

बनकर आग नहीं पैठा जो कब उसको स्वीकार किया है।
बनकर राग नहीं निकला जो कब उसका इजहार किया है।'

ये हैं अंग्रेजी साहित्य मर्मज्ञ, पारंगत विद्वान और हिंदी के प्राणवंत गीतकार-डॉ. हरिवंशराय बच्चन। जैसी 'मधुशाला' वैसा ही 'मधुशाला' के कवि का रूप सौंभला दुबला चेहरा, कल्ले किंचित धंसे और जबड़े की हड्डियाँ कद्रे उभरी हुई, मोटे सेंसुअल होंठ, चौड़ा माथा, लंबे - काले-घुंघराले बाल, लेकिन रुखे.....लाडवाली, मस्त, फक्कड़, बेपरवाह। दुर्बल-तन में एक सबल, झाँकता हुआ मन सहज ही दृष्टिगोचर होने लगता है।

बच्चन हिंदी के एक ऐसे कवि थे जिन्होंने खुद कविता नहीं लिखी बल्कि कविता ने स्वयं ही उन्हें लिखा है। कविता तो बच्चन के 'विकृत मन की उपज है' आज तक उनकी बेचैनी, विकलता, द्वंद्व, जलन, प्यास, त्रास, पीडा संघर्ष ही तो उनकी कविता में व्यक्त होता रहा है।

बच्चन का जन्म २७ नवंबर, १९०७ को प्रयाग के पास अमोढा गाँव में हुआ था। वे अपनी पिता की छठी संतान थे। उनके पिता का नाम 'प्रताप नारायण' और माता का नाम 'सुरसती' था। हरिवंशराय पुरान श्रवण व जाप करने के उपरांत प्राप्त संतान का नाम 'हरिवंशराय' रख दिया। उनके परिवारी पुरोहित श्री. शुक्ल ने धन-लाभ-लोभ वश उन्हें मूल नक्षत्र में उत्पन्न हुआ घोषित किया। यहाँ तक कि एक अनुभवी वृद्धा के परामर्श व आदेशानुसार बच्चन को चमारिन लछमनियाँ के हाथों में पाँच पैसे में बेचकर मन से पराया जान लालन-पालन किया।

बच्चन जी की प्रारंभिक शिक्षा सरकारी पाठशाला, कायस्थ पाठशाला और बाद की पढाई गवर्नमेंट कालेज, इलाहाबाद और काशी हिंदू विश्वविद्यालय में हुई। उन्होंने १९५२ से ५४ तक इंग्लैंड में रहकर केंब्रिज विश्वविद्यालय से पीएच.डी. की डिग्री विख्यात कवि डब्लू. बी. यीट्स के काव्य पर शोध करके प्राप्त की और यह उपलब्धि हासिल करनेवाले पहले भारतीय बने।

बच्चन का पहला विवाह सन १९२६ में रुपनारायणपुर गांव के निवासी तथा तात्कालीन हाइकोर्ट के अनुवादक बाबू रामकिशोर की बड़ी पुत्री श्यामा के साथ हुआ। परंतु एक भयंकर रोग के कारण श्यामा पति को निस्सहाय, बिलखता छोड़ इस मायावी संसार से विदा हो गई। उसके बाद बच्चन का दूसरा विवाह २४ जून सन १९४५ को तेजी से हुआ। बच्चन की जीवन वाटिका में अमिताभ बच्चन और अजिताभ बच्चन दो सुकुमार फूल खिले जिनसे उनकी वाटिका सुवासित हो उठी।

हरिवंशराय बच्चन जी के निर्माण में श्री. विश्राम तिवारी

कवि हरिवंशराय की जीवनयात्रा

कु. रूपाली देवरकर

बी. ए. भाग ३ (हिंदी)

और श्री. आदित्य नाथ झा दोनों का विशेष हाथ रहा है। वे १९४१ से ५२ तक इलाहाबाद विश्वविद्यालय में अंग्रेजी के प्रवक्ता रहे। अंग्रेजी साहित्य में डाक्टरेट की उपाधि लेने के बाद प्रयाग लौटकर उन्होंने एक वर्ष अपने पूर्व पद पर काम किया। कुछ माह तक आकाशवाणी के इलाहाबाद केंद्र में भी काम किया। १० वर्ष वे हिंदी विशेषज्ञ के पद पर रहे। बाद में राज्यसभा में उन्हें छह वर्ष के लिए विशेष सदस्य के रूप में मनोनित किया गया।

हरिवंशराय जी की रचनाएँ काफी लोकप्रिय रही। 'तेरा हार' की रचनाएँ बच्चन की प्रारंभिक रचनाओं में संकलित है। बच्चन का मधुकाव्य 'रुबायते उमर खैयाम' के अनुवाद से आरंभ होता है। बच्चन के मधुकाव्य के साथ ही हिंदी कविता को नया आयाम देनेवाली 'मधुशाला' सबसे लोकप्रिय रचना मानी जाती है। उनकी 'मधुशाला' में तुलनात्मक दृष्टि से भावों का उद्दाम प्रवाह है, तो 'मधुकलश' अस्तित्ववादी दर्शन का गीतमय रूपांतर है। 'निशा निमंत्रण' से कवि की काव्य यात्रा का दूसरा मोड़ प्रारंभ होता है। जीवन संगिनी श्यामा के बिछुड जाने पर कवि का हृदय अपनी असहायता पर रो उठता है -

“याद सुखों की आँसु लाती / दुःख की दिल भारी कर जाती /
दोष किसे दूँ / जब अपने से अपने दिन बर्बाद करूँ मैं /
क्या भूलूँ क्या याद करूँ मैं।”

'एकांत संगीत' और 'आकुल अंतर' निराश, एकाकी और अंतर्मन से टूटे हुए कवि का अंतर्द्वंद्व है।

बच्चन जी की 'सतरंगिनी' से कविता का तीसरा मोड़ परिलक्षित है। यहाँ आकर निराश कवि के उर में विहंग गीत गुनगुनाने लगता है। 'हलाहल' मधु स्वप्न लोक से उतरकर जीवन के यथार्थ गरल का काव्य है। इसमें व्यक्तिवादी अस्तित्व बोध की अभिव्यक्ति हुई है। हरिवंशराय बच्चन ने अकाल पीड़ित बंगाल की जनता के रुदन और उनकी दयनीय दशा पर आधारित एक रचना का निर्माण किया जिसका नाम है 'बंगाल का काल'। 'सूत की माला' और 'खादी के फूल' का प्रणयन गांधी जी की हत्या के प्रतिक्रिया स्वरूप हुआ। बच्चन जी की 'मिलन यामिनी' के गीतों में मानवीय संवेदना, सहानुभूति एवं पर दुःख कातरता को सहज अभिव्यक्ति मिली है। 'प्रणय-पत्रिका' बच्चन के काव्य में विशेष महत्त्व का काव्य है। यही बच्चन के संवादी सुरों के काव्य की अंतिम कृति है।

ध्यान 'पर' पर भी गया और उन्होंने 'धार के इधर उधर' रचना निर्माण की। इन रचनाओं में बच्चन का राष्ट्रप्रेम उभरा है। बच्चन की एक बड़ी ही अद्भुत कृति है 'आरती और अंगारे'। इसके पूर्व भाग में स्वजनों की आरती है तो उत्तर भाग में आक्रोश। 'बुद्ध और नाचघर' बच्चन की मुक्तक छंद में रची प्रथम प्रौढ कृति है। 'त्रिभंगिमा' में कवि तीन भंगिमाएँ लेकर उपस्थित होता है। शिल्प की दृष्टि से त्रिभंगिमा में नए आयाम नहीं अपितु यह कृति नए और पुराने के मध्ये लटकती सी रह गई है।

'चार खेमे चौंसठ खूँटे' में मुख्यतः तीन प्रकार की रचनाएँ हैं मुक्त छंद की कविताएँ, छंदयुक्त कविताएँ और लोक धुनों पर गीत। बच्चन जी के 'दो चट्टाने' संग्रह में मार्च, १९६५ तक की रचनाएँ संकलित हैं। यहाँ बच्चन ने युग यथार्थ को ऐतिहासिक परिवेश में मार्मिक अभिव्यक्ति दी है। और 'बहुत दिन बीते' लेकर गीतकार बच्चन ने नई कविता के अखाड़े में भी पाँव जमा लिए। इसकी कविताएँ मूलतः व्यंग्यप्रधान हैं। १९६७-६८ की अवधि में लिखी कविताओं के दो संकलन कवि ने तैयार कराए 'कटती प्रतिमाओं की आवाज' और 'उभरते प्रतिमानों के रूप'। ये कविताएँ 'कवि जीवन के छठे दशक के अंतिम वर्ष और सातवें दशक के प्रथम वर्ष की कविताएँ हैं।

कवि बनने से पूर्व बच्चन कहानीकार के रूप में जाने जा चुके थे। १९३०-३१ में उनकी 'हृदय की आँखें' पुरस्कृत और प्रेमचंद द्वारा 'हंस' में प्रकाशित हुई थी। 'क्या भूलूँ क्या याद करूँ' बच्चन की आत्मकथा साहित्य में क्रांतिकारी कृति है। इसमें कायस्थ जाति की उत्पत्ति से लेकर श्यामा की दुर्दनीय मृत्यु तक कवि का जीवन चित्रित हुआ है। श्यामा की मृत्यु के उपरांत कवि ने किस प्रकार अपने नीड़ का पुनर्निर्माण किया, उसका चित्रण 'नीड़ का निर्माण फिर' इस कृति में किया। 'प्रवासी की डायरी' में बच्चन का स्वयं शोधकार्य की धुरी के गिर्द घुमते हुए भी मानवीय दैनिक मनोभावों का सफल चित्रण हुआ है। बाद में उन्होंने 'बसेरे से दूर' और 'दशद्वार से सोपान तक' निर्मित की।

सन १९३३ में बच्चन ने 'खैयाम की मधुशाला का अनुवाद अंग्रेजी से हिंदी में किया'। जनगीता और 'नागरगीता' यह दोनों गीता के अनुवाद हैं। 'चौंसठ रूसी कविताएँ' इसमें बच्चन ने रूस के राष्ट्रकवि पुशकिन कालीन और पुशकिनोत्तर कविताओं का अनुवाद किया है। हरिवंशराय बच्चन ने आयरलैंड के राष्ट्रीय कवि वाटलर यीट्स की १०१ कविताओं का अनुवाद 'मरकत की दवीप' में किया है।

डॉ. बच्चन को उनकी कृति 'दो चट्टाने' पर १९६८ में हिंदी कविता का साहित्य अकादमी पुरस्कार मिला। बिडला फाउंडेशन द्वारा उनकी आत्मकथा के लिए उन्हें 'सोवियत एंड नेहरु और एफ्री एशियाई सम्मेलन' के 'कमल पुरस्कार' से भी नवाजा गया था। साहित्य सम्मेलन ने उन्हें 'साहित्य

वाचस्पति' पुरस्कार दिया। राष्ट्रपति ने 'पद्मभूषण' से सम्मानित किया।

वास्तव में वे जनमत सुरभित करनेवाले जीवन संघर्ष के आत्मनिष्ठ कवि थे। हरिवंशराय जी ने

"यम आएगा साकी बनकर साथ लिये काली हाला,
पी न होश में फिर आएगा सुरा विसुध यह मतवाला,
यह अंतिम बेहोशी, अंतिम साकी, अंतिम प्याला है,
पथिक प्यार से पिना इसको फिर न मिलेगी मधुशाला।"

यह कहते हुए १९ जनवरी, २००३ में अंतिम श्वास लिया। और हिंदी साहित्य का एक पर्व समाप्त हुआ।

इस दिन पोर्ट ब्लेअर से भेजे अपने शोक संदेश में प्रधानमंत्री वाजपेयी जी ने का, "श्री बच्चन एक महान कवि थे। उनकी कविता अमर है। उन्हें पाठक कभी नहीं भूलेंगे।" साहित्य संगीत, राजनीति सभी क्षेत्रों के महान हस्तियों ने भी उनकी मृत्यु पर शोक व्यक्त किया।

क्रोधी राजा

राजू गळतगे

बी. बी. ए. भाग १

एक समय की बात है एक गाँव में एक राजा राज्य करता था। वह स्वभाव से बड़ा क्रोधी था। जरा-सी बात पर फाँसी की सजा देता था। एक बार वह कहीं से कांच के तीन पुतले खरीदकर ले आया और अपने महल में उन्हें सजाकर रख दिया। उन पुतलों की निगरानी के लिए उसने एक नौकर की नियुक्ति कर दी और उसे चेतावनी देते हुए बोला "अगर इन पुतलों को कोई भी नुकसान पहुँचाएगा तो उसे फाँसी दी जाएगी"

एक दिन उस पहरेदार का धक्का लगकर एक पुतला टूट गया। उसने सोचा मुझे तो फाँसी की सजा होगी ही, पर कल जो दूसरा पहरेदार आएगा, उसे भी यही सजा मिल सकती है।

कुछ सोचकर उसने बचे हुए दोनों पुतलों को तोड़ना शुरू कर दिया। उसी क्षण राजा महल में पधारे। पहरेदार का कार्य देखकर वे क्रोधित हुए। और पूछा "यह क्या कर रहे हो?"

पहरेदार ने कहा, "गलती से एक पुतला टूट गया। उसकी सजा मुझे भुगतनी होगी और बचे दो पर कोई नया पहरेदार आएगा, तो उसे जान से हाथ न धोना पड़े, वह भी मौत का भागी न हो इसलिए यह सब किया।"

राजा उसके विचारों से बहुत प्रभावित हुआ। उसने निश्चय किया कि वह अब कभी क्रोध नहीं करेगा। राजा ने पहरेदार का उचित आदर-सत्कार किया।

कविताएँ...

प्यारा भारत

अश्रुद्दीन मुलाणी

बी. ए. भाग २

भारत अपनी माता है

सुपूत्र है हम भारत के।

हात से हात मिलाओ भाई

एकता में शक्ति है।

गर्व है अपने भारत पे

हममें राष्ट्रभक्ति है।

तोड़ दे जात-पात को

छोड़ दे भेद-भाव को।

जीना है हमें यहीं

धरती पे जीवन सारा।

मिलबाँट के खाए आओ

भाई क्या तेरा क्या मेरा।

गाथा

मुक्त करें इस देश को

आतंकवाद के संकट से।

छुड़ाते है अपने भारत को

इस वतन के गद्दारों से।

पावन करें पवित्र तिरंगे को

इस दशे के मक्कारों से।

तब तक गुँजता रहेगा

गगन में इनक्लाब का नारा।

जब तक है आसमान में

ये चमकनेवाला चाँदसितारा।

क्यों लड़ना क्यों झगड़ना

छोड़ दे ये सारा।

मिलकर बांटते है भाईचारा

सुपुत्र है हम हिंदुस्तान के।

ये हिंदोस्ता हमारा

सबसे न्यारा सब से प्यारा।

सुनो कहानी उन गद्दारों की

जयवंत शेवाळे

एम्. ए. भाग २ (हिंदी)

सुनो कहानी उन गद्दारों की,

जो हर वक्त बुराई सोचते हैं 'हिन्दुस्तान' की।

इनको मर्द नहीं औरत कहा जाए,

जो हर बार पराजित होकर भी,

बातें करते हैं शूर वीरों की,

सुनो कहानी उन गद्दारों की,

जो हर वक्त बुराई सोचते हैं 'हिन्दुस्तान' की ॥

डरते हैं हमसे,

इसलिए सामने नहीं आते,

हमला करते हैं चुपके-छुपके,

फिर भी हमसे पराजित होकर,

सजा पाते हैं मौत की,

सुनो कहानी उन गद्दारों की,

जो हर वक्त बुराई सोचते हैं 'हिन्दुस्तान' की ॥

पकड़े जाने पर घुटने टेकते हैं,

दुम हिलाते हैं कुत्ते जैसी,

शरणार्थियों को छोड़ना, हम कर्तव्य समझते हैं,

लेकिन छूट जाने पर भाग जाते हैं,

कायरों की भाँति,

फिर भी बातें करते हैं बहादूरी की,

सुनो कहानी उन गद्दारों की,

जो हर वक्त बुराई सोचते हैं 'हिन्दुस्तान' की ॥

बड़ी बेरहमी से,

बंबविस्फोट कर धरती का सीना चीर देते हैं,

कितने बेगुनाहों को मौत के घाट उतारते है,

इन्सान नहीं ये तो हैवान है,

न जाने किस साँचे में ढले है,

इन्हें जानवर कहना भी उचित नहीं है,

क्योंकि जानवर भी इनसे अधिक सज्जन है,

ये तो हूब-हू छबी है शैतान की,

सुनो कहानी उन गद्दारों की,

जो हर वक्त बुराई सोचते हैं 'हिन्दुस्तान' की ॥

किराए पे लाकर घुसपैठी

कश्मीर में आतंक फैलाते हैं,

इनके ही कहने पर,

बेगुनाह लोगों की हत्या करते हैं,

सुनो कहानी उन गद्दारों की

जो हर वक्त बुराई सोचते हैं 'हिन्दुस्तान' की ॥

सलाम

कु. पद्मा कांबळे

बी. ए. भाग १

सीमा पर लड़नेवाला जवान ।
मारने थे उसे अजनबी इन्सान ।
आँखों में था पानी, दिल में था तुफान ।
देश के लिए लड़ना, बस यही था उसका अरमान ।
मरकर भी जिंदा रहते, ऐसी उनकी शान ।
होता है हर भारतवासियों को उनका अभिमान ।
देश के लिए देते हैं वो अपना बलिदान ।
करते हैं हम उनको बारबार सलाम ।

दुनिया एक अजब सी पाठशाला

विक्रम शिंगटे

बी. ए. भाग ३ (हिंदी)

दुनिया एक अजब सी पाठशाला है ।
इसमें अनेक अध्यापक है, विद्यार्थी है ।
हर वक्त, हर दिन अध्ययन करना, मानो जीवन बिताना ।
कभी कोई मदत करता है तो कोई काँटे बिछाता है ।
दुनिया एक अजब सी पाठशाला है ।

कभी सुख, कभी दुःख, ये तो अपने विषय है ।
सुख मे पास, दुःख में फेल यही तो अपनी गाथा है ।
सचचाई को अपनाना, दुःख का करना सामना,
यही हमारी शिक्षा है ।
दुनिया एक अजब सी पाठशाला है ।

पैसा पैसा ये सब कैसा यह तो सबसे बड़ा पाप है ।
उसके बिना नहीं आदमी जीता, फिर भी ये सबकुछ नहीं है ।
ज्ञान से बढ़कर कुछ भी नहीं है । होगा तो स्वार्थ ही है ।
दुनिया एक अजब सी पाठशाला है ।

किसके लिए जीना ? बस अपने लिए ही जीना ।
कुछ भी हो जाए दूसरों का, अपना सब ठीक-ठीक तो है ।
यही अपनी कमजोरी है ।
दुनिया एक अजब सी पाठशाला है ।

समय-समय के साथ चलना, अच्छे बुरे को भी अपनाना,
खुद भी जीना, दूसरों को, भी जीने देना ।
यही अपना कर्तव्य है,
दुनिया एक अजब सी पाठशाला है ।

हमारा कॉलेज मंदिर

अमोल हुदले

बी. ए. भाग २

कॉलेज के ये मधुर क्षण,
फिर न वापस आएँगे ।
सोच लो ए दोस्त,
कल हम सब जुदा हो जाएँगे ।

भूल सकोगे क्या कभी तुम,
कॉलेज जीवन की हानि ?
याद कर आहें भरोगे
आएगी जब याद पुरानी ।

आज तुम हो, आज हम है,
मंदिर है कॉलेज हमारा ।
कल तुम होंगे ना हम,
फिर ना होगा मिलन हमारा ।

कल कितने आकर चले गए,
कल कितने ही आनेवाले हैं ।
आज यहाँ जो पढ़ते हैं,
कल वे भी जानेवाले हैं ।

हम न रहेंगे, तुम ना रहोगे,
यह कॉलेज हमेशा रहेगा ।
ज्ञान में डुबे हम चले जायेंगे,
यह मंदिर तो सदा बुलाता रहेगा ।

फरियाद

गिरीष पाटील

बी. ए. भाग १

शाम अगर ढलना भूल तो,
परवाना किससे फरियाद करें !

सूरज अगर ढलना भूले तो,
अंधेरा किससे फरियाद करें !

लहरे अगर उछलना भूले तो,
सागर किससे फरियाद करें !

बादल अगर बरसना भूल तो,
धरती किससे फरियाद करें !

कली अगर खिलना भूले तो,
भँवरा किससे फरियाद करें !

तुम अगर मिलना भूले तो,
हम किससे फरियाद करें ?

दोस्ती

प्रीति चरित्रोंक प्रामाण्य

प्यार है यह

माकल

नवनाथ चौगुले

बी. ए. भाग ३ (हिंदी)

ऐसी हमारी दोस्ती, दुनिया से निराली।
सितारों की तरह चमकती,
बादल की तरह बरसती,
फूलों की तरह खिलती।

ऐसी हमारी दोस्ती, दुनिया से निराली।
ना सहती दुनिया वालों को,
जुदा करना चाहते थे एक-दूजे को।
कोई हाथ ना आया उनको,
पागल समझते हैं, एक-दूजे का।
ऐसी हमारी दोस्ती, दुनिया से निराली।

खुशी हो या गम,
बाँट लेंगे हम।
जब तक साथ-साथ है हम,
खुशियाँ चूमें हमारे कदम।
ऐसी हमारी दोस्ती, दुनिया से निराली।

क. अनिता पाटील

बी. ए. भाग १

सात सुरों से बँधी सतार है यह।
अगर तुम समझो तो 'प्यार' है यह।
दुःख ने सुख का किया इंतजार है यह।
एक ने दूसरे से किया इकरार है यह।
अगर तुम समझो तो 'प्यार' है यह।

तुम्हारी हमने सुनी पुकार है यह।
दिल ने कहा संघर्ष की तलवार है यह।
अगर तुम समझो तो 'प्यार' है यह।
हर जीवन की तार है यह।
किसी ने कहा गीतों की इनकार है यह।
सपने जैसा सुंदर संसार है यह।

अगर तुम समझो तो 'प्यार' है यह।
हर एक नदी की किनार है यह।
जिने का करार है यह।
इने ना पा सके तो हमारी हार है यह।
अगर तुम समझो तो 'प्यार' है यह।

सुनी मुश्किल

क. मनिषा किल्लेदार

बी. ए. भाग ३ (हिंदी)

वक्त बहुत कम है, कहानी बड़ी।
फिर भी क्यों सुनी है मुश्किल पड़ी।
एक पल भी और ना गँवाना,
आने से तुम देर ना करना।
हमारी आँखो को है कहना,
अपनी ख्वाबों का एक सपना।
बहुत ही है दूर जाना,
तुम्हारी आँखों का समंदर लेके,
दिल की आग बुझाने चले आना।
तेरे लिए बहुत रोए थे कभी,
अब और ना रुलाना।
ऐसा ना हो कहानी ये कभी,
बन जाए सिर्फ अफसाना।

बेवफाई

क. अलका तुरंबेकर

बी. ए. भाग २

तुम मेरे लिए मजबूर मत होना,
तुम्हारी जिंदगी मत खोना।
तुम्हारी राह तो जरूर देखूँगी,
मैं तुम्हे मरते दम तक अपना ही कहूँगी।
तुम्हारे सपने मूँदती रहती हूँ,
तुमको हररोज देखा करती हूँ।
प्यार में दिवानी आदत है होती,
जिस प्यार में मैं हररोज रोती।
क्यूँ इस प्यार में लोग है खोते,
हर रात सो कर भी जागते हैं रहते।
अक्सर ये दुनिया तो नहीं अपनी,
प्यार से भी कैसे नहीं होती जिंदगी ये सुहानी।
जिंदगी में कभी ना आए तुमको जुदाई,
मेरा प्यार किसी ने कभी नहीं जाना,
ये तो है मेरी 'बेवफाई'।

शायरी

जयवंत शेवाळे
एम्. ए. भाग २ (हिंदी)

कविता कला

प्यार क्यों करते हैं हम, यह जानते हैं लोग कम।
टूटते हैं उनके दिल हरदम, जिंदगी में रहता है सिर्फ गम ॥

भूल जाओ तुम दुनिया की बातों को,
गम में बिताई उस रातों को।
याद करो हमारी पहली मुलाकात को,
साथ में बिताए उन कुछ क्षणों को ॥

प्यार का गीत गम में गाया जाए,
तो और भी अच्छा लगता है।
बार-बार हमें याद किया जाए,
तो प्यार और भी सच्चा लगता है ॥

गम के दर्द को समझने के लिये, दो दिलों को बिछड़ना चाहिए।
इस बात को परखने के लिए, दिल के करीब पहुँचना चाहिए ॥

आकाश से तारे तोड़ लाऊँ या चाँद को मनाऊँ,
तुम चाहे तो सारी दुनिया को बदलाऊँ,
मगर तुम्हारे लिए माँ-बाप को ना टुकराऊँ ॥

बदली नहीं है दुनिया बदले है इन्सान,
जब आपको होगी आपकी असली पहचान,
तब आप ही होंगे आप से बेईमान,
आपही पूछो आपसे, कहाँ खोया अपना ईमान ॥

झुकती नहीं है दुनिया झुकते हैं आप।
देखना ही है तो खुद को लो नाप ॥

खुद का काम खुद करना है,
सुख के साथ दुःख को भी सहना है।
जिंदगीभर हँसते-हँसते रहना है,
यही बात दुनिया को बतलाना है ॥

सूरज आने से पहले चाँद को जाना है।
हमें पाने से पहले तुम्हें माँ-बाप से बिछड़ना है ॥

शायरी

कविता कला

कु. अलका तुरंबेकर
बी. ए. भाग २

शायर बनना है तो, प्यार करके देखो
दोस्त बनना है तो, गले लगाके देखो
और जिंदगी में सफल होना है तो,
बुराईयों को छोड़कर सबके आगे चलकर देखो ॥

हँस के जिना चाहिए
रोने से कुछ नहीं मिलनेवाला।
रोकर भी हँसना चाहिए
क्योंकि हर एक की जिंदगी में
नया सौदागर है आनेवाला ॥

जिंदगी जीने के लिए होती है,
मरने से क्या फायदा।
हर गमों को भूलते चलेंगे,
यही रहेगा जीने का कायदा ॥

कहाँ से आते हैं, ऐसे फरीशते
रब ने जोड़े ये कैसे लोगों के रिश्ते।
जुदाई में अकेले रहने के सिवा
और क्या कर सकते हैं ये अधुरे रास्ते ॥

सँभलते रहना मेरे यार
जिंदगी में इंतजार करना ये है जीने का सार।
और किसी को नहीं चाहूँ क्योंकि,
तुम ही हो मेरा पहला और आखरी प्यार ॥

प्यार करना तो मैंने सीख लिया
लेकीन उसको निभाना नहीं सीखा।
लाखो चेहरे हर जगह देखे
मगर आप जैसा चेहरा नहीं देखा ॥

दोस्त बनके रहना है। गम मिल के सहना है।
यादों में खोते रहना है। चाहते कभी ना करना है।
और ऐसे ही हम दोनों भाई-बहन को जीना है ॥

शायरी

आनंदा सावंत
बी. ए. भाग ३

निगाहे मिलाकर बदल जानेवाली,
मुझे तुझसे कोई शिकायत नहीं है।
चाहूँ तो अष्को में सारे जहाँ को डूबा दूँ,
मगर मुझे रोने की आदत नहीं है ॥

***

हर फुल को काटा नहीं होता, क्योंकि, हर फुल गुलाब नहीं होता।
मुझे प्यार में धोका न देना, क्योंकि हर दिल पत्थर नहीं होता ॥

***

हजार दोस्त कम है, मस्ती करने के लिए।
बस एक काफी है, दोस्ती निभाने के लिए ॥

***

हर हिरा चकमदार नहीं होता,
हर फुल खुशबुदार नहीं होता,
दोस्ती करना सोच समझकर,
हर दोस्त वफादार नहीं होता ॥

***

देखी है झलक तेरे हँसते हुए चहरों में।
तुझ जैसा फुल कहाँ, इस हसीनों की दुनिया में ॥

***

दिन हो या रात, आँधीं होए या बरसात।
दिल कि गली में होगी प्यार की बरसात ॥

***

गज़ल

कु. दिप्ति पाटील
बी. ए. भाग २

न जीते हैं हम, न मरते हैं।
लेकिन हर पल तुझको याद करते हैं।
न कुछ खाते हैं, हम न पीते हैं।
लेकिन अपने आँसू पीकर प्यास बुझाते हैं।
दिल से हँसी आती नहीं, लबों से मुसकाते हैं।
सबके सामने हँसते है, लेकिन अकेले में रोते हैं।
तेरी तस्वीर से कर के दो बातें।
अपनी तनहाई भुला देते हैं।
मगर खाते हैं, अब ये कसम।
चाहेंगे तुमको, हम में जब तक है दम।

***

विचार संकलन

शिक्षा का उद्देश्य

मारुती पाटील
बी. बी. ए. भाग २

महात्मा गांधी ने कहा था :

शिक्षा का उद्देश्य पैसा कमाना नहीं, बल्कि अच्छा बनना और देश सेवा करना है। यदि यह उद्देश्य सफल न हो, तो शिक्षा पर किए गए खर्च को बेकार समझना उचित होगा। सच्ची शिक्षा वह है, जिसके द्वारा हम अपने को, आत्मा को ईश्वर को, सत्य को पहचान सकें।

शिक्षा से मेरा अभिप्राय है - मनुष्य के शरीर, मस्तिष्क और आत्मा में पाए जाने वाले सर्वोत्तम गुणों का चतुर्मुखी विकास।

***

रविंद्रनाथ टागोर ने कहा था :

सर्वोत्तम शिक्षा वह है, जो संपूर्ण सृष्टि से हमारे जीवन का सामंजस्य स्थापित करती है। सच्ची शिक्षा से संग्रहीत किया गया ज्ञान लाभप्रद होता है। ज्ञान के प्रत्येक अंग के प्रयोग करने में, उस अंग के वास्तविक स्वरूप को जानने में और जीवन के लिए सच्चे आश्रय का निर्माण करने में ही उसकी सफलता है।

***

स्वामी विवेकानंद ने कहा था :

हमे उस शिक्षा की आवश्यकता है जिसके द्वारा चरित्र का निर्माण होता है, मानसिक शक्ति बढ़ती है, बुद्धि का विकास होता है और मनुष्य अपने पैरों पर खड़ा हो सकता है। वास्तव में शिक्षा की व्याख्या शक्ति के विकास के रूप में की जा सकती है। शिक्षा मनुष्य की अन्तर्विहित पूर्णता की अभिव्यक्ति है।

***

सिने मुलाकात

कु. रंजिता सपकाळे

बी. ए. भाग १

आपका परिचय	- राजा हिंदुस्तानी ।
आपका निवास	- प्रेम नगर ।
आपका नाम	- राजा बाबू ।
पिता का नाम	- मि. इंडिया ।
माँ का नाम	- मदर इंडिया ।
बहन का नाम	- गंगा, जमूना, सरस्वती ।
बीवी का नाम	- बसंती टांगेवाली ।
बच्चों का नाम	- अमर, अकबर, अँथोनी ।
दोस्तों का नाम	- राम-लखन ।
आपकी मनोकामना	- रहना है तेरे दिल में ।
क्या कमाना चाहते हो	- रोटी, कपडा और मकान ।
तनखा कितनी मिलती है	- ४२०
काम कुछ किया है	- यस बॉस
क्या करते हो	- प्यार मोहब्बत ।
किससे प्यार करते हो	- दिलसे
प्यार के बाद क्या होता है	- शादी मुबारक ।
प्यार कब किया था	- बिस साल बाद ।
आपका प्रिय क्या है	- तिरंगा ।
आपके आदर्श	- सत्यम्, शिवम्, सुंदरम् ।

***

वह कौन थी ?

कु. अलका रायकर

बी. ए. भाग १

मेरा ध्यान गया वह दोस्त के साथ थी। वह दोस्त के साथ लड़ रही थी। अध्यापक जी ने ऊन दोनों को बाहर निकाल दिया। मैं सोच में डुबा। इतने में वह मेरे पास आयी मुझे छेड़ने लगी। जब मैं पढाई में दिल खो बैठती तब 'वह' चूप-चाप आती है। मुझे सताती है जब बिजली बंद होती तब 'वह' मुझमें समा जाती है। उसके साथ कब सबेरा होता है समझ में ही नहीं आता।

एक दिन मैं उसके साथ पढाई छोड़कर खेल रही थी। माँ ने कुछ देर हमारी हरकतें देखी। तो उन्होंने मुझे एक थप्पड़ लगा दी तब से 'वह' मेरे पास आने से डरती है। पर क्या करूँ ? मुझे उसके बिना चैन ही नहीं मिलता।

...आज फिर 'वह' आयी है। फिर 'वह' मुझे सताने लगी है। आपको पता है 'वह' कौन थी ? 'वह' थी मेरी प्यारी 'निंद' ।

***

A क लड़की का परिचय

संतोष पाटील

बी. ए. भाग २

- A क लड़की थी ।
 B झी हमेशा रहती थी ।
 C तल उसका नाम था ।
 D एड करना चाहती थी ।
 E मामी क्रिम लगाती थी ।
 F वायू. बी. ए. में पढती थी ।
 G वन में हमेशा हँसती थी ।
 H एम. टी. की घडी पहनती थी ।
 I ब्रो हरदम करती थी ।
 J लर उसके अंकल थे ।
 K दार मे पिक्चर देखती थी ।
 L आर उसकी बहन थी ।
 M ब्रायडरी में कुशल थी ।
 N एस. एस. कॅम्प में शामिल थी ।
 O बहुत खुबसुरत थी ।
 P ने को पेप्सी लेती थी ।
 Q बा के केस्ट्रो को जानती थी ।
 R माधवन को पसंद करती थी ।
 S टी में से कॉलेज आती थी ।
 T ना उसकी सहेली थी ।
 U नियन बनाने का काम करती थी ।
 V टी में उसका भाई था ।
 W अँड डी कंपनी का मालिक था ।
 X मस् के दिन उसका जन्मदिन था ।
 Y ल् की साडी पहनती थी ।
 Z पी ऑफिस के पास रहती थी ।

***

चुटकुले

कु. कल्पना कदम

एम्. ए. भाग १

पिटू : जानते हो शहर के पास रेलवे लाइन पर फाटक क्योँ लगाए जाते हैं।

मिटू : हाँ, ताकि रेल शहर में न आए।

◆◆◆

मरीज : (डॉक्टर से) डॉक्टर साहब, मुझे कोई बात एक मिनट भी याद नहीं रहती।

डॉक्टर : ऐसा कब से है ?

मरीज : क्या कब से है ?

◆◆◆

एक दोस्त (दूसरे से) शादी के बाद क्या होता है ?

दूसरा : पहले साल में आदमी बोलता है और औरत सुनती है।

दूसरे साल औरत बोलती है और आदमी सुनता है।

और तीसरे साल में दोनों बोलते हैं और पडोसी सुनते हैं।

◆◆◆

कैलाश : अपने ऊपर से मक्खियाँ उड़ते हुए वेटर से बोला तुम्हारे होटल में मक्खियाँ बहुत हैं।

वेटर : क्या करूँ साहब, जहाँ गंदगी देखती हैं, बैठ ही जाती हैं।

◆◆◆

एक अंग्रेज ने भारतीय से कहा -

आपके यहाँ कोई गोरा, कोई काला होता है। ऐसा क्यों ?

भारतीय ने कहा : गधे एक ही रंग के होते हैं तथा घोड़े रंग-बिरंगे होते हैं।

◆◆◆

चुटकुले

चंद्रकांत गळतगे

बी. बी. ए. भाग १

गाईड : अब आप लोगों ने महाराज सवाई राज जयसिंह का पूरा महल देख लिया है। क्या, किसी को कुछ पूछना है ?

एक महिला : भाई साहब आप लोग यह फर्श इतना चमकदार कैसे रखते हो ?

एक कवि मुँह पर रुमाल रखे घर में प्रवेश करता है।

पत्नी : क्यों, जी ये मुँह पर रुमाल किस लिए रखे हो .... ? अरे, तुम बोलते क्यों नहीं ?

कवि : (उसी मुद्रा में) अरे, कुछ नहीं हुआ न और फिर वैसे भी तो दो सामनेवाले दाँत उखड़वाने ही थे न।

पहला : मेरी बीवी बहुत ही कंजूस है, वह ब्लाऊज से मेरे लिए टाय बनाती है।

दूसरा : अरे ! यह तो कुछ भी नहीं, मेरी बीवी तो उससे बहुत कंजूस है। वह मेरे टाय से ब्लाऊज बनाती है।

पिता : देख रही हो मुन्ने की माँ,

मुन्ना हट कर रहा है कि गधे की सवारी करेगा।

माँ : अरे ! तो क्या गजब हो गया।

अपने पीठ पर बिठा लो न, चुप हो जाएगा।

◆◆◆

शुभविवाह

बी. एस. देवरकर

बी. ए. भाग १

बारहवी के छात्रों के लिए,

सस्नेह वंदे,

शिवराज महाविद्यालय में हमारी सुपुत्री

चि. सौ. का. परिक्षादेवी

का शुभविवाह

चि. पेपरकुमार

के साथ २१ फरवरी, २००३ को सुबह ११ बजे संपन्न होनेवाला है। आपसे बिनती है, कि आप पढाई के साथ

आकर दुल्हा-दुल्हन को बधाई दें।

विवाह स्थळ : 'परीक्षा भवन' कॉलेजनगर।

SHIVARAJ 2003

ENGLISH SECTION

Sectional Editor

Prof. Swati S. Shinde

SHIVAJI 2002

ENGLISH SECTION

General Editor
Prof. Suresh S. Shinde

Editorial ...

Dear Readers,

This has been my first experience in life to edit this section. As the student of Literature I have found pleasure in discovering the roots of our culture in poetry. Our students gave a promising response to our call. After going through their poems, articles I discovered the joy of creation.

Rabindranath Tagore in one of his lyrics, expressed his concern towards weak and suppressed.

Give me the strength to make my love fruitful in service.

Give me the strength never to disown the poor or bend my knees before insolent might.

Give me the strength to raise my mind high above daily trifles.

And give me the strength to surrender my strength to thy will with love.

I am confident that this prayer of Tagore will leave footprints to our students to make their way towards success.

So far as English section is concerned, its not easy to make expressions sound for Indian learners. Yet our students had attempted to put on their aspirations, pangs and strifes, It is the humble attempt on behalf of student community. The section includes articles of various tastes. I am sure we will find delight in them.

Thank you !

Prof. Swati S. Shinde

Sectional Editor

INDEX

Prose

▶ Kalpana Chawla : An Eternal Voyager	Preeti M. Chougule
▶ Key to Success	Tarang Magdum
▶ N. S. G. The Terror Buster	Vaishali Dalavi
▶ Terrorism	Anilkumar B. Gadivadd
▶ Physics of Love	Moshin D. Mulla
▶ Every Man is a Number	Prakash b. Gatade
▶ Anna Hajare : The Creator of Ralegansiddhi	Amol V. Hudale
▶ Friendship	Ravindra M. Kurade
▶ Nobel Laureates	Rekha B. Kumbhar
▶ Impact of Television	Geetanjali S Phaltane
▶ National Symbols	Mahadevi Desai
▶ Dhirubhai Ambani : A legendary Business Tycoon	Ashwini S Khanna
▶ Things We Appreciate in Gadhinglaj	Roopa Chougula

Poetry

▶ College	Rejendra R. Shetake
▶ Friendship	Rupali B. Powar
▶ Examinations	Ajit S. Savant
▶ Oh ! My Sweet Heart	Nagesh Tambade

Things

▶ Three Things	Pradip S. Devan
▶ Humour	Santosh Patil
▶ Think and Act	Sanjay Sakhare
▶ It is Different but Worth Doing	Sadhana Patil
▶ Strange, But True	Amol V. Hudale

Kalpana Chawla, the most famous student, the first woman to study Aeronautical Engineering at the decidedly unfashionable Punjab Engineering College (PEC). Kalpana Chawla was born in 1961 in Karnal in Haryana. She was a small town girl. She did her schooling in Tagore Bal Niketan.

Flight Engineer Kalpana Chawla said just before taking off on her second and final mission that, "I was not born for one corner. The whole world is my native land. I have felt that connection for stewardship for earth for as long as I can remember. And not just for earth but the whole universe." She was a courageous woman who chose to live by her dreams. She was not merely a stereotypical Indian success story. She embodied the singular pursuit of a dream.

For all her single minded determination to be an astronaut Chawla had a rich inner life. She learnt the Bharatnatyam between 1992 and 1994 at the San Jose based Abhinaya Dance Company just before she got a call from NASA to come abroad the space programme out of 2962 applicants. She took at the University of Texas. Chawla was the antithesis of the dollar obsessed stereotypical first generation techie.

She was always willing to try anything new. When she accompanied her husband, french American Flying instructor Jean Pierre Harrison to a Jan. 2001 Deep purple concert in Louisiana she found it a deeply spiritual experience. She was also thoughtful and she loved to fly. She was an adrenaline junkie. She earned her pilot's licence when she lived in the Bay area of San Francisco between 1988 and 1994 later taking up acrobatic flying and giving her friends joy rides. In Dec. 1994 NASA accepted her application and by March 1995 Chawla reported to the Johnson Space Centre as a candidate in the group of 15 Astronauts. Her path to the stars was paved with increasingly complex technical requirements which is difficult for any lay person to comprehend. Space training is an arduous process where experiencing gravity's pull can increase your pulse rate from 72 to 102 within a second, where every movement can be a discovery of pain.

It is usually restricted to an elite band of trained test pilot's, requiring as it does immense levels of fitness. It didn't deter Chawla.

Kalpana Chawla : An Eternal Voyager

Preeti M. Chougale

B. B. A. I

In Nov. 1996, she finally made the leap from imagination to reality when she was assigned as mission specialist and prime robotic arm operator on SIS - 87 for a 16 day mission at a end of 1997.

In 1997 after her first space flight in an interview to Executive Editor Raj Chengappa she seemed in awe of the heavens "When you are up there, you feel you are not from any particular piece of land but a resident of the Milky Way"

She was craving for a second chance. By January 1988 she was well on her way to participate for the second time in the Olympics of space. In 2000 she was assigned to the crew of SIS - 107 scheduled for launch in 2003. Once again Chawla had succeeded and it wasn't only about good fortune Chawla worked very very hard.

She died like a true heroine while playing that dream, no matter the romance was always balanced by the risk. The journey which started in Karnal, wended its way to the us where Kalpana equipped herself to enter the race to space and she made it there, not once but twice. Her journey was remarkable the ascent of her career every bit a dramatic as the flawed re-entry of Columbia. As Columbia, on its way back home, exploded 2,00,000 feet above the ground, it was not just one other worst moment of science. Chawla had clocked on incredible 760 hours in space. She had travelled 10.4 million km. as many as 252 times around the earth. Here was one braveheart who really had gone the distance to fulfil her motto. In death Kalpana has become a National cult, for nothing else could have explained the outpouring of grief.

She epitomised the indomitable spirit of Indian Womanhood. Such spirits do not die. They leave behind a legacy that must and will other like her to follow the example

N.S.G. The Terror Busters

Vaishali Dalavi

B. A. I

If Israel has the Sayaret Matkal and the U.S. its Delta Force, India has the National Security Guards (NSG) properly called the Black Cats. 7000 personnel chosen from the Army and Paramilitary form this elite crack commando force. It was first used 14 years ago in operation Black Thunder II at the Golden Temple. A counter Terrorist force, its mandate is the neutralisation of terrorist threats at vital installations, Handling Hijackings, rescuing hostages and engaging terrorists in specific situations as they did at the Swaminarayan Temple, Gujarat on Sept. 24, 2002.

Indian government send the National Security Guards in Swaminarayan Temple at Akshardham. They killed all the terrorists and rescued the Hostages.

Over the years the N.S.G. has honed itself into a formidable fighting unit. Much of it has to do with 'Black Cats' rigorous training that includes 13 km marathon with full equipment, obstacle courses, sharp shooting through a 400-m maze of pop-up targets in six minutes, martial arts all designed to inculcate in them speed reflexes and lethality.

For an elite unit with the symbol of a winged trident, the Black Cats work with an imported arsenal which is arguably the world's best. From the unwieldy 4 feet long tripod mounted PSG-1 sniper rifles for urban combat to Glock Pistols and Heckler Koch MP5 - KS submachine Guns a little bigger than a mineral water bottle for use inside a hijacked plane, its weapons match the spectrum of the National Security Guard's tasks.

At Akshardham, their composure in the face of fire, several Black cats walked in the open in an effort to draw fire left bystanders bewildered. "They had the clam and quiet of saints" said one devotee. Their only request after the siege ended was a darshan of the shrine Black Cats are Humans too.

Key to Success

Tarang Magadum

B. A. II

If you want to be a successful human being in your life, you must acquire some skills by which you will achieve success in your life.

Important skills to acquire in your life are confidence, communication skill, Time management and Effective working.

Most students are inconfident of getting success, these students must develop their self confidence with hard working, improving memory and concentration. Positive mental attitude gives you a way to success.

Another important thing is effective speaking and communication skill. You can impress people by effective speaking skill.

Time management is third important skill. If you manage your time well you can achieve your goals easily.

Fourth important skill is effective working. By using all these skills you can develop your personal relationships which helps you to build your future. When you are successful don't forget this, Don't say 'Yes' when you want to say 'No'

Strange, But True

Napoleon was born in 1760

Hitler in 1899, the difference is 129 years.

Napoleon came to power in 1804

Hitler in 1933, the difference is 129 years.

Napoleon occupied vienna in 1809

Hitler in 1938, the difference is 129 years.

Napoleon took over Russia in 1812

Hitler in 1941, the difference is 129 years.

Napoleon was defeated in 1816

Hitler in 1945, the difference is 129 years.

Amol V. Hudale

B. A. II

Physics of Love

Mohsin Dilawar Mulla

B. Sc. I

Defination : "When two souls attract each other and can understand the emotions and thoughts of each other, then strong field forms between them. Thus there will be creation of real love."

Introduction : It's origin point is heart. There are many types of love such as love between two friends, love between true lovers etc. It depends upon wisdom of man how he uses it.

Properties :

- 1) Love is invisible.
- 2) It travels in all possible directions.
- 3) It comes from heart.
- 4) It has no definite colour & shape.
- 5) It is reversible process.

Mathematical Expression :

Death
 Birth } (love) = happiness.

$\therefore \frac{d}{dx} (\text{love}) = \text{beautiful life.}$

Uses :-

- 1) It creates a feeling of friendship in human beings.
- 2) It is used for welding & joining of two minds.
- 3) Love makes life alive.

Action and Reactions of Love :

1) When men fall in love, they tend to -

- a) be more romantic.
- b) fall in love deeper & quicker.
- c) put their partner on a pedestal

2) When women fall in love they tend to -

- a) Prefer a slower mental build up to love.
- b) be more critical of their partners although they are also prepared to accept his faults.
- c) show their emotions openly.

Conclusion :-

Love is not heart of life, it is only part of life.

Terrorism

Anilkumar Gadivadd

B. A. III (English)

Terrorism is not a phenomenon. Its brutal seeds had been sown by religious, Political emporers and leaders from ancient time and now adays it's visibility in the form of bomb-blast, kidnaping assault, use of nuclear, chemical and biological weapons at social places, challenges to democracy. It is becoming serious matter.

There is no clear defination of terrorism but generally any act may be also corruption or other which creates fear in the minds of people is called terrorism. To create fear in the mind of people terrorist generally play with the blood of innocents

Our prime-minister while addressing to UN summit 2000 tried to woke up other nations who were thinking that they are free from terrorism. But exactly after one year on 11th September 2001 the attack on World Trade Center in America forced other nations not only to think over it, but also to react on it. Also in our country from North to South, East to west. There is fear of Terrorism.

Attack on our Parliament on 13th December was attack, on our Ideal democracy. It proves that today's international terrorism is mainly acting against democracy. Many countries like Pakistan, sudan etc are the nurseries of terrorism.

Terrorists are also human beings but their motives are diverted towards such acts. Youths who are unemployed, economically backward, frustrated can be easily trapped by agencies like I. S. I.

Terrorism has affected each and every sector of society. It effects badly on social, economical, political and over all development of man, society, country and ultimately world.

To control the terrorism integrated efforts are needed. Efforts such as employment, social education, negotiation with terrorist groups and finally treatment like 'Tit for Tat' for effective control, there is need of effects on international level without bias, there should not be double standards for measurement of Terrorism whatever it may be. It is unjudicable, unacceptable and hazardous for society.

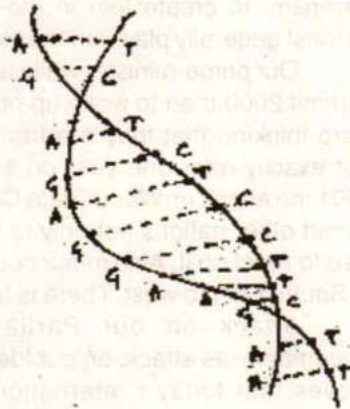
A minute observation shows that even nature stores genetic information in Binary System. Hence, chromosome is infact a number. So, the DNA becomes a number as a whole. Then what is your DNA number ?

Don't you believe it ! let's see.... In computers we store infomation using the binary system i.e. 1 and 0 ex. 100101 represents the number 37, 1011011 represent 187 and so on.

Just observe that in 'Nature', the 'Genetic Information' is also stored in the form of a 'Binary system'. Only the conventions of calling something "1" and something "0" vary.

4 - types of nucleic acids are present on a DNA Double Helix Strand.

- A - Adenine
- B - Guanine
- C - Cytosine
- T - Thymine

'A' on one strand always bonds with 'T' on the other strand only
'G' on one strand always bonds with 'C' on other strand

Never the other combination
So we have only 2 pairs : i) A-T ii) G-C
Only these pairs occur in random sequences.

ex. as per the figure below

.....	A - T	G - C	A - T	G - C	A - T	.....
-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------

So, if you call,
A - T as 1 and
G - C as 0

you will get nothing but a binary system
In the above case, we have,

.....	1	0	1	0	1	.....
-------	---	---	---	---	---	-------

The genetic material (i.e. all 46 chromosomes i.e. entire DNA) is made up of different sequential

Every Man is a Number

Prakash Gatade

B. Sc. II

occurences of already mentioned 2 - 'base pairs' Therefore, it is possible to represent a chromosome as number.

(a very big one though !)

e.x the part in the picture

..... 1 0 1 0 1 ..... could be 21

This proves that even nature uses the binary system of storing genetic information. Overall genetic informaion is unique. We have seen that it is possible to derive a number from DNA. So, each persons genetic information (and bexe each person) can be assigned an unique number.

So, it can be said that every person is biologically a Unique Number.

THREE THINGS

- 1) Three things to Respect :
Old age, Humanity, & Law
- 2) Three things to Love :
Purity, Honesty & Hardwork
- 3) Three things to Admire :
Beauty, Intellect & Character
- 4) Three things to Cultivate :
Courage, Cheerfulness & contentment
- 5) Three things to Maintain :
Promise, Friendship & Affection
- 6) Three things to Control :
Tongue, Temper & Temptation
- 7) Three things to Watch :
Speech, Behaviour & Action
- 8) Three things to Prevent :
Laziness, Falsehood & Slander

Pradip S. Devan

B. Sc. (Comp.) II

Anna Hajare is not only a social worker but a saint of Ralegansiddhi. He breathed a new soul in this deadly village. He brought revolution in the common people of Ralegansiddhi and gave it a new form of ideal village in the country.

In this year fortunately I got the chance to visit Ralegansiddhi. Before that I just knew that it is the village of a great social worker 'Anna Hajare'. But I had not the whole information about the great man who is awarded 'Padmashri' and truly how much of us know about his work? But when I visited that village I came to know that he is not only a social worker but he is a saint of Ralegansiddhi. He brought revolution in the common people of Ralegansiddhi. and gave it a new form of ideal village in the country.

Ralegansiddhi had now took a form of the village which always Gandhiji imagined and dreamt. It steps forward towards a new development. All the important people from America, China, Germany, Australia visited this village. They were surprised to see the development of the village in the democratic India and they rewarded this village as 'An ideal village in the world'. How did this miracle take place? If we want to know the answer of this question first of all we have to know about the life and work of the great man Anna Hajare. Here is my sincere and honest attempt to write about such a man and tell you about his great work.

His full name is Kisan Baburao Hajare. His native place is Ralegansiddhi but he was living with his grand father in Bhingar for some years. He was born on 15th January 1940 at Bhingar. He has three younger sisters and two Brothers. He is the elder son in the house. In childhood he did not like to sit within the four walls of classroom. He was very eager to learn knowledge outside of the class. From childhood he was a very clever student. He liked all Indian games like dove, kite, restling, hu-tu-tu, viti dandu, etc. He came from a well settled family. After some years he came to Mumbai with his Aunty in 1955. There he passed 7th Std. this period of Fifteen years was the turning point in his life. But he could not continue his studies and he started doing a job in the flower shop. Day by day he came to know about the trade of flowers. Later on he left the service and started his own flower shop. His con-

Anna Hajare : The Creator of Ralegansiddhi

Amol V. Hudale

B. A. II

fidence helped him to get success in this trade. But because of some reason one day he had to face a big loss in this trade. Instead of becoming frustrated, he joined the Indian Army in July 1960.

He spent fifteen years in Army and those days of Army totally changed the direction of his life. 'To fight against injustice' is the major characteristic of his personality. It bloomed in him in the childhood and ripened in the youth and became firm in the time of training in Army. Injustice, wherever it happens I will be there to fight against it is the motto of his life. By nature he is very sensitive and meditative. What is the ultimate aim of life? what is the meaning of life? such questions always and always enter in his mind. These questions made him uncomfortable and restless. Death is unavoidable truth of life. One day all of us have to face death. So instead of waiting for death, why not to commit suicide and accept its inevitability? He came on railway platform with this intention. Suddenly he found a book by Vivekananda and he liked the book. This book gave him inspiration. It persuaded and changed his mind and wiped the thought of death from his mind. It gave him the aim of his life and this incident became a turning point in his life. Later on in the year of 1965 the war broke out between India and Pakistan. The patriotic spirit in him led him to fight for his country. Fortunately any mishap didn't happen to him & he was safe. After ten years he retired from Army and he decided to settle in his own village Ralegansiddhi.

In 1975 Anna came to Ralegansiddhi. At that time he was 36 years old. He took the responsibility of Ralegansiddhi on his shoulders. At that time entire village was under the influence of addiction. There was poverty, illiteracy, drought, debt, problem of highwaymen, Superstition, infanticide and dowry deaths in the village.

Anna realised the condition of the village and he decided TO FIGHT AGAINST ADDICTION. First he realised that addiction is the major obsta-

cle in the path of development, At first he gathered the youths in the village and he persuaded the minds of the young people. He made them realise the consequences of addiction. And because of this many people closed down their production of wine. The man who refused to leave the addiction, had to face the punishment decided by the villagers. The result of that is the whole village became free from the addiction. It is the first step towards the development of Ralegansiddhi. The people who were doing the business of wine production, Anna showed them the new business of milk production.

The second experiment he had done is 'THE WATER SHED DEVELOPMENT PROGRAMME'. It is the most revolutionary programme in Ralegansiddhi. Before that 90% soil was bare and barren and because of that people were experiencing poverty, debt and other problems. Anna studied the situation and without the governmental help he started the programme. At first he levelled the soil and with the help of labour donation he built 'percolation tank'. He shed every drop of rain in the soil. He inspired the villagers to build the wells. The village which was known as 'a drought area' once upon a time now it has a capacity to export the vegetables to other countries. This development was possible because of Anna only.

Anna thinks that just as a FAMILY PLANNING, FORESTATION PROGRAMME is also important. He created love for trees and importance of plantation from the young to the old. With the help of the villagers he planted thousands of trees. Villagers took all the responsibility of those trees. They brought up these trees with care. Students of schools arranged the drive for 'one child one plant'. He thinks "The path of prosperity goes through the green trees. Trees are the great devotees and they sacrifice themselves and give pleasure to human beings. Man should live just like the tree and for this we have to become friends of trees" And, now there is prosperity in Ralegansiddhi.

Anna believes that education is the foundation of development. Life without education is just like the man without eyes. Illiterate man can be easily deceived by anyone so he gives STRESS ON EDUCATION. He started the school in this village. Later on he established 'Shri Sant Yadavbaba Shikashan Prasarak Mandal'. He also

stressed on moral education, he thinks that children's minds are just like wax, they can take a form of anything as we mould. The most remarkable thing is about the admission process of the school. The school admits only those children who are poor, fail in two or more subjects or who are spoiled are given a proper chance in this school. And very surprisingly the result of this school is good and admirable. It is the only school in the country which arouses lotus from mud. He started health centre in the village and provided basic sanitation facilities. For the health of villagers he started the PROGRAMME OF COMMON TOILET AND BIOGAS PLANTS. So Gandhiji's principle 'cleanliness is next to Godliness' is rightly adopted by him.

Ban on addiction, literacy programme these are the basic principles on which the development of village takes place. He thinks FAMILY PLANNING should be made compulsory for one and all in India. He established 'SEED BANK' in the village. Dowry and other such tradition were very common but he threw away traditions and started 'common marriage programme' in 1978. All the villagers banned dowry. He made all the villagers vegetarian, non-violent. 'Gram Sabha' is the soul of Ralegansiddhi. It is the pillar of all development. There is no place for superstition in the village. The most notable thing is that Anna never accepted donation. because he thinks that donation makes one weak, man loses confidence due to donation. Lastly for all his devotion to work and society on 24th March 1990 he was rewarded 'PADMASHRI' by the government of India.

I think he is the first light bringer to ignorant people. Today he is an ideal before us. He devoted his whole life and wealth willingly and now his work is not limited for the village Ralegansiddhi but he wants to awake the whole society especially rural India. Truly he is the saint of Ralegansiddhi. He is a great man. It is said that -
"GREAT MEN ARE BORN
THEY ARE NOT MADE"

Anna Hajare - is one of those great men. It is very easy to call him great but it is very hard to follow his footprints and lastly I just want to say everyone must follow his footprints. We can't be a Anna Hajare but it will help us to be a good human being A true son of Mother India.

Impact of Television

Miss. Geetanjali S. Phaltane
B. A. III

Television is a wonderful invention - Before the invention of television, radio was the only invention by which we can listen the happenings in far off place but now we can see them actually happening.

Television is a means of entertainment, we can sit in our homes and watch on our television screen play, films, games, news and sports of all kinds. India is a country with people speaking different languages and following different religions. Each one of these groups has proud cultural heritage. At present we have a network of transmission at each state and of every language.

Though T. V. is a means of entertainment. It is also a powerful means of imparting education, information and general knowledge. In India Television is a means of educating millions of our countrymen living in thousands of remote villages. Television is a powerful medium to arouse social and political consciousness and create a sense of unity among the citizens. It helps to strengthen national unity and integrity.

In spite of all these benefits of the T. V. we should not be blind to its evils. So great is the fascination for the idiot box that T. V. viewers are glued to their seats for hours together. Some people neglect their duty at the time of cricket matches. We hardly realise that it is great national waste of time and energy. Continuous T. V. viewing strains our eyes. We lose our capacity to concentrate upon useful activities. We form a habit of sitting idly and receiving passive entertainment.

We should therefore be selective in viewing the T. V. programmes.

HUMOUR

- " Knock, knock "
- " Who's there ? "
- " Opportunity "
- " Can't be "
- " Why not ? "
- " Opportunity knocks only once "

Santosh Patil

S. Y. B. A. (Politics)

Friendship

Ravindra M. Kurade
M. A. I (English)

We meet lot of friends in our life but handful of them intimate and we have to bear loss of others because of some deficiencies in both. Friendship demands a giving out of oneself. The man who makes friends is the man who is always looking outwards to wards others, rather than inwards in himself. He enjoys being with people and most of them respond instinctively.

Friendly person is too busy to enjoy himself by making bothersome impression. We cannot be liked by all the people by all the times and it is the mistake. He wants everyone to like him, praise him and so he keeps asking himself with fear. "What are they thinking?" "Are they making fun of me? Are they criticising on my behaviour?"

Therefore you should have the courage to be yourself. The things you like and the way you want to live are all part of your personality. You should look at the people who like the similar things and a similar way of life. For instance, you may like Wordsworth when the people around you consider the work of Wordsworth boring. It is then, cheating yourself if you pretend you also find him boring.

There are people who believe that friendship means getting their own way. Their friend must agree with them, sympathise with them without any return of sympathy on their part. and place himself entirely at their disposal. This childish attitude finally results in tiring and giving up friendship. So we must like to know what they think and want to share with other. You will not make friends by staying at home. You must be extrovert. It is not necessary to be very clever or very attractive.

If you are reasonably intelligent and fresh in appearance you start off with everything in your favour. It is friendly attitude, eagerness to listen and to show sympathy that tempts and attracts people and develops friendship. To sustain these qualities or to control jealousy and vanity, the best way is to examine our attitude regularly every day.

We also give up self conceit behaviour. Never gossip about anyone to other people. It will make good reputation and people can talk to you with belief, thinking that what they said will not be repeated to anyone else and the relation between you and your friend will become warm and close.

In short A Friend is :

- A push when you are stopped,
- A guide when you are searching,
- A song when you are glad,
- A word when you are lonely,
- A smile when you are sad,

AMARTYA SEN (1933) :

Prof. Amartya Sen is the recipient of the Nobel Prize for Economics for the year 1998, becoming the first Asian to have been honoured with the award. An economist with a difference, Prof. Sen is a humanist. He has distinguished himself with his outstanding writings on famine, poverty, democracy, gender and social issues. The 'Impossibility theorem' suggested earlier by Kenneth Arrow states that it was not possible to aggregate individual choices into a satisfactory choice for society as a whole. Prof. Sen showed mathematically that societies could find ways to alleviate such a poor outcome.

SUBRAMANIAN CHANDRASHEKAR (1910-1195) :

The Nobel Prize for Physics in 1930 was awarded to Dr. S. Chandrashekar, an Indian-born astrophysicist. Educated in Presidency College, Madras, Dr. Chandrashekar happened to be nephew of his Nobel forbear, Sir C. V. Raman.

MOTHER TERESA (1910-1997)

The Nobel Peace Prize was awarded to Mother Teresa in 1978. Albanian Parentage, Agnes Gonxha Bojaxhiu was born at Skopje, now Yugoslavia. She joined the Irish order of the Sisters of Loretto at Dublin in 1928 and came to Calcutta in 1929 as a missionary. An Indian citizen, Mother Teresa served the cause of dying destitutes, lepers & drug addicts, through Nirmal Hriday, the main centre of her activity. Her selfless service & unique devotion, not only to helpless fellow Indians but also to the cause of world peace, earned her & India the first Nobel Peace Prize.

HARGOBIND KHORANA (1922) :

Hargobind Khorana was awarded the Nobel Prize for medicine in 1968. Of Indian origin Dr. Khorana was born in Raipur, Punjab. He took his doctoral degree in chemistry from Liverpool University & joined the University of Wisconsin as a Faculty Member in 1960.

Nobel Laureates

Rekha B. Kumbhar
B. A. III (English)

CHANDRASHEKAR VENKATARAMAN (1888-1970) :

India's first Nobel Prize for Physics was claimed in 1930 by the renowned physicist Sir C. V. Raman. Born at Thiruvanaikkaval near Tiruchirappally in Tamil Nadu, Raman studied at Presidency College, Madras. Later, he served as Professor of Physics at Calcutta University.

RABINDRANATH TAGORE (1861-1941) :

Rabindranath Tagore was the first Indian ever to receive a Nobel Prize. Popularly known as Gurudev, India's Poet Laureate Tagore was born on 7 May 1861 in Calcutta. He was awarded the Nobel Prize for literature in recognition of his work Geetanjali, a collection of poems, in 1913. Tagore wrote many love lyrics. Geetanjali & Sadhana are among his important works. In 1901 he founded the famous Shantiniketan which later came to be known as Vishwabharati University.

It is Different but Worth Doing

To believe when others are doubting
To study when others are sleeping
To work when others are dreaming
To dare when others are neglecting
To give when others are grasping
To forgive when others are condemning
To forget when others are judging
To smile when others are complaining
To bless when others are finding fault
To praise when others are criticising
To love when others are bitter
To conserve when others are wasting
To listen when others are talking
To build when others are destroying
To trust when others are accusing

Sadhana Patil
B. A. III

NATIONAL FLAG :

The National flag is a horizontal tricolour of deep saffron (Kesari) at the top, White in the middle and green at the bottom in equal proportion. The ratio of width of the flag to its length is two to three. In the centre of the white band is a navy blue wheel which represents the chakra. Its design is that of the wheel which appears on the Sarnath Lion Capital of Ashoka. Its diameter approximates to the white band & it has 24 spokes.

The design of the national flag was adopted by the Constituent Assembly of India on 22nd July 1947. Its use and display are regulated by the Indian Flag Code.

STATE EMBLEM :

The state emblem is an adaptation from the Sarnath Lion Capital of Ashoka. In the original, there are four Lions, standing back to back, mounted on an abacus with a frieze carrying sculptures in high relief of an elephant, a galloping horse, a bull and a lion separated by intervening wheel over a bell-shaped lotus. Carved out of a single block of polished sandstone, the capital is crowned by the wheel of the law.

(Dharma Chakra)

In the state emblem, adopted by the Government of India on 26th January 1950, only three lions are visible the fourth being hidden from view. The words satyameva Jayate from Mundaka Upanishad, meaning Truth Alone Triumphs are inscribed below the abacus in Devanagari script.

NATIONAL ANTHEM :

The song Jana - Gana - Mana, composed originally in Bengali by Rabindranath Tagore, was adopted in its Hindi version by the Constituent Assembly as the national anthem of India on 24th January 1950. It was first sung on 27th December 1911 at the Calcutta Session of the Indian National Congress. The complete song consists of five stanzas. The first stanza contains the full version of the National Anthem :

Playing time of the full version of the national anthem is approximately 52 seconds. A short version consisting of first and last lines of the stanza (playing time approximately 20 seconds) is also played on certain occasions.

NATIONAL SONG :

The song Vande Mataram, composed in Sanskrit by Bankimchandra Chatterji, was a source of inspiration to the people in their

National Symbols

Miss. Mahadevi Desai

B. A. III (English)

struggle for freedom. It has an equal status with Jana-Gana-Mana. The first political occasion when it was sung was 1896 session of the Indian National Congress.

NATIONAL CALENDER :

The national calendar based on the Saka Era with Chaitra as its first month and a normal year of 365 days was adopted from 22nd March 1957 along with the Gregorian calendar.

Dates of the national calendar have a permanent correspondence with dates of the Gregorian Calendar. Chitra falling on 22nd March normally and on 21 March in leap year.

NATIONAL ANIMAL :

The magnificent tiger, *Panthera tigris* (Linnaeus), is a striped animal. It has a thick yellow coat of fur with dark stripes. The combination of grace, strength, agility and enormous power has earned the tiger its pride of place as the national animal of India. To check the dwindling population of tigers in India 'Project Tiger' was launched in April 1973. So, far, 25 tiger reserves have been established in the country under this project, covering an area of 38, 875 59 km.

NATIONAL BIRD :

The Indian peacock, *Pavo cristatus* (Linnaeus), the national bird of India, is a colourful swan-sized bird, with a fan-shaped crest of feathers a white patch under the eye and a long, slender neck.

The Peacock is widely found in the Indian sub-continent from the south and east of the Indian river, Jammu & Kashmir, east Assam. South Mizoram and the whole of the Indian peninsula. It is fully protected under the Indian wildlife (Protection) Act, 1972

NATIONAL FLOWER :

Lotus (*Notumbo nucifera*) is the National Flower of India. It is a sacred flower and occupies a unique position in the art and mythology of ancient Indian and has been an auspicious symbol of Indian culture since time immemorial.

"I am the bubble that burst"
 "If there is profit to be made,
 I am not going to wait for a
 written invitation"

The above ambitious words are of Late Mr. Dhirubhai Ambani, the most successful person and Super Business Tycoon in India. He was the person who not only brought the concept of "Managing the Environment", but also practised it to his best advantage.

Nobody could have ever thought that a bootmans son can become the President of India and the son of a village school teacher can create the largest private company in the country.

Dhirubhai Hirachand Ambani stands out as a shining example of someone who just went ahead and did it. He was a man with guts, gumption, ambition and his success is as legendary as the route he chose to that success.

The 65000 crore empire was born on 28th Dec. 1932 near Chorwad in Gujarat. He later completed his school and went to Aden to work with shell oil agents Besse & co. In 1958, Dhirubhai returned to Mumbai from Aden, flouts reliance commercial corporation with a capital of Rs. 15,000. Before turning to textile, Dhirubhai was first person exporting ginger, turmeric and other spices to west Asia.

In 1966, he launched the Reliance Textile on a capital of Rs. 15 lakhs where the industry issued 2.8 million shares in landmark public issue. He produced petrochemicals, oil and Gases, Reliance Petroleum, Reliance Infotech Telecom.

The petrochemicals are the worlds major in polyster fibre and filament yarn. It has over 51% share of the Indian polyster market and 80% of the polyster intermediates. This petrochemical is the country's largest polymers producers with a market share of 52%

Also, joint ventures produce crude oil and natural gas in Panna, Mukta and Tapi fields. The Reliance Petroleum is the worlds largest grassroots refinery with a capacity fo 27 million tones at Jamnagar in Gujarat. The Rs. 25000/- crore Jamnagar Petrochemicals complex is the worlds largest paraxylene plant.

RIL has a 26% equity holding in Reliance Telecom which provides cellular services to over 15 states. Reliance Infocom has announced plans for addressing the entire telecom market in India with a national footprint and a presence in fixed line mobile, national long distance and international long distance telephony, as well as a full bouquet of data, image and value added services.

Dhirubhai Ambani : A Legendary Business Tycoon

Miss. Ashwini S. Khanna

B. B. A. I

Dhirubhai and Reliance are not just about the man once dubbed the "polyster pasha" and the business he had shaped in three decades, turning and improvishedesd yarn trader. Twenty five years after RIL went public, the amalgamated company, with a leading share of India's petrochemicals business and major plans in the IT and telecom sector has sales of Rs. 65000 crore.

However, the impressive scale of Reliances's business has passed the TATA group in sales and openly suggest that it will surge ahead of the India's pack's fortune 500 leader Indian Oil Corporation in four years.

Dhirubhai has lived a full life without guilt, self remorse and without feeling inferior to those blessed by birth. Also Dhirubhai had a full support from his family. His wife Kokila and his two sons Mukesh and Anil and daughters in law Nita and Tina.

Son's Mukesh and Anil entered Reliance in 1980, Anil as a Managing Director and Mukesh as a Vice Chairman of the Reliance industry. Anil's key skills are marketing, financial, management, networking globally and savoy media management. Also Mukesh managed the 'Patalganga project' and the expansions at Hazira and Jamnagar. But now they both have to manage and run the Reliance industry successfully, as we have lost such a great man, Mr. Ambani.

Unfortunately, Dhirubhai Ambani acquired death due to cerebral attack in his brain and also a mild heartattack in Mumbai's Breach Candy hospital. Dhirubhai himself said that....

"Dhirubhai will go one day. But Reliance's employees and shareholders will keep it afloat. Reliance is now a concept in which the Ambani have become irrelevant".

Yes, questions will be surely follow the group as the batton passes. Can his son's Vice Chairman Mukesh and Managing Director Anil match the vision, drive and networking skills of their father? Will their conflicting personalities pull the company in different directions?

Its time for Dhirubhai's sons to demonstrate they have grown out of the shadow of their father.

"In doing that they will prove their sceptics wrong - yet again."

Things We Appreciate in Gadhinglaj

Miss. Roopa Chougula

B. B. A. I

Gadhinglaj is the town which is situated on the bank of Hiranyakeshi in Kolhapur District. The population of Gadhinglaj is 25000. People of all caste and creed live here very happily.

Do you know the history of Gadhinglaj or how was the city named as Gadhinglaj? Actually because of 'Hingluja Devi', Gadhinglaj was first known as 'Hinglaj' and because 'Hinglaj' was near Samangad then Hinglaj was named as Gadhinglaj.

Gadhinglaj is a town which has all the modern amenities. It has a good water supply and electricity supply. Because of this regular supply, it has encouraged many industries in our town. It has fresh air, fresh vegetable and nourishing food. So people living here are strong and sturdy.

Various facilities in Gadhinglaj

● Medical facility :

Medical Aid is supposed to be the basic need of human as well as animal life. People in and around Gadhinglaj are very lucky to receive the best of medical aid in this town. Specialists in General Medicine, Surgery, Ophthalmology, Pediatrics, Orthopedics, Dentist, Ayurveda and Homeopathy and Gynaecology, ENT's, Pathologist are present in Gadhinglaj. Recently I.C.U. facility has also been served in Gadhinglaj.

● Educational facility :

Gadhinglaj has good educational facilities. It provides pre-primary, primary, secondary and Higher secondary education. It has two senior colleges. Shivraj College is the best college in Gadhinglaj. It is a first college to provide B.B.A. and B.C.S. faculties in Gadhinglaj. In Gadhinglaj education is the process of forming personalities, cultivating intellectual, spiritual and artistic interests in the students.

● Business :

One of the major source of income in Gadhinglaj is Business. Instead of doing jobs people prefer to do their own business. There is a good transport facility. Sunday is a Bazaar day in Gadhinglaj. Because of these points a business man gets vast and scoped market for business in Gadhinglaj.

It is said that 'Man is known by company he keep' but we can say about Gadhinglaj that 'Gadhinglaj is known by people it seeks'. People here live in a big family blessed by old people, developing because of youth which is the only constructive power of the world. People in Gadhinglaj believe in 'Unity in Diversity'.

Agriculture is the basic source of income in Gadhinglaj. Price crop of Gadhinglaj is sugarcane.

Various Government Institutions are there in Gadhinglaj. There is a post office, Government Hospital, Police Station, Banks, Library, Schools and Colleges in Gadhinglaj.

Gadhinglaj is indeed naturally cool, pleasant and pure where there is no strife, no controversies, no crowded life. In spite of a few amenities of modern life people in Gadhinglaj witness affection, love and co-operation among themselves.

These are all the things which makes us appreciate and proud of our town.

THINK AND ACT

Just as I would not like to be a slave
So I would not like to be a master

- Abraham Lincoln

◆◆◆

The best and most beautiful things in the world
cannot be seen or even touched. They must be
felt with the heart

- Hellen Keller

◆◆◆

The first duty of a university is to teach wisdom
and trade character not technicalities

- Sir Winston Churchill

◆◆◆

Man's crimes are his worst enemies. Following him
like shadows till they drive his step into pit he dig

- Creon

◆◆◆

Character is much easier than recovered

- Thomas Paine

◆◆◆

To be Conscious that you are ignorant is a great
step to knowledge

- Disraeli Benjamin

◆◆◆

Justice discards party, friendship and kindred and
is therefore represented as blind

- Adison Joseph

◆◆◆

Pradip S. Devan

B. Sc. (Comp.) II

Rajendra R. Shetake

B. B. A. II

College

Many go to college to learn
 But some will create other concern
 Some go to college to have a walk
 While other go there only to talk
 Some go to college their parent to obey
 While other go their fees to pay
 Some go to college their friends to meet
 And other go there to occupy a seat
 Some go to college to take test
 While others to college to warm the desk
 Some go to college to do their duty
 Other go there to show their beauty
 Some go to college their teachers to please
 But some go to college their teachers to tease
 Some go to college to call others name
 But for some, going or not going is just the same

Ajit Shivaji Savant

S. Y. B. A. (English)

Examinations

Examinations are drawing near,
 I am trembling with great fear
 The true account is given here,
 Why I couldn't study the whole year
 In July begins the new session,
 When we are busy enjoying the freshers
 On August it rains very heavily,
 Observing the rainbow time passes happily
 In September and October the weather is so pleasant,
 And we forget to learn our lesson
 November, December brings much cold,
 that heavy books we cannot hold
 January, February come's with blooming flowers
 Ane we roam in garden under the bewers
 Then March come's marching by,
 Carrying with it the student's cry
 In April there are no reactions,
 So banish all the examinations.

Rupali Bhimrao Power

B. Com. II

"Friendship"

Friendship is not a Game,
 don't try to play with it.
 Friendsip is not a Toy,
 don't break it.
 Friendship is like a Computer,
 all you need to do is click.
 It's not only a word,
 most precious thing in the world.
 Keep it in your mind,
 just like a Diamond,
 valuable and forever.
 Yes ! it is the light
 that makes our life so bright
 So, if you lose your Friend,
 remains only 'O' in yourself
 The sense of that lovely word,
 My friend told me at one time :
 "Friendship is love
 Love is Friendship"
 She forget it
 but how I can ?

Nagesh Tambade

S. Y. B. Sc.

Oh ! My Sweet Heart

Oh ! My sweet heart,
 it is my first
 & last love.
 You think I have
 no car, no money.
 But I have
 Real heart.
 Which is full of love
 which I want to give you.
 About your life don't care
 because I will take care.
 I give you all the
 happiness which is in world.
 I will forget all world
 but can not you.
 Just like me
 you also
 don't forget me.

शिवराज २००३

विविध वृत्त विभाग

- क्रीडा विभाग (सिनीअर)
- क्रीडा विभाग (ज्युनीअर)
- राष्ट्रीय सेवा योजना
- वार्षिक स्नेहसंमेलन
- कॉम्प्युटर विभाग
- विज्ञान विहिनी
- चर्चासत्र विभाग
- संगणकशास्त्र विभाग
- कला विभाग
- विद्यार्थी दत्तक योजना
- व्यक्तिमत्त्व विकास
- सांस्कृतिक विभाग
- गुणी शिवराजियन
- विद्यार्थिनी विकास मंडळ
- शिवराज माजी विद्यार्थी संघटना
- पालक-शिक्षक-विद्यार्थी समन्वय समिती

क्रीडा विभाग (सिनिअर) २००२-२००३

आमच्या शिवराज महाविद्यालयाला खेळाची एक आगळी वेगळी परंपरा आहे. आमचे महाविद्यालय सर्व खेळामध्ये भाग घेत असते. आमचे खेळाडू नेहमीच वैयक्तिक सांघीक खेळामध्ये विभागीय, आंतर विभागीय, राज्य व अखिल भारतीय आंतर विद्यापीठ स्तरावर चमकत असतात.

यावर्षी प्रथमच आम्ही मुलींच्या पोहण्याच्या स्पर्धेत भाग घेतला. या पोहण्याच्या स्पर्धेत आमच्या कॉलेजची विद्यार्थिनी कु. मनीषा पाटील हिने अद्वितीय कामगिरी केली. हिने स्वतःचे व कॉलेजचे नांव विद्यापीठ स्तरावर खूपच उंचीवर नेले.

कु. मनीषा रामगोंडा पाटील बी. एस्. सी. भाग-१

कोल्हापूर स्पर्धेत झोनल पोहण्याच्या स्पर्धेतील यश

१) ५० मीटर फ्री स्टाईल	- पहिला
२) १०० मीटर फ्री स्टाईल	- पहिला
३) २०० मीटर फ्री स्टाईल	- पहिला
४) ४०० मीटर फ्री स्टाईल	- पहिला
५) ८०० मीटर फ्री स्टाईल	- पहिला
६) १०० मीटर बॅक स्ट्रोक	- पहिला
७) २०० मीटर बॅक स्ट्रोक	- पहिला
८) १०० मीटर ब्रीस्ट स्ट्रोक	- पहिला
९) २०० मीटर ब्रीस्ट स्ट्रोक	- पहिला
१०) १०० मीटर बटर-फ्लाय	- पहिला
११) २०० मीटर बटर-फ्लाय	- दुसरा
१२) २०० मीटर वैयक्तिक मिडले	- पहिला
१३) ४०० मीटर वैयक्तिक मिडले	- दुसरा

कु. मनीषा पाटीलने कोल्हापूर विभाग पोहण्याच्या स्पर्धेत ११ विभागांत पहिला नंबर व २ विभागांत दुसरा नंबर एकूण १३ विभागामध्ये नंबर मिळविला.

■ शिवाजी विद्यापीठ आंतर विभागीय स्पर्धा

सोलापूर येथे पार पडलेल्या आंतर विभागीय जलतरण स्पर्धेत कु. मनीषा पाटीलने ७ प्रकारामध्ये प्रथम क्रमांक, ४ प्रकारामध्ये द्वितीय क्रमांक व २ प्रकारामध्ये तृतीय क्रमांक मिळवून वैयक्तिक जनरल चॅम्पीयनशिप मिळविली. या वर्षीची "सहकार महर्षी कै. शंकरराव मोहिते पाटील अकलूज" ही फिरती ट्रॉफी मिळविली.

■ आंतर विभागीय स्पर्धेमधील यश

१) १०० मीटर बटर-फ्लाय	- प्रथम
२) २०० मीटर बटर-फ्लाय	- प्रथम

३) १०० मीटर ब्रेस्ट स्ट्रोक	- प्रथम
४) २०० मीटर ब्रेस्ट स्ट्रोक	- प्रथम
५) १०० मीटर बॅक स्ट्रोक	- प्रथम
६) २०० मीटर वैयक्तिक मिडले	- प्रथम
७) ४०० मीटर वैयक्तिक मिडले	- प्रथम
८) १०० मीटर फ्री स्टाईल	- द्वितीय
९) २०० मीटर फ्री स्टाईल	- द्वितीय
१०) ४०० मीटर फ्री स्टाईल	- द्वितीय
११) ८०० मीटर फ्री स्टाईल	- द्वितीय
१२) ५० मीटर फ्री स्टाईल	- तृतीय
१३) २०० मीटर बॅक स्ट्रोक	- तृतीय

कु. मनीषा पाटील हिची शिवाजी विद्यापीठ संघातून कलकत्ता येथे होणाऱ्या अखिल भारतीय आंतर विद्यापीठ स्पर्धेसाठी निवड झाली. कलकत्ता येथे तिने खालील प्रमाणे सुयश मिळविले.

१) २०० मीटर ब्रेस्ट स्ट्रोक	- आठवा क्रमांक
२) २०० वैयक्तिक मिडले	- सातवा क्रमांक
३) ४०० वैयक्तिक मिडले	- आठवा क्रमांक

इस्लामपूर येथे दि. ६/१०/२००२ रोजी उपनगराध्यक्ष जयवंतराव पाटील यांच्या वाढदिवसानिमित्त पार पडलेल्या जलतरण स्पर्धेत कु. मनीषा पाटीलने

१) १०० मीटर ब्रेस्ट स्ट्रोक	- प्रथम
२) १०० मीटर बटर-फ्लाय	- प्रथम
३) १०० मीटर फ्री स्टाईल	- द्वितीय
४) १०० मीटर बॅक स्ट्रोक	- तृतीय

दि. १४ व १५ डिसेंबर २००२ रोजी बेळगांव येथे "स्वीमर्स क्लब आणि अॅक्वेरस क्लब" यांचे वतीने घेण्यात आलेल्या जलतरण स्पर्धेतील कु. मनीषा पाटीलचे सुयश -

१) १०० मीटर ब्रेस्ट स्ट्रोक	- रौप्यपदक
२) १०० मीटर बॅक स्ट्रोक	- रौप्यपदक
३) १०० मीटर बटर-फ्लाय	- रौप्यपदक
४) ४०० मीटर वैयक्तिक मिडले	- रौप्यपदक
५) १०० मीटर फ्री स्टाईल	- ब्रॉन्झ पदक
६) २०० मीटर फ्री स्टाईल	- ब्रॉन्झ पदक

राज्यस्तरीय सागरी जलतरण स्पर्धा (५ कि.मी.) मुंबईसाठी कोल्हापूर जिल्ह्यातून कु. मनीषाची निवड झाली.

वारणानगर येथील वायू. सी. कॉलेजमध्ये पार पडलेल्या कोल्हापूर विभागीय मैदानी स्पर्धेत ७१ गुण मिळवून आमच्या कॉलेजने सर्वसाधारण उपविजेते पद मिळविले.

१०० X ४ व ४०० X ४ रिले स्पर्धेत मुलींच्या संघाने प्रथम क्रमांक मिळविला. या संघांत

१) कु. रेश्मा सावंत	२) कु. क्रांती शिंदे
३) कु. रेखाताई कुराडे	४) कु. सुप्रिया हट्टीमठ
५) कु. रूपाली पाटील	६) कु. अलका तुरंबेकर
- यांचा समावेश होता.

४०० X ४ रिले स्पर्धेत मुलांच्या संघाने प्रथम क्रमांक पटकाविला या संघात -

१) श्री. राजकुमार पोवार	२) श्री. रमेश नासिपुडे
३) श्री. शशिकांत जगताप	४) श्री. अभिजित खोराटे
५) श्री. सचीन पाटील	
- यांचा समावेश होता.

- २) कु. रेखा भैरू लोहार, बी. एस्. सी. भाग-१
१) १५०० मीटर धावणे	-	प्रथम
२) ४०० मीटर धावणे	-	द्वितीय
३) ८०० मीटर धावणे	-	द्वितीय
४) ४०० मीटर धावणे	-	तृतीय

- २) कु. सुप्रिया चंद्रशेखर हट्टीमठ, बी. एस्. सी. भाग-१
१) १०,००० मीटर धावणे	-	प्रथम
२) ५,००० मीटर धावणे	-	प्रथम
३) १,५०० मीटर धावणे	-	द्वितीय

- ३) श्री. अमीर मिरासो नदाफ बी. ए. भाग-१
१) पोलीस ट्रेनींगसाठी निवड झाली.
२) ११० मीटर अडथळा शर्यत प्रथम

या वरील सर्व खेळाडूंची सांगोला येथे होणाऱ्या शिवाजी विद्यापीठ आंतर विभागीय स्पर्धेसाठी निवड झाली.

सांगोला, जि. सोलापूर येथे दि. २७ ते २९ ऑक्टोबर २००२ रोजी झालेल्या शिवाजी विद्यापीठ आंतर विभागीय मैदानी क्रीडा स्पर्धेत आमच्या महाविद्यालयाने घवघवीत यश संपादिले. या यशाचे मानकरी.

- १) मुली - ४X१०० मीटर रिले - तृतीय क्रमांक
४X४०० मीटर रिले - द्वितीय क्रमांक
१) कु. रेश्मा सावंत	२) कु. सुप्रिया हट्टीमठ	३) कु. क्रांती शिंदे
४) कु. रेखा लोहार	५) कु. रूपाली पाटील	६) कु. रेखा कुराडे
- या मुलींचा सहभाग होता.

- २) मुले - ४X४०० मीटर रिले - द्वितीय क्रमांक
१) श्री. रमेश नासिपुडे	२) श्री. राजकुमार पोवार
५) श्री. सचीन पाटील	३) श्री. अभिजित खोराटे
४) श्री. शशिकांत जगताप	
- या मुलांचा सहभाग होता.

- ३) कु. सुप्रिया चंद्रशेखर हट्टीमठ, बी. एस्. सी. भाग-१
१) १,५०० मीटर धावणे	-	द्वितीय क्रमांक
२) ५,००० मीटर धावणे	-	द्वितीय क्रमांक
३) १०,००० मीटर धावणे	-	द्वितीय क्रमांक

गुलबर्गा (कर्नाटक) येथे झालेल्या अखिल भारतीय आंतर विद्यापीठ स्पर्धेसाठी शिवाजी विद्यापीठ संघातून निवड झाली. या स्पर्धा १६ जानेवारी २००३ रोजी संपन्न झाल्या. कु. सुप्रियाने तेथे २१ किलो मीटर धावण्याच्या स्पर्धेत ८ वा क्रमांक पटकाविला.

- ४) कु. रेखा भैरू लोहार, बी. एस्. सी. भाग-१
१) ८०० मीटर धावणे	-	द्वितीय क्रमांक
२) १५०० मीटर धावणे	-	तृतीय क्रमांक
३) पोलीस प्रशिक्षणासाठी निवड.		

राज्यस्तरावर खेळलेले खेळाडू

- १) कु. रेखा भैरू लोहार, बी. एस्. सी. भाग-१
मुंबई येथे ८०० व १५०० मीटर धावणे स्पर्धेसाठी निवड.
- २) कु. सुप्रिया चंद्रशेखर हट्टीमठ, बी. एस्. सी. भाग-१
मुंबई येथे ५,००० व १०,००० मीटर धावणे स्पर्धेसाठी निवड.
- ३) श्री. शशिकांत गोविंदराव जगताप, बी. ए. भाग-१
मुंबई ४०० व ८०० मीटर धावणे व रिलेसाठी निवड.
- ४) श्री. राजकुमार चंद्रकांत पोवार, बी. कॉम. भाग-२
मुंबई येथे २०० व ४०० मीटर धावणे व दोन्ही रिले निवड.
- ५) श्री. रमेश आण्णासाहेब नासिपुडे, बी. ए. भाग २
मुंबई येथे ८०० मीटर धावणे व रिलेसाठी निवड.
- ६) श्री. अभिजीत वसंतराव खोराटे, बी. ए. भाग-१
मुंबई १५०० मीटर धावणे स्पर्धेसाठी निवड
- ७) श्री. ज्ञानदेव गणपती पताडे, बी. एस्. सी. भाग-२
औरंगाबाद येथे क्रांसकंट्रीसाठी निवड
- ८) श्री. रामगोंडा निमगोंडा पाटील, बी. कॉम. भाग-३
अमरावती येथे झालेल्या मैदानी स्पर्धेसाठी निवड.
- ९) श्री. साबीर कबीर काझी, बी. बी. ए. भाग-१
अमरावती येथे झालेल्या मैदानी स्पर्धेसाठी निवड.
- १०) श्री. संदीप भीमराव चोथे, बी. ए. भाग-१
नागपूर येथे झालेल्या पश्चिम महाराष्ट्र संघात निवड.

११) श्री. दत्ता राशिवडे, वी.कॉम. भाग-१
मुंबई येथे झालेल्या राज्य कराटे स्पर्धेत सुवर्णपदक

१२) श्री. ज्ञानदेव पताडे, श्री. रामगोंडा पाटील व कु. सुप्रिया हट्टीमठ
यांची कोल्हापूर येथे होणाऱ्या महाराष्ट्र राज्य क्रॉसकंट्री
स्पर्धेसाठी निवड.

दि. १३ ते १५ डिसेंबर २००२ रोजी मुंबई येथे झालेल्या
महाराष्ट्र राज्य मैदानी स्पर्धेत सुयश संपादन केलेले खेळाडू -

१) श्री. शशिकांत जगताप -
४X४०० मी. रिले द्वितीय

२) श्री. राजकुमार चंद्रकांत पोवार -
४X४०० मी. रिले द्वितीय

४X१०० मी. रिले तृतीय

३) श्री. रमेश आप्पासाहेब नासिपुडे -
४X१०० मी. रिले तृतीय

कोल्हापूर झोनल स्पर्धेत सांघिक खेळामध्ये सहभागी
झालेले खेळाडू

१) कबड्डी (मुली)

१) कु. खोराटे ज्योती वसंतराव	६) कु. पोवार वनिता दिलीप
२) कु. शिंदे दीपाली बाबूराव	७) कु. सावंत रेश्मा महादेव
३) कु. भारमल दीपा महादेव	८) कु. तुरंबेकर अलका शिवाजी
४) कु. पाटील काजल कलगोंडा	९) कु. देसाई अनुराधा गणपती
५) कु. पाटील सविता जयसिंग	१०) कु. सुतार गीता बळवंत

२) कुस्ती (मुले)

१) श्री. घोटणे शंकर निवृत्ती	३) श्री. गोरुले उदयकुमार पांडुरंग
२) श्री. शिंदे सागर धोंडिबा	४) श्री. दळवी विजय विठ्ठल

३) खो-खो (मुले)

१) श्री. माने संदीप केशव	६) श्री. चौगुले संदीप आनंदा
२) श्री. कोळेकर प्रवीण विजय	७) श्री. पाटील संदीप विष्णू
३) श्री. फळणेकर धोंडिबा बयाजी	८) श्री. पाटील नितीन शंकर
४) श्री. गोडसे संतोष गोपाळ	९) श्री. चौगुले संदीप संभाजी
५) श्री. सबनीस विनायक वसंत	१०) श्री. पताडे ज्ञानदेव गणपती

४) कबड्डी (मुले)

१) श्री. पाटील विजय गणपत	६) श्री. डोंगे नितीन श्रीपतराव
२) श्री. भादवणकर दयानंद अर्जुन	७) श्री. खेरे प्रदीप रामचंद्र
३) श्री. येसादे दशरथ हणमंत	८) श्री. पेडणेकर सागर शेलाजी
४) श्री. पाटणे महेश दत्तात्रय	९) श्री. पाटील हेमंत भीमराव
५) श्री. गोरुले उदयकुमार पांडुरंग	१०) श्री. कटाळे सुधाकर शंकर

५) हॉकी (मुले)

१) श्री. मांगले मनोहर पुंडलीक	७) श्री. जाधव प्रसाद कृष्णा
२) श्री. मस्तोळी शिवानंद आणाप्पा	८) श्री. चितारी अजित बाबू
३) श्री. पाटील श्रीराम शिवाजी	९) श्री. पाटील अमर सदाशिव
४) श्री. चौगुले भीमसेन नागाप्पा	१०) श्री. पाटील सचिन ईरगोंडा
५) श्री. जगदाळे दीपक आनंदा	११) श्री. शानिश पी. पी.
६) श्री. देसाई बाबासो दिलीप	१२) श्री. कदम संदीप कृष्णा

६) क्रिकेट (मुले)

१) श्री. येसादे धैर्यशील मधुकर	९) श्री. गोरे अभिजित लक्ष्मण
२) श्री. बांदेकर राहुल अशोक	१०) श्री. मगदूम प्रशांत प्रकाश
३) श्री. शेंडे प्रशांत अण्णापा	११) श्री. जगताप प्रमोद सीताराम
४) श्री. देवरकर हरिष आनंदा	१२) श्री. डोंगरे विश्वजीत गणपती
५) श्री. पाटील विजय दत्तात्रय	१३) श्री. पाटील संदीप संतराम
६) श्री. खवरे रामदास वसंत	१४) श्री. नदाफ अमीर मिरासो
७) श्री. शेटके राजेंद्र रामचंद्र	१५) श्री. पाटील दत्तात्रय लक्ष्मण
८) श्री. येसरे सचिन जोतीबा	१६) श्री. परीट सचिन गोपाळ

७) फुटबॉल - (मुले)

१) श्री. चव्हाण विनोद शशिकांत	९) श्री. गाडीवड्ड राजू आ.
२) श्री. पाटील आशिष मलगोंडा	१०) श्री. शिंदे बाबू चंद्र
३) श्री. गोरे अभिजित लक्ष्मण	११) श्री. शेटके राजेंद्र रामचंद्र
४) श्री. चोथे संदीप भीमराव	१२) श्री. पाटील विजय शि.
५) श्री. कळेकर धनंजय ज.	१३) श्री. बाणदार इम्रान वा.
६) श्री. पाटणे महेश दत्तात्रय	१४) श्री. येसरे सचीन जोतीबा
७) श्री. बारामती गौतम भेरू	१५) श्री. पाटील सुरेश मलगोंडा
८) श्री. पाटील अनिल महादेव	१६) श्री. पाटील सचिन शंकर

सोलापूर येथे पार पडलेल्या आंतर विभागीय स्पर्धेत निवडीसाठी
श्री. चव्हाण विनोद शशिकांत, श्री. गाडीवड्ड राजू आण्णाप्पा व
श्री. पाटील आशिष मलगोंडा हे तीन खेळाडू गेले होते.
श्री. गाडीवड्ड राजू आण्णाप्पा यांची शिवाजी विद्यापीठ निवड चाचणीत
बावीस खेळाडूमध्ये निवड झाली.

८) खो-खो (मुली)

१) कु. शिंदे क्रांती लक्ष्मण	७) कु. कुराडे रेखाताई विष्णू
२) कु. पाटील रूपाली यशवंत	८) कु. शिंदे दीपाली बाबूराव
३) कु. हट्टीमठ सुप्रिया चंद्रशेखर	९) कु. पाटील वर्षा दशरथ
४) कु. दळवी सुरेखा दिनकर	१०) कु. सबकाळे अक्षीनी महादेव
५) कु. पाटील गोदावरी काकासो	११) कु. भारमल दीपा महादेव
६) कु. तुरंबेकर अलका शिवाजी	१२) कु. लोहार रेखा भेरू

शिवाजी विद्यापीठ आंतर विभागीय स्पर्धेत सांघिक खेळामध्ये सहभागी झालेले खेळाडू -

- ९) क्रॉस-कंट्री (मुले) १२.५० किलो मीटर धावणे
 १) श्री. पाटील रामगोंडा निगोंडा ६) श्री. पाटील सचिन शंकर
 २) श्री पोवार सुनील बाळासाहेब ७) फळणेकर धोंडिबा बयाजी
 ३) श्री. खोराटे अभिजीत वसंतराव ८) श्री. लोंढे विनायक बाबूराव
 ४) श्री. खैर प्रदीप रामचंद्र ९) श्री. पताडे ज्ञानदेव गणपती
 ५) श्री. जगताप शशिकांत गोविंदराव

१०) क्रॉस-कंट्री (मुली) - ६ किलो मीटर धावणे

- १) कु. लोहार रेखा भेरु ४) कु. हट्टीमठ सुप्रिया चंद्रशेखर
 २) कु. पाटील रूपाली यशवंत ५) कु. सावंत रेश्मा महादेव
 ३) कु. शिंदे क्रांती लक्ष्मण ६) कु. तुरंबेकर अलका शिवाजी

मुलींच्या क्रॉस कंट्री स्पर्धेत आमच्या कॉलेजच्या गुणानुक्रमे चौथा नंबर मिळविला.

मुलांच्या क्रॉस कंट्री संघाने गुणानुक्रम पाचवा क्रमांक पटकाविला.

११) शरीर सौष्टव व वजन उचलणे

- १) श्री. मोहिते सागर संतराम ५) श्री. गुरव सुधीर विलार
 २) श्री. कलागते राजू विलास ६) श्री. देसाई राकेश दत्तात्रय
 ३) श्री. भदरगे संपत बाबूराव ७) श्री. खलीफ फिरोज सुलेमान
 ४) श्री. पाटील किरण विठ्ठल ८) श्री. घोटणे शंकर निवृत्ती

कुरुंदवाड येथे झालेल्या आंतर विभागीय शरीर सौष्टव स्पर्धेत श्री. राजू कलागते याने त्याच्या गटात "बेस्ट ऑफ सिकस" मध्ये येण्याचा मान मिळविला.

१२) हॉकी

- १) श्री. मांगले मनोहर पुंडलीक २) श्री. चौगुले भीमसेन नागाप्पा
 वारणानगर येथे झालेल्या आंतर विभागीय हॉकी स्पर्धेत निवड चाचणीमध्ये भाग घेतला.

१४) मल्लखांब

श्रीपतराव चौगले महाविद्यालय शिरवळ येथे झालेल्या शिवाजी विद्यापीठ आंतर विभागीय स्पर्धेत आमच्या कॉलेजच्या मल्लखांब संघाने भाग घेतला होता. गुणानुक्रमे आमच्या कॉलेजचा चौथा नंबर आला.

वार्षिक स्नेहसंमेलन

यावर्षीच्या वार्षिक स्नेहसंमेलना निमित्त घेण्यात आलेल्या सांघिक व वैयक्तिक क्रीडा स्पर्धेत सर्वाधिक गुण मिळवून बी.ए. भाग-१ हा वर्ग जनरल चॅम्पीयन शिपचा मानकरी ठरला. या वर्गाने एकूण १३० गुण मिळविले. "प्रा. नाळे ए. एस्. यांनी ठेवलेली कै. प्रा. एन्. आर. दुंडगेकर यांचे स्मरणार्थ फिरती ट्रॉफी" पटकाविली.

१) वैयक्तिक जनरल चॅम्पीयन (मुले)

वार्षिक स्नेहसंमेलना निमित्त आयोजित करण्यात आलेल्या वैयक्तिक क्रीडा स्पर्धेत सिनिअर मुलांच्या विभागामध्य श्री. शशिकांत गोविंदराव जगताप, बी.ए. भाग-१ याने सर्वाधिक ३४ गुण मिळवून वैयक्तिक जनरल चॅम्पीयनशिप संपादन केल्याबद्दल कायमचा चषक देण्यात आला.

२) वैयक्तिक जनरल चॅम्पीयन (मुली)

मुलींच्या विभागात सर्वाधिक २६ गुण मिळवून कु. रेखा भेरु लोहार, बी.एस्.सी भाग-१ हिने वैयक्तिक जनरल चॅम्पीयनशिप संपादन केल्याबद्दल कायमचा चषक देण्यात आला.

३) शरीर सौष्टव

स्नेहसंमेलना निमित्त घेण्यात आलेल्या शरीर सौष्टव स्पर्धेत श्री. कलागते राजू विलास, बी.ए. भाग-२ याने "शिवराज श्री" चा मान पटकाविला. या स्पर्धेत २५ स्पर्धकांनी भाग घेतला होता.

९ फेब्रुवारी २००३ रोजी कोल्हापूर येथे झालेल्या महाराष्ट्र राज्य फेडरेशन क्रॉसकंट्री निवड चाचणी स्पर्धेतील आमच्या महाविद्यालयाच्या खेळाडूंचे सुयश.

१) कु. सुप्रिया चंद्रशेखर हट्टीमठ - सहावा

२) श्री. सुनील इश्वर शिवणे - पाचवा

या दोघांची महाराष्ट्राच्या संघातून निवड झाली. राष्ट्रीय पातळीवरच्या क्रॉसकंट्री स्पर्धा बीड (विदर्भ) येथे फेब्रुवारीच्या शेवटच्या आठवड्यात होणार आहेत.

कु. सुप्रिया व श्री. सुनील यांनी दोघांनी यावर्षी कोल्हापूर जिल्ह्यामध्ये जिथे जिथे धावण्याच्या स्पर्धा झाल्या. तेथील लहानमोठी सर्व बक्षिसे मिळवून महाविद्यालयाचे नांव उज्ज्वल केले.

राष्ट्रीय स्पर्धेच्या निवडीसाठी कु. सुप्रिया व श्री. सुनील यांचे अभिनंदन व पुढील स्पर्धेसाठी आम्ही महाविद्यालयाचेवतीने सुयश चिंतितो.

वार्षिक अहवाल सन २००२-२००३

ज्युनियर क्रीडा विभाग

संभाजीराव माने ज्युनिअर कॉलेजने गडहिंग्लज तालुका, कोल्हापूर जिल्हा, विभागीय स्तर, महाराष्ट्र राज्य अॅथलेटिक्स खेळामध्ये वर्चस्व निर्माण केले व गडहिंग्लज तालुक्यामध्ये कबड्डी, खो-खो, व्हॉलीबॉल, अॅथलेटिक्स खेळामध्ये सन २००२-२००३ या वर्षी अजिंक्यपद संपादन केले.

■ सांघिक खेळ

१) खो-खो :

गडहिंग्लज येथे दि. १२ सप्टेंबर २००२ रोजी झालेल्या शासकीय पावसाळी खो-खो क्रीडा स्पर्धेत संभाजीराव माने कनिष्ठ महाविद्यालयाच्या मुले व मुली खो-खो संघांनी अजिंक्य पद संपादन केले मुलांच्या सेमिफायनल सामन्यामध्ये जागृती ज्युनियर कॉलेजचा १० गुणांनी पराभव केला व अंतिम सामन्यात एस्. एस्. ज्युनिअर कॉलेज नेसरी या संघाचा १ डाव ११ गुणांनी दणदणीत पराभव केला व सतत २१ वर्षे गडहिंग्लज तालुक्याचे अजिंक्यपद संपादन केले तसेच मुलींच्या खो-खो संघाने शिवराज नंदनवाड हायस्कूलचा ६० गुणांनी पराभव केला व अंतिम सामन्यात महात्मा ज्युनिअर कॉलेज, महागांवला ३ गुणांनी पराभूत केले. या दोन्ही संघाची कोल्हापूर येथे दि. २५ व २६ सप्टेंबर २००३ रोजी झालेल्या सामान्यासाठी निवड झाली. या सुयशाचे मानकरी पुढील प्रमाणे -

खो-खो मुले विजेता संघ

१) श्री. मारुती गाडीवड्ड (कप्तान)	७) श्री. शामराव वडर
२) श्री. सुहास आर्दाळकर	८) संजय इंचनाळकर
३) श्री. अमोल जाधव	९) श्री. विशाला पाटील
४) श्री. दत्तात्रय पाटील	१०) श्री. अनिल जाधव
५) श्री. किशोर शिंदे	११) श्री. प्रदीप देसाई
६) श्री. विनायक शिंदे	१२) श्री. हेमंत पाटील

मुली खो-खो विजेता संघ

१) कु. शुभांगी पाटील (कप्तान)	७) कु. रंजिता सबकाळे
२) कु. अर्चना मोरे	८) कु. अंबिका बस्ताडे
३) कु. रुपाली पाटील	९) कु. शुभांगी बस्ताडे
४) कु. अरुणा मुसळे	१०) कु. दीपाली रणदिवे
५) कु. संजीवनी शिंदे	११) कु. राजश्री कोळदुर्गी
६) कु. सुनीता गवळी	१२) कु. पूनम पाटील

२) कबड्डी

गडहिंग्लज येथे दि. २६ ते २८ ऑगस्ट २००२ रोजी झालेल्या गडहिंग्लज तालुका शासकीय कबड्डी, व्हॉलीबॉल, महिला अॅथलेटिक्स, कुस्ती क्रीडा स्पर्धे मध्ये संभाजीराव माने ज्युनिअर कॉलेजने घवघवीत सुयश संपादन करुन गडहिंग्लज तालुक्याचे कबड्डीचे अजिंक्यपद पटकविले व कोल्हापूर येथे होणाऱ्या जिल्हास्तरीय कबड्डी क्रीडा स्पर्धेसाठी खालील खेळाडूची निवड झाली.

कबड्डी मुले विजेता संघ

१) श्री. जोतिबा गोरे (कप्तान)	७) श्री. शक्ती पाटील
२) श्री. प्रभाकर पाटील	८) श्री. संतोष जाधव
३) श्री. विक्रम घुगरे	९) श्री. पुरुषोत्तम चव्हाण
४) श्री. शरद पाटील	१०) श्री. सुरज देसाई
५) श्री. प्रभू बार्देस्कर	११) श्री. संजय शिंदे
६) श्री. अमोल निकम	

कबड्डी मुली विजेता संघ

१) कु. दीपज्योती कोरे (कप्तान)	७) कु. कस्तुरी नाईक
२) कु. योगिता पाटील	८) कु. पद्मजा शिंदे
३) कु. सरिता चव्हाण	९) कु. सरिता भोसले
४) कु. रुपाली पाटील	१०) कु. ज्योती देसाई
५) कु. शैलजा देसाई	११) कु. रेश्मा पोटे
६) कु. योगिता देवाडें	

३) कबड्डी महिला उप विजेता संघ

१) कु. दीपज्योती कोरे	७) कु. कस्तुरी नाईक
२) कु. दीपाली शिंदे	८) कु. काजल पाटील
३) कु. सविता पाटील	९) कु. वनिता पोवार
४) कु. दीपा भारमल	१०) कु. अनुधराधा देसाई
५) कु. योगिता पाटील	११) कु. अलका तुरंबेकर
६) कु. रेश्मा सावंत	

४) अॅथलेटिक्स महिला

गडहिंग्लज येथे झालेल्या महिला अॅथलेटिक्स क्रीडा स्पर्धे मध्ये खालील खेळाडूंनी सुयश संपादन केले व कु. रेखा लोहार हिने कोल्हापूर येथे ४०० व ८०० मीटर धावणे स्पर्धे मध्ये प्रथम क्रमांक पटकविले व गोंदवले, ता. माण, जि. सातारा येथे विभागीय क्रीडा स्पर्धेत ४०० व ८०० मीटर मध्ये द्वितीय क्रमांक पटकविले.

- १) कु. रेखा लोहार - ४०० व ८०० मी. धावणे प्रथम क्रमांक
- २) कु. सुप्रिया हट्टीमठ - १५०० व ३००० मी. धावणे द्वितीय क्रमांक
- ३) कु. शुभांगी पाटील - १०० मी. धावणे तृतीय क्रमांक
- ४) कु. दीपाली शिंदे - उंच उड्डि द्वितीय क्रमांक
- ५) कु. अलका तुरंबेकर - गोळाफेक, थाळीफेक - तृतीय क्रमांक
- ६) कु. दीपा भारमल - थाळीफेक, गोळाफेक, भालाफेक - द्वितीय क्रमांक
- ७) ४ X ४०० मीटर धावणे रिलेरेस - द्वितीय क्रमांक
- ८) ४ X १०० मीटर धावणे रिलेरेस - तृतीय क्रमांक
- १) कु. अर्चना मोर २) कु. रेखा लोहार ३) कु. रेश्मा सावंत
- ४) कु. सुप्रिया हट्टीमठ ५) कु. रेखा कुरोड ६) कु. शुभांगी पाटील

५) कुस्ती

गडहिंग्लज येथे झालेल्या तालुका क्रीडा स्पर्धे मध्ये खालील खेळाडूंनी कुस्ती मध्ये सुयश संपादन केले.

- १) श्री. विशाल कोरी - ४५ किलो कुस्ती प्रथम क्रमांक
- २) श्री. सुनील चोथे - ५४ किलो कुस्ती प्रथम क्रमांक
- ३) श्री. सचिन मोरे - ४८ किलो कुस्ती प्रथम क्रमांक
- ६) व्हॉलीबॉल

मुले द्वितीय क्रमांक

- १) श्री. मारुती गाडीवड्ड (कप्तान) ७) श्री. शामराव वडर
- २) श्री. अमोल जाधव ८) श्री. अर्जून पाथरवट
- ३) श्री. सुहास आर्दाळकर ९) श्री. संदीप येसरे
- ४) श्री. सुधाकर येसरे १०) श्री. संतोष वडर
- ५) श्री. विलास गाडीवाड्ड ११) श्री. उमेश गाडीवड्ड
- ६) श्री. महेश पाटील

७) अॅथलेटिक्स

गडहिंग्लज येथे दि. १७ ते १९ सप्टेंबर २००२ रोजी घेण्यात आलेल्या गडहिंग्लज तालुका शासकीय अॅथलेटिक्स क्रीडा स्पर्धे मध्ये संभाजीराव माने ज्युनियर कॉलेजने सर्वाधिक १२६ गुण मिळवून गडहिंग्लज तालुक्याची "जनरल चॅम्पियनशिप" संपादन केली व कोल्हापूर जिल्हा, विभागीय

स्तर, महाराष्ट्र राज्य अॅलेटिक्स क्रीडा स्पर्धेत आमचे खेळाडू चमकले

गडहिंग्लज तालुका विजयी खेळाडू

- १) श्री. मारुती गाडीवाड्ड - २०० व ४०० मी. धावणे प्रथम क्रमांक ४०० मी. धावणे हर्डल्स प्रथम क्रमांक
- २) श्री. शामराव वडर - ८०० मीटर धावणे द्वितीय क्रमांक
- ३) श्री. संतोष धुमाळ - १००, २०० व ४०० मी. धावणे द्वितीय क्रमांक
- ४) श्री. विनोद फराकटे - ८०० मी. धावणे द्वितीय क्रमांक
- ५) श्री. सुदर्शन कळके - हमर थ्रो प्रथम क्रमांक गोळाफेक, थाळीफेक तृतीय क्रमांक
- ६) श्री. संदीप पाटील - लांब उड्डि प्रथम क्रमांक तिहेरी उड्डि, ११० हर्डल्स द्वितीय क्रमांक
- ७) श्री. राजेश जाधव - ४०० मी. धावणे हार्डल्स द्वितीय क्रमांक
- ८) श्री. अमर मोकाशी - भाळाफेक तृतीय क्रमांक
- ९) श्री. सुनिल सुर्यवंशी - ११० मीटर हार्डल्स प्रथम क्रमांक
- १०) कु. योगिता पाटील - गोळाफेक, थाळीफेक, भालाफेक प्रथम क्रमांक
- ११) कु. शुभांगी पाटील - लांब उड्डि प्रथम क्रमांक
- १२) कु. अंबिका बस्ताडे - १५०० व ३००० मी. धावणे द्वितीय क्रमांक
- १३) कु. कस्तुरी नाईक - गोळाफेक, थाळीफेक, भालाफेक द्वितीय क्रमांक
- १४) कु. पद्मजा शिंदे - हातोडाफेक प्रथम क्रमांक लांबउड्डि तृतीय क्रमांक
- १५) कु. अर्चना मोरे - हातोडाफेक द्वितीय क्रमांक

- १६) ४X१०० व ४X४०० मी. धावणे रिलेरेस मुले प्रथम क्रमांक
 १) श्री. मारुती गाडीवड्ड २) श्री. शामराव वडर
 ३) श्री. विनोद फराकटे ४) श्री. संतोष धुमाळ
 ५) श्री. राजेश जाधव
- १७) ४X१०० व ४X४०० मी. धावणे रिलेरेस मुली तृतीय क्रमांक
 १) कु. शुभांगी पाटील २) कु. अंबिका बस्ताडे
 ३) कु. अरुणा मुसळे ४) कु. पद्मजा शिंदे
 ५) कु. अर्चना मोरे

८) कोल्हापूर जिल्हा येथे झालेल्या अॅथलेटिक्स क्रीडा स्पर्धेमधील विजयी खेळाडू

- १) ४X४०० मी. धावणे रिलेरेस मुले प्रथम क्रमांक
 १) श्री. मारुती गाडीवड्ड २) श्री. शामराव वडर
 ३) श्री. विनोद फराकटे ४) श्री. संतोष धुमाळ
 ५) श्री. राजेश जाधव
- २) श्री. शामराव वडर -
 ८०० मीटर धावणे द्वितीय क्रमांक
- ३) श्री. मारुती गाडीवड्ड -
 ४०० मी. धावणे तृतीय क्रमांक
- ४) कु. अंबिका बस्ताडे -
 ३००० मी. धावणे द्वितीय क्रमांक

९) फलटन येथे झालेल्या विभागीय अॅथलेटिक्स क्रीडा स्पर्धेतील विजयी खेळाडू

- १) ४X४०० मी. धावणे रिलेरेस मुले द्वितीय क्रमांक
 १) श्री. मारुती गाडीवड्ड २) श्री. शामराव वडर
 ३) श्री. विनोद फराकटे ४) श्री. संतोष धुमाळ
 ५) श्री. राजेश जाधव
- २) कु. अंबिका बस्ताडे -
 ३००० मी. धावणे तृतीय क्रमांक
- १०) श्री. सुनील ईश्वर शिवणे याने खुल्या धावण्याच्या शर्यतीमध्ये भाग घेऊन खालील प्रमाणे विजय संपादन केले.
 १) वारणानगर येथे झालेल्या तात्यासाहेब कोरे सद्भावना दौड मध्ये १० किलोमीटर रोड रेस द्वितीय क्रमांक पटकावून ७०१ रुपयात रोख पारितोषक व चषक संपादन केले.

- २) मुरुगुड येथे दि. २/१०/२००२ रोजी मा. खासदार सदाशिवराव मंडलीक यांच्या वाढदिवसा निमित्त झालेल्या अर्ध मॅरेथान स्पर्धेत प्रथम क्रमांक ५०१ रुपयाचे रोख पारितोषिक व चषक पटकाविले.
- ३) चंदगड येथे १५ ऑगस्ट २००२ रोजी झालेल्या खुल्या मिनी मॅरेथान स्पर्धेत तृतीय क्रमांक पटकावून ८०१ रुपयाचे रोख पारितोषिक व शिल्ड पटकाविले.
- ४) कोल्हापूर येथे दि. २/२/२००३ रोजी झालेल्या महाराष्ट्र राज्य फेडरेशन क्रॉसकंट्री स्पर्धेमध्ये द्वितीय क्रमांक पटकाविला व महाराष्ट्र राज्य क्रॉस कंट्री स्पर्धेसाठी निवड झाली.

११) श्री. विनोद लक्ष्मण फराकटे

कोल्हापूर येथे दि. २/२/२००३ रोजी झालेल्या महाराष्ट्र राज्य फेडरेशन क्रॉसकंट्री निवड चाचणी स्पर्धेमध्ये चौथा क्रमांक पटकाविला व कोल्हापूर जिल्हा संघातून महाराष्ट्र राज्य क्रॉस कंट्री स्पर्धेसाठी निवड.

१२) वार्षिक स्नेहसम्मेलन सन २००२-२००३ वार्षिक क्रीडा स्पर्धा चॅम्पीयनशीप वर्ग वार्षिक स्नेहसम्मेलना निमित्त ज्युनियर कॉलेजसाठी ठेवण्यात आलेली जनरल चॅम्पियनशिप कै. सचिन कृष्णा कदम (बी.कॉम. भाग-३) यांचे स्मरणार्थ ठेवलेली फिरती ढाल ११ वी आर्टस या वर्गाने सर्वाधिक्य १२३ गुण मिळवून जनरल चॅम्पियनशिप संपादन केली.

१३) श्री. संजय कलाप्पा खोत :

वैयक्तिक जनरल चॅम्पीयनशिप

वार्षिक स्नेहसम्मेलनानिमित्त आयोजित करण्यात आलेल्या वैयक्तिक क्रीडा स्पर्धेत ज्युनियर मुलांच्या विभागामध्ये ३१ गुण मिळवून वैयक्तिक क्रीडा स्पर्धेत ज्युनियर मुलांच्या विभागामध्ये ३१ गुण मिळवून वैयक्तिक जनरल चॅम्पीयनशिप संपादन केली.

१४) कु. अर्चना काळू मोरे : वैयक्तिक जनरल चॅम्पीयनशिप वार्षिक स्नेहसम्मेलना निमित्त आयोजित करण्यात आलेल्या वैयक्तिक क्रीडा स्पर्धेत ज्युनियर मुलींच्या विभागामध्ये २८ गुण मिळवून वैयक्तिक जनरल चॅम्पीयनशिप संपादन केली.

ज्युनियर खेळ विभाग प्रमुख
 प्रा. एस्. एस्. सावंत

राष्ट्रीय सेवा योजना सन् २००२-२००३

सन् २००२-२००३ या शैक्षणिक वर्षातील राष्ट्रीय सेवा योजनेची जबाबदारी महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ. डी. व्ही. तोगले यांनी आमच्यावर सोपविली. यावेळी आम्ही राष्ट्रीय सेवा योजने अंतर्गत वर्षभरात राबविण्याच्या उपक्रमाचा आराखडा तयार केला. या आराखड्यात महाविद्यालयीन जीवनात विद्यार्थ्यांच्या व्यक्तिमत्वाला विधायक वळण देणाऱ्या उपयुक्त ठरणाऱ्या गोष्टींचा समावेश करण्यात आला.

या शैक्षणिक वर्षाच्या सुरुवातीपासूनच आम्ही सर्व प्रकल्पाधिकारी एकजूटीने व उत्साहाने कामाला लागलो. विविध निकषांवर ३०० विद्यार्थी विद्यार्थिनींची नियमित निवड केली. त्यांची गटवार विभागणी केली. त्यांचे प्रबोधन करून त्यांची मानसिक तयारी करून घेतली. प्रामुख्याने विद्यार्थ्यांना समाज कार्याची आवड निर्माण करणे त्यांची शक्ती संघटित करून ती विधायक कार्यासाठी उपयोगात आणणे, त्यांच्यात जबाबदारीची जाणीव निर्माण करणे, त्यांच्या मनात राष्ट्रप्रेम रुजवणे त्यांच्यामधील सुप्त गुणांना वाव देणे, त्यांच्यातील नेतृत्वाला विकसित करणे आणि व्यसनापासून त्यांना दूर ठेवणे इ. व्यक्तिमत्त्व विकासात्मक अनेक उद्दिष्टे नजरेसमोर ठेवून आम्ही वर्षभर कार्य केले.

या वर्षी क्रांतीदिनानिमित्त (९ ऑगस्ट २००२) महाविद्यालयाच्या परिसरात वृक्षारोपण कार्यक्रम राबविला. या कार्यक्रमाचे उद्घाटन संस्थेचे अध्यक्ष माननीय प्रा. किसनराव कुराडे यांच्या हस्ते झाले. दि. १३/१०/२००२ रोजी रक्तदान शिबीर घेण्यात आले. त्यावेळी महाविद्यालयातील ८२ विद्यार्थ्यांनी रक्तदान केले. त्याचबरोबर प्रौढ साक्षरता व अंधश्रद्धा निर्मूलन या विषयावर डॉ. एस. के. नेर्ले यांचे व्याख्यान आयोजित केले होते. अशाप्रकारची विविध व्याख्याने वर्षभरात घेण्यात आली.

दि. ४/१२/२००२ ते दि. १४/१२/२००२ या कालावधीत टाटा इन्स्टिट्यूट ऑफ स्पेशल सायन्सेस मुंबई येथे आकचे प्रोग्रॅम ऑफिसर श्री. अशोक मोरमारे यांनी दहा दिवसांचा ओरिएंटेशन कोर्स यशस्वीरित्या पूर्ण केला. दि. २३ सप्टें. २००३ रोजी आयोजित करण्यात आलेल्या एक दिवसीय राष्ट्रीय सेवा योजना च्या कार्यशाळेत शिवाजी विद्यापीठात प्रा. किशोर अदाटे यांचा सहभाग, सांगली युवा संमेलनामध्ये आमचे स्वयंसेवक कंग्राळकर विनायक शिवाजीराव, चौगुले संतोष दुंडाप्पा, शिंठे अरूण बाबूराव व कु. तुरुंबेकर अलका शिवाजीराव यांनी सहभाग घेतला.

या वर्षी राष्ट्रीय सेवा योजना अंतर्गत गडहिंग्लज तालुक्यातील शेंद्री हे गाव दत्तक घेण्यात आले. दि. ४/१२/२००२ ते १३/१२/२००२ या कालावधीसाठी निवासी शिबीराचे आयोजन करण्यात आले. त्यामध्ये १०५ स्वयंसेवक/सेविका व तीन प्रकल्पाधिकारी सहभागी झाले होते. या कालावधीत जलसंवर्धनासाठी युवक व ग्रामस्वच्छता अभियानासाठी युवक या ब्रिदावलीच्या अनुषंगाने दोन वनराई बंधारे जवळजवळ ४ एकर डोंगर उतारावर 'पाणी आडवा पाणी जिरवा' या मोहिमे अंतर्गत आडव्या चरी (४ मीटर लांब X २ फूट खोल X २ फूट रुंद) मारून भरीव कार्य केले. त्याचबरोबर या दहा दिवसात ग्रामसफाई सार्वजनिक रस्ता बांधणे व दुरुस्ती करणे अशी कष्टाची कामे केली. तसेच खालील तज्ज्ञांची विविध विषयांवर व्याख्याने झाली.

जलसाक्षरता - डॉ. श्रीनिवास जाधव,

आधुनिक शेती आणि पर्यावरण - प्रा. पवार ए. ए.

आजचा तरुण दशा आणि दिशा - प्रा. निरंजन खिचडी

अंधश्रद्धा निर्मूलन व प्रात्यक्षिक - डॉ. एस्. के. नेर्ले व प्रकाश भोईटे, संत गाडगेबाबा - एक समाज शिक्षक -

प्रा. मनमोहन रोज, महर्षि शिंदे यांचे समाज चिंतन -

प्रा. गजानन गुळवणी

आमच्या संस्थेचे अध्यक्ष मा. किसनराव कुराडे यांच्या हस्ते शिबीराचे उद्घाटन झाले. यावेळी त्यांनी शिबिरार्थींना मौलिक मार्गदर्शन केले. शेंद्री गावच्या ग्रामस्थांनी व विविध संस्थांनी सर्वतोपरी सहाय्य केले. १० दिवसांच्या या वास्तव्यात आमच्या शिबिरार्थींनी गावकऱ्यांची मने जिंकली निरोप समारंभाच्यावेळी सर्वांचेच डोळे पानावले होते. या शिबीरांच्या सांगता समारंभासाठी प्राचार्य मा. डॉ. डी. व्ही. तोगले व डॉ. मानसिंगराव जगताप उपस्थित होते.

या शैक्षणिक वर्षभरात आमच्या महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ. डी. व्ही. तोगले सर्व प्राध्यापक वर्ग प्रशासक्य कर्मचारी संस्थेचे पदाधिकारी विद्यापीठ प्रतिनिधी श्री. अशोक खोत, शेंद्री गांवचे सरपंच, श्री. सदाशिव सावंत विद्यापीठातील अधिकारी वर्ग व सर्व स्वयंसेवक/सेविका यांना जी मोलाची साथ दिली त्याबद्दल सर्वांचे मनःपूर्वक धन्यवाद !

प्रकल्पाधिकारी

एन्.एस्.एस्. विभाग

प्रा. किशोर अदाटे

प्रा. अशोक मोरमारे

प्रा. सुभाष वाडकर

LIBRARY ANNUAL REPORT

It is great pleasure to me to submit annual report of our prestigious library. This account is more or less, the story of our library activities during the academic year 2002-2003. Our institute's is imparting education in rural area since 1964. So the library of our college is also keeping the steps with the aims and objectives laid down by our institute.

The first and most important aim of our library is to fulfill the reading needs of our students, teachers, staff, management and area people. Efforts have been taken to cultivate the reading organism, planning is being made for easy availability of reading material to the readers.

■ Library Building :

Separate library building is located at the very heart of the college campus. The approach in its planning has been purely functional and utilitarian. Total building area is 6000 sq. ft. Entire library building has various specified zones, viz. staff reading room with reference section, the students reading hall, the stack room, issue counter, magazine room and librarian's room. The capacity of reading is near about 200 students at a time. The peaceful, quiet, neat and tidy atmosphere and comfortable seating arrangement in reading room is provided. As it is a growing organism, present accommodation is lacking.

■ Book Collection :

The present strength of the book collection is near about 42000 volumes. The collection is rich in all branches of knowledge. It possesses a very well chosen and comprehensive reference collection covering readers' needs. Several authentic reference books are there in collection. Books like Encyclopedia, Britannica, Encyclopedia of science, Marathi vishwa kosha, Sanskriti kosha and directories year books, World's who's who, Maps and charts etc. are available in our reference library collection and they are near about 600 in numbers.

A very valuable collection is that of the back volume sets of learned periodicals and they are

near about 120 in numbers. Few rare books, some gazettes, reports are also present in this collection.

The whole collection is classified as per Dewey Decimal classification system 17th edition. A very comprehensive, detailed dictionary, card catalogue based on ALA rules of cataloging has been developed for ready retrieval of the required material.

The library subscribes to more than 54 learned periodicals and general magazines. Annual subscription is about Rs 22,325=00.

■ Service :

The library remains open all working days from 7.30 am to 1.30 pm and 4.00 pm to 6.00 pm every day, except on holidays. The reading room is kept open from 7.30 am to 12.00 pm before and during the examination time. When the university session is in full swing nearly 300 students visit the library everyday. Administrative staff is also allowed to borrow books from library. Some outsiders are allowed to use library books only on library premises. Reference services, zeroxing, reprographics services are made available to our readers. Partial open access system is followed. Some scholar students, last year degree students, P. G. students and teachers are allowed open access.

To extend help to the teachers in procurement of literature which is not available in our own stock, the library collects such literature from university library. To acquaint the readers with our latest acquisition, list of new arrivals and books is displayed on notice board.

Book Bank scheme is executed - by library to scholars and to the economical backward students. 300 students are taking advantage of book bank scheme free at cost. Additional reading facilities are provided for elocation competition, quiz, Essay writing and lectures. Exhibition of new arrival as well as quite old sets of books are arranged at the time of annual social and kept open two three days for all.

■ Staff :

It is not the books and bricks alone that constitute a good library. It is the staff, the planning, the administration and human service

behind the well collected and well organised stock that makes a library worth the name. So is true with our library.

The professional staff is well qualified and majority of them holds, M. A. B. Lib. & Int. M. Lib. degrees.

To run all the functions of library activities, the management, principal, staff, office and my colleagues are always co-operative, With their co-operation it is possible for me to develop library which is now before your.

Birds-Eye view of Library

- Established - 26th June, 1964
- Inaugurated by - Late. Mr. Balasaheb Desai
Home Minister Maharashtra.
- Number of Books Purchased during
the year 2002-2003 - 850
- Amount spent on Books - 99,550-00
- Total number of Books - 42,000
- Total Amount spent on Books - 19,44,057-00
- Total number of Books purchased
from UGC book grant during 9th plan - 1185
- Amount spent on UGC Books - 2,00,356-00
- Total number of Periodicals - 67
- Library working hours - 7.30 am to 1.30 pm
4.00 pm to 6.00 pm
- Reading room kept open - 7.30 pm to 12.00 pm
- Reference service querist Staff - 50
Students - 15
- Display of new arrivals - 115
- Book Exhibition - 2 Time
- Audio-visual Aids - VCR, T.V.,
Over Heads Projects, x-erosing services
- Book C. D. S. - 45
- Computer facility
- Work of library Automation is started
- Library committee meetings - 2 Time

शैक्षणिक मूल्यमापन समिती अहवाल

सन २००२-२००३ सालासाठी शैक्षणिक मूल्यमापन समितीच्या विभाग प्रमुखाची जबाबदारी मा. प्राचार्यांनी माझ्यावर सोपविली. मी आणि समिती सदस्यांनी एकत्रित बसून वर्षभरातील कामाचे नियोजन केले. नियोजनानुसार पहिल्या सत्रात २० गुणांची तोंडी परीक्षा, ३० गुणांची घटकचाचणी, प्रात्यक्षिक परीक्षा २५ गुणांची घेणेत आली. ५० गुणांची सहामाही परीक्षा दुसऱ्या सत्रांभी घेणेत आली.

दुसऱ्या सत्रात तोंडी परीक्षा २० गुणांची, घटक चाचणी ३० गुणांची, प्रात्यक्षिक परीक्षा २५ गुणांची आणि पुर्वपरीक्षा ५० गुणांची घेणेत आली. या सर्व परीक्षांना विद्यार्थ्यांचा प्रतिसाद चांगला होता. वरील सर्व परीक्षांमुळे विद्यार्थ्यांच्या शैक्षणिक विकासासाठी मदत झाली. याकामी शैक्षणिक मूल्यमापन समिती सदस्य व प्राचार्य डॉ. डी. व्ही. तोगले यांचे मोलाचे मार्गदर्शन व सहकार्य लाभले.

डॉ. टी. एन्. पाटील

शैक्षणिक मूल्यमापन समिती

शिष्यवृत्ती मार्गदर्शन विभाग अहवाल

महाविद्यालयातील गुणवत्ताधारक विद्यार्थ्यांना विविध स्तरांवरील शिष्यवृत्त्यांची माहिती मिळावी या उद्देशाने विभागामार्फत दोन मार्गदर्शनवर्गाचे आयोजन करण्यात आले. प्रा. जे. व्ही. सरतापे व प्रा. बी. एम्. कुलकर्णी यांनी विद्यार्थ्यांना विद्यापीठ स्तरावरील, राज्यस्तरावरील, राष्ट्रीय स्तरावरील व अंतरराष्ट्रीय स्तरावरील विविध शिष्यवृत्त्यां विषयी मार्गदर्शन केले. तसेच परदेशात उच्च शिक्षणासाठी अर्ज कसा करावा, व्हिसा, पासपोर्ट मिळण्यासाठी करावयाची पूर्वतयारी याविषयी मार्गदर्शन करण्यात आले. यासाठी प्रा. डॉ. टी. एन्. पवार प्रा. के. ए. सावेकर, बाबूराव रेगडे यांनी सहकार्य केले.

प्रा. जे. व्ही. सरतापे

विभाग प्रमुख

वार्षिक स्नेहसंमलेन : २००२-२००३

शिवराज कला, वाणिज्य व डी. एस्. कदम विज्ञान महाविद्यालयात आणि संभाजीराव माने कनिष्ठ महाविद्यालय मधील विद्यार्थ्यांच्या कला, क्रीडा गुणांना वाव देणारा स्नेहसंमेलन सोहळा १९ व २० जानेवारी २००३ रोजी संपन्न झाला.

जानेवारीच्या दुसऱ्या आठवड्यात मैदानी खेळ पार पाडण्यात आले. दि. १९ जानेवारी रोजी सकाळी मा. प्राचार्य डॉ. डी. व्ही. तोगले यांच्या हस्ते ध्वजवंदन व स्नेहसंमेलन दीपप्रज्वलन होऊन स्नेहसंमेलनाचे उद्घाटन झाले. फळपालोभाज्या सजावट, पाककला व पुष्परचना स्पर्धा, फनीगेम्स, कथाकथन कविसंमेलन आदी कार्यक्रम पार पडले. पारितोषिक वितरणाचा कार्यक्रम प्रा. किसनराव कुराडे यांच्या अध्यक्षतेखाली, प्रमुख पाहुणे डॉ. एस्. एन्. पटाण, शिक्षण संचालन उच्च शिक्षण, महाराष्ट्र राज्य पुणे आणि प्रा. व्ही. कुलकर्णी शिक्षण संचालक, कोल्हापूर विभाग यांच्या उपस्थितीत पार पडला. पाहुण्यांनी विद्यार्थ्यांच्या कलागुणांचे कौतुक करून स्वावलंबी शिक्षण घेण्याबाबत मार्गदर्शन केले. संस्था अध्यक्ष, किसनराव कुराडे यांनी महाविद्यालयात 'कमवा आणि शिकवा' योजनेसाठी मार्गदर्शन केले. दुपारच्या सत्रात फॅन्सी ड्रेस स्पर्धा पार पाडल्या.

दि. २० जानेवारी रोजी सकाळी ८.३० वाजता विविध गुणदर्शनाचा कार्यक्रम झाला. यामध्ये गाणी, नकला, नृत्य प्रकारात विद्यार्थी-विद्यार्थिनी उठावदार कार्यक्रम सादर केले. प्रा. कडूकर यांचे या कार्यक्रमास संयोजन लाभले. दुपारच्या सत्रात शरीरसौष्ठव व शेलापागोटे हे कार्यक्रम संपन्न झाले.

सर्व कार्यक्रम महाविद्यालयाच्या परंपरेस साजेसे झाले. शिवराजच्या वैभवात भर पडणारे हे स्नेह संमेलन यशस्वी ठरले. यासाठी महाविद्यालयातील प्राध्यापक, प्रशासकीय कर्मचारी विद्यापीठ प्रतिनिधी अशोक खोत यांचे सहकार्य लाभले.

प्रा. डी. एम्. म्हेत्तर
स्नेहसंमेलन प्रमुख

कॉम्प्युटर विभाग

शिवाजी विद्यापीठ मान्यतेनुसार सन २०००-२००१ या वर्षापासून बी. एस्.सी. कॉम्प्युटर सायन्स हा विभाग सुरू करण्यात आलेला आहे. या विभागाची २१ मुलांची दुसरी बॅच सन २००२-२००३ या वर्षी बाहेर पडत आहे.

तसेच शिवाजी विद्यापीठ मान्यतेनुसार सन २०००-२००१ या वर्षापासून बॅचलर ऑफ कॉम्प्युटर सायन्स हा तीन वर्षांचा बारावी सायन्स नंतर अभ्यासक्रम सुरू करण्यात आलेला आहे. या अभ्यासक्रमाची पहिली बॅच सन २००२-२००३ या वर्षी बाहेर पडत आहे.

सन २००१-२००२ या वर्षापासून अकरावी व बारावी सायन्स या वर्गाकरिता 'माहिती तंत्रज्ञान' हा विषय सुरू करण्यात आलेला आहे. या विषयाकरिता ४० विद्यार्थी शिक्षण घेत आहेत.

या कोर्ससाठी महाविद्यालयाने सुसज्ज संगणक प्रयोगशाळा उपलब्ध करून दिलेली असून, प्रयोगशाळेत एकूण २५ अत्याधुनिक संगणकांचा लाभ विद्यार्थ्यांना होत आहे. त्याचबरोबर प्रयोगशाळेत अत्याधुनिक नेटवर्क व इंटरनेटची सोय करण्यात आलेली आहे. त्यामुळे सर्व शाखेतील विद्यार्थी तसेच प्रशासकीय कर्मचारी व प्राध्यापक यांना याचा लाभ होत आहे.

त्याचबरोबर अभ्यासक्रमाव्यतिरिक्त व्यवसाय मार्गदर्शन, व्यक्तिमत्त्व -विकास, प्रश्नमंजुषा, वादविवाद या विषयात - प्राध्यापकांकडून विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन करण्यात येत आहे.

संस्थेचे अध्यक्ष, मा. प्रा. किसनराव कुराडे, सचिव डॉ. मानसिंगराव जगताप व मा. डॉ. डी. व्ही. तोगले यांचे मार्गदर्शन लाभले असून या केंद्राचे व्यवस्थापन संस्था कार्यकारिणी सदस्य व ग्रंथपाल श्री. टी. ए. पाटील तसेच संगणक विभागाचे प्रमुख यांच्या मार्गदर्शनाखाली सर्व सहाय्यक, प्राध्यापक, प्रशासकीय कर्मचारी अविश्रांत कार्य करीत आहेत.

प्रा. आर. बी. एकांडे
संगणक विभाग प्रमुख

विज्ञान वाहिनी : २००२-२००३

विज्ञान वाहिनी २००२-२००३ चा वार्षिक अहवाल या समितीमार्फत खालील प्रमाणे कार्यक्रम आयोजित केले.

- १) निसर्ग संरक्षण व संवर्धन, वैज्ञानिक दृष्टीकोन निर्माण करणे, अंधश्रध्दा निर्मूलन, पर्यावरण जाणीव जागृती, सौरऊर्जा, निसर्ग सहल व शिबीरे घेणे, विज्ञान प्रदर्शन भरविणे असे उद्दीष्ट डोळ्यासमोर ठेवून वरील समितीची स्थापना करण्यात आली.
- २) पाणी प्रदूषण - कारणे व उपाय (दि. २०/८/२००३)
आवाज व हवा प्रदूषण - कारणे व उपाय (दि. १३/९/२००३)
वैज्ञानिक दृष्टीकोन - (दि. २७/९/२००२)
संतगाडगे बाबा - एक समाज शिक्षक (दि. १०/१२/२००२)
बँक व्यवहार - (दि. ८/१०/२००२)
या विषयावर विद्यार्थ्यांसाठी व्याख्याने आयोजित केली होती (वक्ते-डॉ. एस्. के. नेलें, प्रा. प्रकाश भोईटे, प्रा. राजेंद्र तेली, प्रा. मनमोहन राजे)
- ३) वैज्ञानिक जाणिव प्रशिक्षण शिबीर - रविवार दि. १/९/२००२ रोजी विज्ञान वाहिनीच्या विद्यार्थ्यांसाठी एक दिवसाचे प्रशिक्षण शिबीर घेतले. शिबीरात खालील विषयावर व्याख्याने व चर्चा झाली.

१) पर्यावरण प्रदूषण	- डॉ. एस्. के. नेलें
२) श्रध्दा - अंधश्रध्दा	- बाळासाहेब मुल्ला
३) स्त्रीया व अंधश्रध्दा	- राजेंद्र यादव, गारगोटी
४) मन-मनाचे आजार	- प्रा. एम्. एस्. घस्ती
५) ज्योतिषशास्त्र	- प्रा. बाळासाहेब मुल्ला
६) चमत्काराची प्रात्यक्षिके	- प्रा. प्रकाश भोईटे
- ४) विज्ञान वाहिनीच्या विद्यार्थी-विद्यार्थिनींच्या सहकार्याने सार्वजनिक गणेश विसर्जनाच्या दिवशी २-३ टूक निर्माल्य व २५० गणेशमूर्तींचे संकलन करून हिरण्यकेशी नदीचे पाणी प्रदूषण रोखले (दि. १४/९/२००२)
- ५) विज्ञान वाहिनी व एन्. एस्. एस्. च्या विद्यार्थी मार्फत शिवराज कॉलेज परिसर स्वच्छता व वृक्षारोपण कार्यक्रम राबविला.
- ६) महाराष्ट्र अंधश्रध्दा निर्मूलन समितीच्या राज्यव्यापी बुवाबाजी संघर्ष अभियानाच्या 'यात्रा अडवा-चमत्कार घडवा-११ लाख मिळवा' या कार्यक्रमाचे शिवराज कॉलेज येथे आयोजन केले. (दि. १६/१२/२००२)
- ७) वार्षिक स्नेहसंमेलन निमित्त दि. १८ व १९/१/२००३ रोजी शिवराज कॉलेज येथे औषधी वनस्पतीच्या प्रदर्शनाचे आयोजन केले.

डॉ. एस्. के. नेलें
प्रमुख विज्ञान वाहिनी समिती

चर्चासत्र विभाग

वाणिज्य विभागाने प्रा. एन्. डी. खिचडी व प्रा. आर. बी. तेली यांच्या मार्गदर्शनाखाली विविध कार्यक्रम २००२-२००३ या शैक्षणिक वर्षात राबविले.

१७ ऑक्टो. २००२ रोजी श्री. संतोष देवाडें, विकास अधिकारी, जनरल इन्श्युरन्स कं. यांचे 'विम्याचे महत्त्व व त्याची उपयुक्तता' यावर व्याख्यान आयोजित केले. यावर भर देवून आर्युविमा व सामान्य विमा या दोघांची भविष्य काळाच्या दृष्टीने किती महत्त्वाची आहे, हे सोदाहरण श्री. देवाडेंनी विशद केले.

१९ आक्टो. २००२ रोजी प्रा. आर. बी. तेली यांच्या मार्गदर्शनाखाली 'प्रेरणा' या विषयावर गटचर्चा आयोजित करण्यात आली. जागतिकरणाच्या अर्थव्यवस्थेत 'सहकारी चळवळीची भूमिका' या विषयावर चर्चापत्र बी. कॉम. ३ च्या विद्यार्थ्यांसाठी २९ ऑक्टो. २००२ रोजी आयोजित करण्यात आले.

संगणक शास्त्र विभाग :

माहिती व तंत्रज्ञान क्षेत्रात संगणकाचे स्थान या विषयावर २३ ऑगस्ट २००२ रोजी श्री. सचिन कदम यांचे व्याख्यान आयोजित करण्यात आले. या समारंभाचे अध्यक्षपद प्रा. डी. एम्. म्हेतर यानी भूषविले.

आपल्या भाषणात श्री. कदम यांनी संगणक युगात संगणक तंत्राची माहिती जाणून घेणे किती महत्त्वाचे आहे. यावर विशेष भर दिला. कमीत कमी वेळेत, कमीत कमी श्रमात कोणत्याही क्षेत्रातल्या प्रगतीची माहिती संगणकाद्वारे कोणासही संपादन करता येते. स्पर्धात्मक व गुणात्मक जगतात संगणकाचे तंत्रज्ञान ही एक अपरिहार्य बाब म्हणून ओळखली जाणार आहे, यावर श्री. कदम यांनी भर देऊन संगणक हे एक प्रगत व अत्याधुनिक शास्त्र आहे हे लक्षात घेऊन संगणक शास्त्राचा माध्यमिक, उच्च माध्यमिक व महाविद्यालयीन स्तरावरील अभ्यासक्रमात समावेश करण्याची गरज त्यांनी विशद केली.

महाविद्यालयाच्या संगणक शास्त्राच्या विभागाने हा कार्यक्रम आयोजित केला. प्रा. म्हेतर यानी आपल्या अध्यक्षीय भाषणात उद्योग, व्यापार, दळणवळण, शिक्षण, संशोधन, आरोग्य, आर्थिक जमा खर्च इ. अनेक क्षेत्रात संगणकाचा जो वापर केला जातो त्यामुळे संबंधित क्षेत्रातील कार्यक्षमता उंचावण्यास बरीच मदत होत आहे यावर भर दिला. संगणक क्षेत्रातील प्रगती दिवसे दिवस बदलत जात असण्याने संगणकाचे अद्यावत ज्ञान मिळविण्याचा सातत्याने विद्यार्थ्यांनी प्रयत्न करावा यावर श्री. म्हेतर यांनी भर दिला.

प्रा. व्ही. एन्. गजेन्द्रगड
प्रमुख

व्यक्तिमत्व विकास व स्पर्धात्मक परीक्षा विभाग

विद्यार्थ्यांच्या दृष्टीने महाविद्यालयीन शिक्षणाचा कालखंड अत्यंत महत्वाचा असतो. भावी जीवनाची पायाभरणी याच काळात होत असते. ज्ञान, विज्ञान, कला, क्रीडा, लेखन, वाचन या सर्वच क्षेत्रात चमकण्याची संधी त्यांना मिळत असते. व्यक्तिमत्त्वाचे विविध पैलू याच कालखंडात दस्यमान होत असतात. अशावेळी योग्य असे मार्गदर्शन त्यांना लाभावे, तसेच स्पर्धात्मक परीक्षेची तयारी त्यांच्याकडून करून घ्यावी या प्रधान हेतूने वर्षभर विविध कार्यक्रमांचे आयोजन केले गेले. त्याचा थोडक्यात आढावा.

- १) दि. १४/१०/०२ रोजी 'व्यक्तिमत्व विकासाचे तंत्र आणि मंत्र' या विषयावर व्याख्यात आयोजित केले.
- २) दि. १६/१०/०२ रोजी 'स्पर्धा परीक्षेची व मुलाखतीची तयारी कशी करावी' या संदर्भात मार्गदर्शन केले.
- ३) दि. १८/१०/०२ रोजी 'स्मरणशक्ती कशी वाढवावी?' या विषयावर चर्चासत्र आयोजित केले.
- ४) दि. २२/१०/०२ रोजी 'वक्तृत्व कला' यावर मार्गदर्शन केले.
- ५) दि. २४/१०/०२ रोजी 'मानसिक ताण-तणाव' यावर चर्चासत्र झाले.
- ६) दि. २६/१०/०२ रोजी १०० गुणांची स्पर्धा परीक्षा घेतली.
- ७) स्पर्धा परीक्षेतील यशस्वी विद्यार्थ्यांना प्रत्यक्ष मुलाखतीचा अनुभव यावा यासाठी मुलाखतीचे आयोजन केले.
- ८) वेळोवेळी भिक्तीपत्रके तयार करून ती प्रदर्शित केली.
- ९) अनेक विद्यार्थ्यांना वैयक्तिक मार्गदर्शन केले.
- १०) सायन्स विभागासाठी स्वतंत्र अशा व्याख्यानाचे आयोजन केले.

वरील सर्वच उपक्रमांचा लाभ अनेक विद्यार्थ्यांनी घेतला. व्याख्याने चर्चासत्रे याना १५० पेक्षा जास्त विद्यार्थी हजर होते. १५२ विद्यार्थ्यांनी स्पर्धा परीक्षा दिली. आपल्या विभागातील डॉ. प्रा. एम्. पी. पाटील, प्रा. एन्. आर. कोल्हापुरे, प्रा. ए. यु. पटेल, प्रा. एन्. एम्. गरुड, प्रा. सौ. एस्. एच्. घरपणकर तसेच प्रा. जी. जी. गुळवणी, प्रा. आर. बी. तेली, प्रा. घस्ती इ. प्राध्यापकांनी अमोल असे सहकार्य केले. शिक्षकेतर कर्मचाऱ्यांनी वेळोवेळी मदत केली. अन् सर्वात महत्वाचे म्हणजे आमचे प्राचार्य डॉ. डी. व्ही. तोगले यांनी प्रेरणा दिली. प्रत्येक उपक्रमास प्रोत्साहन दिले. अनेक नव्या कल्पनांचे स्वागत केले. ज्यांच्यासाठी विविध उपक्रमांचे आयोजन केले गेले त्या विद्यार्थ्यांनी उत्तम असा प्रतिसाद दिला सर्वांनाच धन्यवाद.

प्रा. एन्. डी. खिचडी

सांस्कृतिक विभाग सन २००२-०३ अहवाल

सन २००२-२००३ सालासाठी सांस्कृतिक विभागाची जबाबदारी मा. प्राचार्यांनी माझ्यावर सोपविली. मी आणि माझ्या विभागातील सदस्यांनी या वर्षभरात विविध कार्यक्रम राबविले. महाविद्यालयाचा वर्धापन दिन, प्रा. केसरकर के. बी. यांचा सेवा निवृत्तीचा कार्यक्रम छ. शाहू जयंती कार्यक्रम प्रा. जी. जी. गुळवणी यांचे व्याख्यान साक्षरता अभियान विषयावर प्रा. नेर्ले यांचे प्रबोधनपर व्याख्यान, प्रा. चंद्रकांत पाटगावकरांचे 'जयप्रकाश नारायण' या विषयावर व्याख्यान, क्लोज-अप अंताक्षरी कार्यक्रम, विविध गुणदर्शनाचा कार्यक्रम, युवा महोत्सव कार्यक्रमात समुहगीत स्पर्धेत सहभाग 'राष्ट्रीय दिनांचे महत्व' या विषयावरील वक्तृत्व स्पर्धांचे आयोजन, विठ्ठल रामजी शिंदे पुण्यतिथीनिमित्त प्रा. गुळवणी यांचे शिंदेचे सामाजिक विचार व कार्य या विषयावर व्याख्यान कार्यक्रम घेण्यात आले.

वरीलप्रमाणे सांस्कृतिक विभागामार्फत वेगवेगळ्या कार्यक्रमांचे आयोजन करून सांस्कृतिक विभागाच्या उद्दिष्टानुसार विद्यार्थी-विद्यार्थिनींच्या विविध कलागुण व व्यक्तिमत्व विकासासाठी या विभागामार्फत प्रयत्न करण्यात आले. त्यासाठी सांस्कृतिक विभागातील सर्व सदस्य व प्राचार्य डॉ. डी. व्ही. तोगले यांचे मोलाचे मार्गदर्शन व सहकार्य लाभले.

प्रा. ए. बी. कुंभार

सांस्कृतिक विभाग प्रमुख

'गुणी शिवराजियन निवड समिती'

विद्यार्थ्यांचा व्यक्तिमत्व विकास व्हावा व त्यांच्या कला गुणांना प्रोत्साहन मिळावे म्हणून गेल्या चार वर्षांपासून महाविद्यालयांतून एक विद्यार्थी व एक विद्यार्थिनी यांची गुणी शिवराजियन म्हणून निवड केली जाते. यावर्षी या समिती मार्फत जनरल नॉलेज टेस्ट व क्वीझ कॉन्टेस्ट टेस्ट घेण्यात आली. 'गुणी शिवराजियन' म्हणून ओळखला जावा असा अष्टपैलू विद्यार्थी-विद्यार्थिनी निवडणेसाठी, अभ्यासाबरोबरच सामाजिक कार्य, खेळ, कला, लेखन, चर्चासत्र वगैरे मधील सहभाग व नैपुण्य यांच्या सर्व माहितीसह विद्यार्थ्यांच्याकडून अर्ज मागवून घेऊन व प्रत्यक्ष मुलाखतीवरून या शैक्षणिक वर्षातील (सन २००२-२००३) गुणी शिवराजियन (विद्यार्थिनी) म्हणून कु. अलका शिवाजी तुरंबेकर बी. ए. भाग २ हीची निवड करण्यात आली.

या पुरस्काराची रक्कम आमच्या कॉलेजमधील

इंग्रजीच्या प्राध्यापिका सौ. मुजूमदार व त्यांचे पती डॉ. मुजूमदार यांनी पुरस्कृत केलेली आहे. त्यातून या विद्यार्थ्यांना गुणी शिवराजियनचे मानचिन्ह व वाचनीय पुस्तके व कॉलेजकडून रोख बक्षीस व प्रमाणपत्र या स्वरूपात बक्षीस देऊन गौरविण्यात आले. ही निवड योग्य व्हावी यासाठी परीक्षक म्हणून प्रा. डॉ. जोडगुद्री, प्रा. डॉ. के. आर. पाटील व प्रा. तेली यांनी सहकार्य केले.

प्रमुख

डॉ. बी. जे. देसाई

प्रा. सौ. एस्. ए. मूजूमदार

विद्यार्थिनी विकास मंडळ

महिला संरक्षण व महिला अन्याय निवारण समिती

आमच्या महाविद्यालयामध्ये खास विद्यार्थिनींसाठी विद्यार्थिनी विकास मंडळ कार्यरत आहे. विद्यार्थिनींच्या विकासासाठी व ज्ञानासाठी या मंडळामार्फत दरवर्षी योजनाबद्ध असे विविध उपक्रम राबविण्यात येतात.

२००२-२००३ यावर्षी विद्यापीठ आदेशानुसार व कायदानुसार महिला संरक्षण लैंगिक छळ प्रतिबंध समितीची स्थापना करण्यात आलेली आहे.

या दोन्ही समितीमार्फत संयुक्तरीत्या विद्यार्थिनी प्राध्यापका व इतर महिला कर्मचारी वर्ग, यांचेसाठी काही उपक्रम राबविण्यात आले.

विद्यार्थिनींच्या व्यक्तिमत्व विकासाचा एक भाग सामाजिक जाणीव व अन्यायाचा प्रतिकार हा असल्यामुळे या दोन्ही समितीचे कार्य एकत्रितरीत्या व विद्यार्थी विद्यार्थिनींच्या उत्तम प्रतिसादासह चालू आहे.

यावर्षी राबविलेले उपक्रम असे -

व्याख्याने :

- १) सौ. नंदिनी आवडे, उपजिल्हाधिकारी गड.
विषय - मी व माझे करिअर
- २) सौ. विशाखा जोशी, जे.टी.ओ. टेलिफोन एक्सचेंज, गड.
- ३) डॉ. सौ. स्मिता चौगुले, एम्.बी.बी.एस्, गड.
- ४) सौ. ज्याती देशपांडे
विषय - सावित्रीबाई फुले जीवन कार्य
- ५) अॅड. कु. रूपाली सोहनी, गड.
विषय - महिला संरक्षक कायदे व महिला अत्याचार

स्पर्धा

निबंध स्पर्धा - सावित्रीबाई फुले जन्मदिना निमत

विषय - १) सावित्रीबाई - आदर्श शिक्षक

२) म. फुले व सावित्री - आदर्शाची अजोड जोडी

प्रथम क्रमांक - कु. मनीषा देसाई, बी.एस्सी. भाग २

चर्चा -

आजच्या समाजातील स्त्रीचे स्थान व आजची गरज

सहभाग -

बी.ए. भाग १, बी. एस्सी. व बी. कॉम. भाग १

प्रा. सौ. मुजूमदार

प्रमुख, विद्यार्थिनी मंडळ,

महिला अत्याचार निवारण समिती

शिवराज माजी विद्यार्थी संघटना

शिवराज महाविद्यालयावर मनापासून प्रेम करणारे माजी विद्यार्थी व शिवराज परिवार यांच्यात स्नेह वाढावा या दृष्टीने 'शिवराज माजी विद्यार्थी संघटना, गडहिंगलज' स्थापन करण्यात आली. यासाठी मा. किसनराव कुराडे, प्रा. ए. एस्. नाळे व श्री. बी. एस्. मोहिते यांचे सहकार्य लाभले. या संघटनेच्या अध्यक्षपदी मा. प्रकाशराव चव्हाण, उपाध्यक्ष, गड. ता. सह. साखर कारखाना, गड. यांची निवड करण्यात आली आहे.

आपल्या महाविद्यालयात माजी विद्यार्थ्यांची संपूर्ण माहिती संकलित करण्याचे काम सुरु आहे.

अल्पावधित माजी विद्यार्थ्यांच्या सौजन्याने 'माजी विद्यार्थी भवन' बांधण्याचा संकल्प करण्यात आला आहे. यासाठी देणगी जमा करण्याचे काम सुरु आहे.

या परिसरात उच्च शिक्षणाचा प्रसार करण्याचे मौलिक काम 'शिवराज' ने केले आहे. त्या मातृ संस्थेवर प्रेम करणाऱ्या असंख्या विद्यार्थ्यांच्या सहकार्यातून ही संघटना फोफावेल हा विश्वास आम्हास बळ देणारा आहे.

प्रा. म्हेंतर डी. एम्.

प्रमुख कार्यवाह,

माजी विद्यार्थी संघटना,

शिवराज महाविद्यालय, गड.

कला विभाग

महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांचे कलागुण जोपासले जावेत त्यांना प्रोत्साहन व त्यांच्या कलाकृतींना प्रसिद्धी मिळावी यासाठी महाविद्यालयातील कला विभाग कार्यरत आहे.

या विभागाची सुरुवातच 'शोध कलावंतांचा' कार्यक्रमाने झाली. कार्यक्रमात चित्रकार विद्यार्थ्यांची ओळख करून घेऊन त्यांचा चित्रकृतींचा परिचय महाविद्यालयातील सर्वांना व्हावा यासाठी १/११/२००२ रोजी कु. अलका शिवाजी तुरंबेकर, बी.ए. भाग-२ व शौकत नाईकवाडे, बी.एस्सी. भाग-२ यांच्या सुमारे ऐंशी चित्रांचे प्रदर्शन भरविले गेले. प्रदर्शनाचे उद्घाटन मा. प्राचार्य डॉ. डी. व्ही. तोगले यांच्या हस्ते संस्थेतील मान्यवरांच्या उपस्थितीत झाले. या प्रदर्शनापासून प्रेरणा घेऊन श्री. सतीश सावंत, बी.ए. भाग-१ याचे दि. १७/१२/२००२ काचफलकातील निवडक चित्रांचे प्रदर्शन लक्षवेधी ठरले.

महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांना व विशेषकरून विद्यार्थिनींना सृष्टीतील तसेच मांडणीतील सौंदर्यदृष्टी मिळवून देणारा 'पुष्परचना' प्रात्यक्षिकासह व्याख्यान कार्यक्रम दि. ७/१/२००३ रोजी संपन्न झाला. या कार्यक्रमात श्री. बाळासाहेब देवेकर, कौतुक नर्सरी गडहिंग्लज, सौ. के. के. मिनीजीस, साधना हायस्कूल गडहिंग्लज आणि प्रा. सौ. एस्. वाय. कोले यांनी पुष्परचना प्रात्यक्षिकासह अमोल असे मार्गदर्शन केले.

तसेच कला विभागामार्फत पारंपारिक मेहंदी कलेला उत्तेजन देण्यासाठी मेहंदी स्पर्धा दि. १६/१/२००३ रोजी घेण्यात आली. स्पर्धेसाठी तज्ज्ञ परीक्षक म्हणून कु. प्रिया जमदाडे यांनी काम पाहिले.

महाविद्यालयाच्या वार्षिक स्नेह संमेलनाच्या निमित्ताने प्रा. सी. ई. धुमाळ यांच्या संयोजनाखाली, दि. १९/१/२००३ रोजी चित्रकला स्पर्धा, पुष्परचना, मेहंदी स्पर्धा, पाककला इ. स्पर्धा घेण्यात आल्या.

मा. प्राचार्य, कलाप्रेमी प्राध्यापक यांच्या प्रोत्साहाने कला विभागाचे कार्य सुरु आहे.

प्रा. व्ही. एम्. सुरंगे
विभाग प्रमुख

विद्यार्थी दत्तक योजना

१) आर्थिकदृष्ट्या मागास विद्यार्थी दत्तक घेणे

या योजनेअंतर्गत विद्यार्थ्यांच्याकडून अर्ज मागविणेत आले. सुमारे ५० विद्यार्थ्यांनी अर्ज केले होते. परंतु प्रामुख्याने मागील वर्षातील त्यांची शैक्षणिक प्रगती, त्यांना आवश्यक असणारी आर्थिक मदत व खरोखरीच गरीब व होतकरू अशा २० विद्यार्थ्यांची निवड आमच्या समितीतर्फे प्रत्यक्ष मुलाखतीद्वारे करण्यात आली. गरजू विद्यार्थ्यांना एस. टी. पास, परीक्षा फी करिता आर्थिक मदत देणेत आली. विद्यार्थ्यांनी फक्त आर्थिक मदतीकरिताच शिक्षकांची भेट न घेता त्यांना वेळोवेळी येणाऱ्या अभ्यासातील अडचणीसंदर्भात संबंधित शिक्षकांना भेटणेस सांगितले. या योजनेकरिता ज्युनियर व सिनियर विभागातील काही शिक्षकांनी उत्स्फूर्तपणे आर्थिक मदत केली. त्यांच्या मदतीमुळेच आम्ही विद्यार्थ्यांना जास्तीत जास्त मदत देऊ शकलो. या योजनेअंतर्गत एकूण ९० विद्यार्थ्यांना ९२५०/- रुपये आर्थिक मदत देणेत आली.

२) विद्यार्थ्यांना गुणवत्तावाढीसाठी दत्तक घेणे

या योजनेअंतर्गत प्रत्येक वर्गातील गुणानुक्रमे प्रथम दहा विद्यार्थ्यांना दत्तक घेऊन गुणवत्तावाढीसाठी योग्य ते मार्गदर्शन करण्यास प्रत्येक विषयाच्या विभागप्रमुखांना कळविणेत आले. संबंधित शिक्षकांनी दत्तक घेतलेल्या विद्यार्थ्यांच्या नोट्स तपासणे, टेस्ट घेणे, पेपरमधील चुका सांगणे. तसेच त्यांच्यामध्ये त्यांना येणाऱ्या अडचणीबाबत योग्य ते मार्गदर्शन करून विद्यार्थ्यांनी अधिकाधिक गुणवत्ता वाढवावी अशा प्रकारचे काम या योजनेअंतर्गत राबविणेत आले.

महाविद्यालयामार्फत राबवित असलेल्या वरील दोन्ही योजनांना विद्यार्थ्यांचा फार मोठा प्रतिसाद मिळाला तसेच याकामी मा. प्राचार्य, सर्व शिक्षक, प्रशासकीय कर्मचारी व विद्यापीठ प्रतिनिधी यांचे उत्तम सहकार्य लाभले.

प्रा. अर्जुन भिंगारे

विभाग प्रमुख, विद्यार्थी दत्तक योजना

पालक-शिक्षक-विद्यार्थी समन्वय समिती

शैक्षणिक वर्ष २००२-२००३ मध्ये पालक-शिक्षक-विद्यार्थी समन्वय समितीमार्फत पालक मेळावा दि. २१/१०/२००२ रोजी कॉलेजमध्ये आयोजित केला सदर मेळाव्यास पालक व शिक्षक उपस्थित होते. यामध्ये विद्यार्थ्यांच्या समस्याबाबत चर्चा करणेत आली तसेच या समितीमार्फत सनेहसंवर्धनासाठी 'हळदी-कुंकू' कार्यक्रम दि. १९/१/२००३ रोजी आयोजित केला या कार्यक्रमास सौ. क्रांती कुराडे प्रमुख पाहण्या होत्या. या कार्यक्रमात शिक्षिका, विद्यार्थिनी त्यांच्या माता-भगिनी सहभागी झाल्या.

प्रा. डी. आर. खटके

पालक-शिक्षक-विद्यार्थी समन्वय समिती

याद करो कुर्बानी...

शिवराज २००३

सुबेदार - सीताराम पाटील वीरवक्र
गडहिंग्लज - १९८७

नायक - नागोजी मोरे
नंदनवाड - १९८७

शिपाई - आण्णा शिवाप्पा कदम
तनवडी - १९८७

शिपाई - परशुराम माने
वडरगे - १९८७

नायक - शंकर नावलगी
गडहिंग्लज - १९८६

शिपाई - दुंडाप्पा सनवी
अरळगुंडी - १९७१

शिपाई - शामराव शिंदे
नूल - १९७१

शिपाई - शामराव ऐवाळे
हरळी खुर्द - १९७१

शिपाई - मारुती रामा कांबळे
सांवरे - १९६५

शिपाई - बसाप्पा महार
नूल - १९६५

महाविद्यालयानील उपलब्ध अभ्यासक्रम

बी. ए. • मराठी • हिंदी • इंग्रजी
• अर्थशास्त्र • समाजशास्त्र • राज्यशास्त्र

बी. कॉम • अकॉंटसी • रुरल इकॉनॉमिक्स अॅन्ड
को-ऑपरेशन • इंडस्ट्रियल मॅनेजमेंट

बी. एस्सी • फिजिक्स • केमेस्ट्री
• कॉम्प्युटर

व्यावसायिक पदवी अभ्यासक्रम - बी.बी.ए, बी.सी.एस्.

पदव्युत्तर अभ्यासक्रम

एम. ए. • मराठी • हिंदी • इंग्रजी

• भव्य क्रीडांगण •

• सुसज्ज ग्रंथालय आणि अभ्यासिका •

• सर्व साधनांनी युक्त आधुनिक व्यायामशाळा •

